

ISSN 2307—4558 (print)
ISSN 2414—9489 (online)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

М О В А

**НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ЧАСОПИС
З МОВОЗНАВСТВА**

Часопис засновано в 1993 році

№ 39

2023

Одеса
«АСТРОПРИНТ»
2023

У часописі представлено дослідження актуальних теоретичних і прикладних проблем лінгвістики на матеріалі різних мов: української, англійської, китайської, кантонської, болгарської, польської, сербської, російської, старослов'янської. Адресовано широкому колу філологів: науковцям, методистам, викладачам, студентам.

The journal presents the researches of actual problems of theoretical and applied linguistics at the material different languages: Ukrainian, English, German, Chinese, Cantonese, Bulgarian, Polish, Serbian, Russian, Old Slavonic. It addressed to a wide circle of scholars, teachers, trainers and students.

Головний редактор
Editor-in-chief

Євгеній Миколайович СТЕПАНОВ
Ievgenii N. Stepanov

Заступники головного редактора
Vice-editor

Олена Андріївна ВОЙЦЕВА і Тетяна Юрївна КОВАЛЕВСЬКА
Olena A. Voytseva and Tetiana Yu. Kovalevska

Відповідальний секретар
Executive Secretary

Наталія Георгіївна АРЕФЬЄВА
Natalia G. Arefieva

Редакційна колегія:

к. філол. н. А. М. Варинська (Україна), д. філол. н. О. А. Войцева (Україна), д. філол. н. Н. Вульф (Німеччина), д. філол. н. В. Л. Іващенко (Україна), д. філол. н. А. К. Іпанова (Казахстан), д. філол. н. А. К. Каїржанов (Казахстан), д. філол. н. Н. В. Кондратенко (Україна), д. пед. н. М. Р. Кондубаєва (Казахстан), д. філол. н. Н. В. Кутуза (Україна), д. філол. н. Л. Ю. Мірзоева (Казахстан), д. філол. н. І. Б. Морозова (Україна), д. філософії (PhD) А. Т. Онгарбаєва (Казахстан), к. філол. н. А. І. Пенчева (Болгарія), д. пед. н. К. Ю. Протасова (Фінляндія), к. філол. н. Ш. І. Рамазанова (Туреччина), д. філол. н. Г. Хентшель (Німеччина), д. філол. н. Я. П. Целлер (Німеччина), д. філол. н. А. Чапіга (Польща), д. філол. н. Чжу Цзяньган (Китай), д. філол. н. О. В. Яковлева (Україна), д. філол. н. Г. С. Яроцька (Україна).

The editorial board:

Alla Varynska (Ukraine), Olena Voytseva (Ukraine), Nadja Wulff (Germany), Victoria Ivashchenko (Ukraine), Asima Ishanova (Kazakhstan), Abai Kairzhanov (Kazakhstan), Nataliia Kondratenko (Ukraine), Mariyam Kondubaeva (Kazakhstan), Nataliia Kutuza (Ukraine), Leyla Mirzoyeva (Kazakhstan), Iryna Morozova (Ukraine), Aliya Ongarbayeva (Kazakhstan), Antoniya Pencheva (Bulgaria), Ekaterina Protassova (Finland), Shelale Ramazanova (Turkey), Gerd Hentschel (Germany), Jan Partick Zeller (Germany), Artur Czapiga (Poland), Zhu Jiangang (China), Olga Yakovleva (Ukraine), Halina Yarotskaya (Ukraine).

Рецензенти:

Г. К. Аюпова, к. ф. н., доц. ЄНУ ім. Л. М. Гумільова (Казахстан); **Н. О. Бігунова**, д. ф. н., проф. ОНУ ім. І. І. Мечникова (Україна); **Гао Жунго**, д. ф. н., проф. Хунанського пед. ун-ту (КНР); **С. І. Георгієва**, к. ф. н., доц. ОНУ ім. І. І. Мечникова (Україна); **С. В. Дмитрієв**, к. ф. н., доц. ОНУ ім. І. І. Мечникова (Україна); **В. Г. Долгов**, д. ф. н., доц. БДУ ім. А. Руссо (Молдова); **В. В. Дубічинський**, д. ф. н., ад'юнкт Варшавського ун-ту (Польща); **Л. П. Іванова**, д. ф. н., проф. НПУ ім. М. П. Драгоманова (Україна); **Д. А. Ігнатенко**, к. ф. н., продекан БДУ ім. А. Руссо (Молдова); **О. О. Кон**, к. ф. н., доц., декан Південноукраїнського НПУ ім. К. Д. Ушинського (Україна); **Лі Цзіньцаїнь** — к. психол. н., доц. Хунанського пед. ун-ту (КНР); **Л. П. Науменко**, д. ф. н., проф. КНУ ім. Т. Шевченка (Україна); **Т. Д. Полиця**, к. філол. н., доц. Вінницького нац. медичного ун-ту (Україна); **Н. А. Сиздикбаєв**, к. ф. н., доц. Казахського ун-ту міжнародних відносин і світових мов ім. Абилай Хана (Казахстан); **О. В. Сирота**, к. ф. н., доц. БДУ ім. А. Руссо (Молдова); **І. І. Степанченко**, д. ф. н., проф. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди (Україна); **С. І. Терехова**, д. ф. н., проф. Київського нац. лінгвістичного ун-ту (Україна); **Хе Бінци**, к. ф. н., декан ПМ Хунанського пед. ун-ту (КНР).

Технічний секретар / Technical Secretary: **О. В. Мальцева / Olha V. Maltseva**

ЗМІСТ**ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОГО ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

<i>Войцєва О. А., Малцєнко Ю. С.</i> СИМВОЛІЧНА ПРИРОДА ЗООМОРФНОЇ МЕТАФОРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ	5
<i>Новак О. М., Ракул Ю. І.</i> ПРИЙОМИ ТА ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРБСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)	9
<i>Попова О. В.</i> ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ В АКАДЕМІЧНІЙ СФЕРІ: ЗМІСТОВІ ТА ЛІНГВО-ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ АСПЕКТИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, КИТАЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)	13
<i>Степанов Є. М., Файт А. А.</i> АНГЛІЙСЬКІ ТА РОСІЙСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ВОДНО-ТРАНСПОРТНОГО ДИСКУРСУ В СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ ЗІСТАВЛЕННІ	19
<i>Яковлева О. В., Сімон К. Г.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МАСКУЛІННОСТІ ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ РОМАНУ ДЖ. ОСТІН «ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕНІСТЬ»	25
<i>Wang Zhongzheng, Stepanov Ye. N.</i> COMMON AND SPECIAL IN THE SYSTEMS OF PERSONAL PRONOUNS ON THE MATERIAL OF COMPARISON OF THE CHINESE, CANTONESE, RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES	32

ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОГО МОВОЗНАВСТВА І ДІАЛЕКТОЛОГІЇ

<i>Корольова Н. Л.</i> АНГЛІЙСЬКИЙ КОНЦЕПТ <i>ЛОРД</i> : СВІТСЬКИЙ, РЕЛІГІЙНИЙ І ХУДОЖНІЙ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ	37
<i>Стоянова Д. Ф.</i> МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННОЇ СИСТЕМИ ОДЕСЬКОГО СПИСКУ НОВОБОЛГАРСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ «КАТЕХІЗИЧНИХ ПОВЧАНЬ» ТЕОДОРА СТУДИТА	44
<i>Hromko T. V.</i> DESCRIPTIONS AS A WAY OF EXPLICATING THE LANGUAGE SYSTEM OF AN IDIOM: A THEORETICAL ASPECT	52
<i>Пиладі О. І.</i> PROTO-SLAVONIC COMPOUND WORDS WITH * <i>slav-</i> 'FAME', 'GLORY', 'RUMOUR': SYSTEM RECONSTRUCTION OF «GLORIOUS NAMES» PARADIGM	57

CONTENTS

ISSUES OF GENERAL AND COMPARATIVE LINGUISTICS, AND OF TRANSLATION STUDIES

<i>Voytseva O. A., Malychenko, Yu. S.</i> SYMBOLIC NATURE OF ZOOMORPHIC METAPHOR IN UKRAINIAN AND POLISH LANGUAGE CULTURES	5
<i>Novak O. M., Rakul Yu. I.</i> TECHNIQUES AND METHODS OF TRANSLATION OF CULTURALLY MARKED VOCABULARY IN ARTISTIC TEXT (IN THE SERBIAN AND UKRAINIAN LANGUAGES)	9
<i>Popova O. V.</i> ECONOMIC AND LEGAL DOCUMENTS IN THE ACADEMIC SPHERE: CONTENT-RELATED, LINGUISTIC AND TRANSLATIONAL ASPECTS (ON THE MATERIAL OF ENGLISH, CHINESE AND UKRAINIAN)	13
<i>Stepanov Ie. N., Faith A. A.</i> ENGLISH AND RUSSIAN PHRASEOLOGISMS OF WATER TRANSPORT DISCOURSE IN SOCIOLINGUISTIC COMPARISON	19
<i>Iakovleva O. V., Silion K. H.</i> VERBALISATION OF MASCULINITY IN THE PROTAGONISTS OF J. AUSTEN'S NOVEL «PRIDE AND PREJUDICE»	25
<i>Wang Zhongzheng, Stepanov Ie. N.</i> COMMON AND SPECIAL IN THE SYSTEMS OF PERSONAL PRONOUNS ON THE MATERIAL OF COMPARISON OF THE CHINESE, CANTONESE, RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES	32

ISSUES OF HISTORICAL LINGUISTICS AND DIALECTOLOGY

<i>Korolyova N. L.</i> ENGLISH CONCEPT <i>LORD</i> : SECULAR, RELIGIOUS AND ARTISTIC ASPECTS OF STUDY	37
<i>Stoianova D. F.</i> SOME MORPHOLOGICAL FEATURES OF THE SYSTEM OF NOUNS IN THE ODESSA COPY OF THE NEW BULGARIAN TRANSLATION OF THE “SMALL CATECHISMOS” BY THEODOR THE STUDITE	44
<i>Hromko T. V.</i> DESCRIPTIONS AS A WAY OF EXPLICATING THE LANGUAGE SYSTEM OF AN IDIOM: A THEORETICAL ASPECT	52
<i>Iliadi O. I.</i> PROTO-SLAVONIC COMPOUND WORDS WITH * <i>slav-</i> ‘FAME’, ‘GLORY’, ‘RUMOUR’: SYSTEM RECONSTRUCTION OF «GLORIOUS NAMES» PARADIGM	57

ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОГО ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

DOI: 10.18524/2307–4558.2023.39.284908

УДК [811.161.2+811.162.1]’373.612.2

ВОЙЦЕВА Олена Андріївна,

доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри загального та слов’янського мовознавства філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; e-mail: movoznavstvo98@gmail.com; ORCID ID: 0000–0002–3460–4545.

МАЛИЧЕНКО Юлія Сергіївна,

студентка 4 курсу філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; e-mail: movoznavstvo98@gmail.com.

СИМВОЛІЧНА ПРИРОДА ЗООМОРФНОЇ МЕТАФОРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Анотація. *Мета* статті полягає у встановленні закономірностей семантико-символічних і функціонально-прагматичних особливостей зооморфних метафор у сучасній українській і польській мовах. *Об’єктом* аналізу виступають зооморфні метафори — закріплені в системі української та польської мов переносні значення назв тварин, у яких узагальнено знання та уявлення про світ тварин у проекції на людину. *Предметом* дослідження є символічна природа зооморфної метафори в українській і польській мовах. У проаналізованому матеріалі наявні метафори-універсалиї, синонімічні найменування, а також унікальні зооморфні метафори, що представляють національно-культурну інтерпретацію образів тварин у мові українського й польського народів. *Перспективи* дослідження полягають у подальшому зіставному вивченні зооморфізмів у різних слов’янських мовах, оскільки вони посідають важливе місце в картині світу слов’ян.

Ключові слова: семантика, символічне значення, зооморфна метафора, лінгвокультура, польська мова.

Постановка проблеми та зв’язок із попередніми дослідженнями. Міжмовне зіставлення одиниць лексичного рівня та вивчення своєрідності концептуалізації світу в різних національних мовах було предметом дослідження багатьох відомих мовознавців: В. фон Гумбольдта, Е. Косеріу, А. Вежбицької, Є. Бартмінського, в тому числі українських: С. Жаботинської, Ю. О. Жлуктенка, А. П. Загнітка, В. І. Кононенка, Т. А. Космеди, М. П. Кочергана, Л. А. Лисиченка, В. М. Манакіна, М. Скаба та ін.

Найважливішою фігурою мови, яка застосовує слова в переносному значенні, є метафора — універсальний та інтенсивний засіб збагачення лексичного складу мови. Природа метафор надзвичайно різноманітна, вони можуть відрізнятися між собою ступенем своєї незвичайності та складності. В українському мовознавстві зооморфну метафору (зооморфізм, зоосемізм) досліджували Г. Л. Кривенко, Т. І. Гончарова, Н. Б. Дем’яненко, О. В. Лазер-Паньків, О. І. Голубовська, Н. Лобур, Т. Ніколашина, Д. Ужченко та ін. [2; 3; 5; 8], однак, як наголошує Т. І. Міхеєва, «для виду метафорного перенесення «людина → тварина» в лінгвістичній практиці ще не закріплено єдиного терміна» [6, с. 20].

Зооморфна метафора та її символіка в сучасній українській і польській мовах досліджена ще недостатньо, вона потребує уваги науковців з огляду на те, що належить до «найпотужнішого виду метафоричних перенесень, що виникають на підставі подібності тварини й людини, зумовленої різними чинниками, такими як зовнішні риси ... особливості поведінки, а формальним показником при цьому є загальні назви тварин» [6, с. 19], має національно-специфічні особливості у споріднених слов’янських мовах, дозволяє краще зрозуміти ментальність і національний характер українського та польського народів.

Формулювання завдань. Об’єктом дослідження виступають зооморфні метафори — закріплені в системі української та польської мов переносні значення назв тварин, у яких узагальнено знання й уявлення про світ тварин у проекції на людину. Метою статті є визначення закономірностей семантико-символічних і функціонально-прагматичних особливостей зооморфних метафор у сучасних українській і польській мовах. Джерельною базою дослідження слугували Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка,

1970—1980 (СУМ-11); Словник української мови online. Т. 1–13 (СУМ-20 — Словник української мови : у 20 т. / [голов. наук. ред. В. М. Русанівський ; наук. керівник проекту В. А. Широков]. Київ : Наук. думка, 2010–2022); Słownik języka polskiego PWN (SJP PWN); Wielki słownik języka polskiego PAN (WSJP PAN). Загальна кількість назв становила 100 лексем (52 мовних одиниці в українській мові та 48 — в польській мові).

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день особливий науковий інтерес представляє вивчення взаємозв'язків мови і культури через призму мовної свідомості. Ключем до розуміння культури слов'янських етносів виступає лінгвокультурний код — «система символів, об'єднаних тематичною спільністю, що мають єдину образну основу, виконують знакову функцію, об'єднаних в лексико-фразеологічному полі. Лінгвокультурний код — це симбіоз вербального і культурного коду, результат поширення культурного коду на природну мову» [11, с. 3]. Зокрема біоморфний культурний код розглядаємо як комплекс найменувань флори і фауни, в якому відображені уявлення лінгвокультурних спільнот про рослинний і тваринний світ. Цей код тісно пов'язаний з культурними стереотипами, з поглядом людини на навколишню дійсність.

На підставі назв тварин, що в переносному значенні позначають людину в сучасній українській і польській мовах, ми класифікували зібраний матеріал таким чином: 1) еквівалентні найменування — рівнозначні, рівноцінні за семантикою назви (14 слів в українській і польській мові), 2) еквівалентно-синонімічні назви — частково подібні назви за семантикою (19 слів в українській мові і 21 — у польській), 3) безеквівалентні лексеми (19 найменувань в українській мові та 13 — у польській).

Еквівалентні найменування позначають переносні значення, які збігаються в українській і польській мовах: 1) назви, які позначають дівчину (укр. *коза*, пол. *koza* «перен., розм. Про жваву, рухливу дівчину» [10 : <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=42641&page=1347/>; 12]: «*He знаєш, чия ота фата [дівчина]? — й показав на Гашицу. — Котра? Ота коза дика в білій спідниці?»* (Михайло Коцюбинський); «*Ufałaś im, szesnastolatkom! Toż to jeszcze głupie kozy... Zostawiałaś je same na całe tygodnie, to teraz masz!*» (Maria Nurowska, Sprawa Niny S.); 2) лексеми, що називають чоловіка (укр. *сокіл*, пол. *sokół* «перен., поет. Юнак або чоловік, який відзначається красою, сміливістю, молодечтвом» [9, т. 9, с. 438; 12]: «*Постаріли обоє, згорбилися. Не старіє тільки радість у їх серці: батько радіє своїм сином; мати не надивиться на свого сокола»* (Панас Мирний); «*Zabrakło nam siły groźnego ramienia Wodza naszego, Spartaka — sokola»* (Halina Rudnicka, Uczniowie Spartakusa) та іменники спільного роду, що в переносному значенні називають осіб жіночої і чоловічої статі (укр. *кит, морж, лінивець, ведмідь, лис, осел, лев, пануга, хамелеон, вівця, теля, зубр*; пол. *wieloryb, leniwiec, lis, lew, raryga, kameleon, owca, osioł, mors, cięle, niedźwiedź, żubr*).

Еквівалентні назви спільного роду (усього — 24, з них 12 назв в українській мові, 12 — у польській). В українській мові — *кит, морж, лінивець, ведмідь, лис, осел, лев, пануга, хамелеон, вівця, теля, зубр*; у польській мові — *wieloryb, leniwiec, lis, lew, raryga, kameleon, owca, osioł, mors, cięle, niedźwiedź, żubr*. Наприклад, укр. *лінивець*, пол. *leniwiec* позначають «розм. Лінива людина; ледар» [9, т. 4, с. 516; 12]: «*Як звеє [козак] його гаранником! Той лінивець аж підскочив вище козака»* (Україна сміється); «*Czeszko należał do pisarzy leniwców, niechętnie zabierał się do pracy»* (Kira Gałczyńska, Nie wróć tu nigdy, czyli pożegnanie z Mazurami).

У зібраному матеріалі переважають зооморфізми з пейоративною конотацією (16 слів): укр. *лінивець, ведмідь, лис, осел, пануга, хамелеон, вівця, теля*; пол. *leniwiec, lis, niedźwiedź, raryga, kameleon, owca, osioł, cięle*. Серед них виокремлюємо лексико-семантичні групи слів, що в переносному значенні позначають: 1) розумові здібності людини: укр. *пануга, вівця, теля, осел*; пол. *raryga, cięle, osioł, owca*; 2) фізичні особливості людей: *лінивець, ведмідь*; пол. *leniwiec, niedźwiedź* «*pot. dobrze zbudowany mężczyzna, który porusza się niezgrabnie»* [12]: «*Oria zamilkła na chwilę. Zerknęła na Medyczuka. Co za niedźwiedź. Był tak silny, tak pierwotny i tak tagodny, że serce jej przy nim topniało»* (Jaga Rydzewska, Atalaya, Wojownicy) та 3) моральні якості людини: укр. *лис, хамелеон*; пол. *lis, kameleon*.

Назви з меліоративним відтінком у семантиці (всього — 12 мовних одиниць): укр. *коза, кит, морж, лев, сокіл, зубр*; пол. *koza, wieloryb, mors, lew, sokół, żubr* ми поділили на лексико-семантичні групи слів, що в переносному значенні називають: 1) поведінку людини (укр. *коза, лев, сокіл*; пол. *koza, lew, sokół*); 2) її місце в суспільстві (укр. *кит, зубр*; пол. *wieloryb, żubr* «*pot. przedstawiciel grupy konserwatywnych ziemian polskich, mieszkających na początku XX wieku na wschodnich terenach Rzeczypospolitej, dziś należących do Litwy lub Białorusi»* [12]: «*Co za huraganowa żywotność. Co za przedziwne połączenie kresowego żubra z amerykańskim biznesmenem»* (Marian Brandys, Dziennik); 3) звички як особливі форми поведінки людей (укр. *морж*; пол. *mors* «*розм. Про людину, що купається в крижаній воді»* [9, т. 4, с. 802; 13]: «*Зима. Восемь ранку. А наш еусід-морж вже спускається до узбережжя річки»* (Газета «Здоров'я — головне»); «*Dodatkową atrakcją była kąpiel morsów górskich. Gorącymi oklaskami witano każdą próbę moczenia się w zimnej wodzie wodospadu»* (Gorące pożegnanie zimy, Gazeta Wrocławska, 2003).

До **еквівалентно-синонімічних найменувань**, що переважають за кількістю у зібраному матеріалі (40 найменувань), належать зооморфізми з відтінками у значенні, які співпадають лише частково. Зібрані найменування ми поділили на слова, які в переносному значенні позначають чоловіка (2 на-

звн: укр. *цан* «перен., ірон. Про чоловіка з неприємним, фальшивим голосом; про бородатого або старого чоловіка» [9, т. 11, с. 179]: «— Я взагалі не хочу чути снів цього дурного *цану*. Він псує мені настрої» (Журнал «Дитячі оповідання»); пол. *byk* «pot. o dużym, silnym mężczyźnie» [12]: «*Moje żołnierze mnie obstarpi i nie były to pokurcze, ale zdrowe byki, bicepsy jak trzeba*» (Maria Nurowska, *Mój przyjaciel zdradca*) або жінку (6 назв, наприклад, укр. *видра, кобила, корова* «перен., зневажл. Про незграбну, товсту або нерозумну жінку» [9, т. 4, с. 295]: «*Жінка його не сподобалась мені: неінтелектуальна, нецікава, суцця корова (вибачай за вислів!)*» (Михайло Коцюбинський); пол. *krowa*: «obrażl. o kobiecie niezgrabnej, osiężatej, leniwej» [12]: «*Tymczasem przechodząca po tych pasach kobieta o mało nie wpadła pod samochód. — Jak, leżesz krowo — usłyszała od kierowcy*» (Znikające rasy, *Gazeta Krakowska*), назви спільного роду (усього — 32 слова, з них 15 лексем в українській мові, та 17 — у польській), причому більшість становлять зооморфізми з пейоративними відтінками у значенні, вони позначають: 1) моральні якості людини (укр. *собака, цан, бугай, стервятник, пес, пацюк* «перен., зневажл. Про людину лякливої, підлої вдачі» [СУМ, т. 6, с. 102]: «— *Нарада? —.. крикне котрийсь з гурту солдатів... — Так воювати можна! До переможного кінця! Тилові пацюки!*» (Андрій Головка); пол. *szakał, matka, hiena*); 2) розумові здібності людей (укр. *баран, мавпа*; пол. *wielbłąd, dudek, żyrafa*); 3) людську поведінку (укр. *півень, ворона, свиня*; пол. *goryl, dzik, pies, świnka, kogut, baran* «człowiek uważany za głupiego» [12]: «*Ufam dociekliwości czytelników. Nie wszyscy są baranami*» (Dyskusja wikipedysty); 4) фізичні особливості людини (укр. *корова, видра, пацюк, кобила*; пол. *bawół, koń, krowa* та ін.).

Зооморфна метафора, що містить опозицію тварина — людина, спирається на відмінність рис, які підкреслюють етнічну свідомість. На основі зіставлення двох мов виявлено безеквівалентну лексикону — 19 назв в українській мові (*черепаха, бабак, бджола, горлиця, каракатиця, єхидна, жуук, лань, ластівка, лебідь, пава, павук, перепілка, риба, сич, соловей, чайка, шуліка, ягня*) та 13 назв в польській (*bocian, borsuk, czarła, indyk, jaszczurka, kawka, kret, kura, sikora, sowa, skowronek, słoń, wiewiórka*), причому ця «безеквівалентність, є сигніфікативною, пов'язаною з відсутністю поняття при наявності денотату» [7, с. 73].

Безеквівалентні зооморфізми містять переносні назви тварин, що є національно-маркованими та характерні для мовців однієї слов'янської культури [1]. Наприклад, слово *черепаха* немає переносного значення в польській мові, пор. в українській: «перен., розм. Вайлувата, млява людина» [9, т. 11, с. 306]: «— *Прошко, черепаха ти несусвітня, де ти там?*» (Спиридон Добровольський, Очаківський розмір).

До **безеквівалентних назв**, які позначають жінку, належать: укр. *лань, ластівка, перепілка, пава, горлиця* «ласкаве звертання до дівчат та жінок» [9, т. 2, с. 132]: «— *Дівчино, горлице, коли б ти знала, якого жалю ти мені завдала! — подумав Микола, глянувши на Мокрини*» (Нечуй-Левицький); пол. *kawka, kura, jaszczurka* «pot. złośliwa kobieta» [12]: «*Zastanawiałam się, kto za tym stoi, ale to przecież oczywiste — to Iwona, ta jaszczurka!*» (<https://pl.wiktionary.org/wiki/jaszczurka>).

Зооморфізмів, що позначають назви спільного роду, — 24 слова (укр. *черепаха, бабак, бджола, каракатиця, єхидна, жуук, лебідь, павук, риба, сич, чайка, шуліка, ягня, соловей* «перен., розм. Людина, яка має гарний, перев. високий голос і володіє мистецтвом співу» [9, т. 9, с. 444]: «*У золоті моря очей дивлюсь не надивлюся... Я — України соловей*» (Володимир Сосюра); пол. *bocian, borsuk, czarła, indyk, jaszczurka, kret, sowa, skowronek, słoń, wiewiórka*).

Назви з пейоративним відтінком (усього — 19 лексем) ми об'єднали у лексико-семантичні групи, що позначають людей: 1) за фізичними особливостями (укр. *бабак, каракатиця, риба, черепаха*; пол. *słoń*), 2) моральними якостями (укр. *єхидна, жуук, сич, павук*: «перен., розм. Той, хто експлуатує інших, відзначається жорстокістю, підступністю, хитрістю у ставленні до кого-небудь» [9, т. 6, с. 8]: «*Пізнавав [Рафалович] повітових павуків по їх сітях і повітових цапанів по тих слідах їх пазурів, які стрчав на своїх клієнтах*» (Іван Франко); пол. *wilk, kret* «o człowieku działającym podstępnie» [12]: «*Tajemnicą poliszynela jest to, że w miejskiej policji działał kret, policjant sprzyjający ze złodziejami*» (Marian Śatała, *Strzeż się kieszonkowców, bo policja cię nie obroni*), 3) за поведінкою як сукупністю людських дій і вчинків (укр. *пава, шуліка, ягня*; пол. *borsuk, czarła, jaszczurka, sowa, skowronek*).

Меншою є кількість назв з меліоративними відтінками переносних значень (загалом — 14 слів), що поділено на лексико-семантичні групи зооморфізмів, які переносно називають людей: 1) за фізичними особливостями (укр. *бджола, лань, соловей*; пол. *indyk, wiewiórka* «pot. kobieta o rudych włosach» [13]: *Mówił o niej wiewiórka, mówił że jest ruda, sprytna, mata, zwinna... i urocza* (źródło: Internet); 2) поведінкою (укр. *горлиця, ластівка, лебідь, перепілка, чайка*; пол. *kawka, kura, sikora*); 3) місцем у суспільстві (пол. *bocian*).

Інтерпретативний характер сприйняття навколишнього середовища людиною виявляється в особливостях вербалізації зоосемічного фрагмента картини світу в українській і польській мовах. Знання про тварин нерівномірно представлені в обох мовних системах, починаючи від узагальнення характеристик тварин і закінчуючи докладним описом їх поведінки. У зібраному нами матеріалі наявні метафори-універсалиї, синонімічні найменування, а також унікальні зооморфні метафори, що представляють національно-культурне тлумачення образів тварин в мові українського та польського

етносів. Кількісна перевага негативно оцінних зооморфізмів в обох розглянутих мовах пов'язана з асиметричним характером оцінної шкали, на якій позитивна оцінка притаманна нормі, а на відхиленнях від норми зосереджено головну увагу мовців.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому зіставному вивченні зооморфізмів у різних слов'янських мовах, оскільки вони становлять важливий фрагмент картини світу слов'ян.

Література

1. Войцева О. А. Польська національно маркована лексика у східнослов'янських мовах. *Слов'янські читання: літературознавчий та лінгвокультурологічний аспекти* : зб. наук. ст. Одеса : Астропринт, 2016. С. 337–344.
2. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос, 2004. 282 с.
3. Заремська І. М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ : 2011. Вип. 7. С. 396–402.
4. Дем'яненко Н. Б. Образне вживання назв тварин у порівняннях і метафорах (на матеріалі польської, української та російської мов). *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2010. Вип. 30. С. 391–395.
5. Лобур Н. До характеристики зооморфізмів (на матеріалі української та чеської мов). *Проблеми слов'янознавства*. Львів, 1999. Вип. № 50. С. 102–106.
6. Міхеєва Т. І. Зооморфізм у термінологічній системі української мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса, 2017. № 27, т. 1. С. 19–21.
7. Пахомова С. М. Словацька безеквівалентна лексика : визначення об'єкта. *Studia Slavistica : Словацька філологія в Україні* : зб. наук. ст. Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2014. Вип. 15. С. 65–75.
8. Ужченко Д. Форми виявлення культурно-національної семантики українських зоофразеологізмів. *Лінгвістичні студії*. 2000. Вип. 6. С. 292–296.
9. СУМ-11 — Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970—1980.
10. СУМ-20 — Словник української мови : в 20 т. / [голов. наук. ред. В. М. Русанівський; наук. керівник проекту В. А. Широков]. Київ : Наук. думка, 2010–2022. URL : <https://sum20ua.com/>
11. Szariga A. Uskrzydłona przemożność — na materiale metafor pola semantycznego ptaki (w języku polskim, rosyjskim i angielskim). *Słowianie w Europie : historia, kultura, język*. Kraków : Collegium Columbinum, 2004. S. 295–302.
12. SJP — Słownik języka polskiego PWN. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN. URL : <https://sjp.pwn.pl/>
13. WSJP PAN — Wielki słownik języka polskiego PAN / Redaktor naukowy Piotr Żmigrodzki. URL : <https://wsjp.pl/>

References

1. Voytseva, O. A. (2016), “Polish nationally marked vocabulary in East Slavic languages”, *Slavic readings : literary and language cultural aspects* : coll. of science articles [“Pol's'ka natsional'no markovana leksyka u skhidnoslov'yans'kykh movakh”, *Slov'yans'ki chytannya : literaturoznavchyy ta lnhvokulturolohichnyy aspekty* : zb. nauk. st.], Astroprint, Odessa, pp. 337–344.
2. Holubovs'ka, I. O. (2004), *Ethnic features of language patterns of the world [Etnichni osoblyvosti movnykh kartyn svitu]*, Logos Publishing House, Kyiv, 282 p.
3. Zaremska, I. M. (2011), “Language picture of the world as an object of linguistic research”, *Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University, Ser. 10 : Problems of grammar and lexicology of the Ukrainian language* [“Movna kartyna svitu yak ob'yekt lnhvistychnykh doslidzhen”], *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Dragomanova, Ser. 10 : Problemy hramatyky i leksykolohiyi ukrayins'koyi movy*], Kyiv, Issue 7, pp. 396–402.
4. Dem'yanenko, N. B. (2010), “Figurative use of animal names in comparisons and metaphors (based on Polish, Ukrainian and Russian materials)”, *Language and conceptual pictures of the world* [“Obrazne vzhyvannya nazv tvaryn u porivnyannyakh i metaforakh (na materialy pol's'koyi, ukrayins'koyi ta rosiys'koyi mov), *Movni i kontseptual'ni kartyny svitu*], Kyiv, Vol. 30, pp. 391–395.
5. Lobur, N. (1999), “To the characterization of zoomorphisms (based on the material of the Ukrainian and Czech languages)”, *Problems of Slavic studies* [“Do kharakterystyky zoomorfizmiv (na materialy ukrayins'koyi ta ches'koyi mov)”], *Problemy slov'yanoznavstva*, Vol. 50, Lviv, pp. 102–106.
6. Mikhayeva, T. I. (2017), “Zoomorphism in the terminological system of the Ukrainian language”, *Scientific Bulletin of the International Humanities University* [“Zoomorfizm u terminolohichnyy systemi ukrayins'koyi movy”], *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*], No. 27, vol. 1, Odessa, pp. 19–21.
7. Pakhomova, S. M. (2014), “Slovak non-equivalent vocabulary : object definition”, *Studia Slavistica : Slovak philology in Ukraine* : coll. of science articles [“Slovats'ka bezekvivalentna leksyka : vyznachennya ob'yekta”], *Studia Slavistica : Slovats'ka filolohiya v Ukrajini* : zb. nauk. st.], O. Harkusha Publishing House, Uzhhorod, Issue 15, pp. 65–75.
8. Uzhchenko, D. (2000), “Forms of identifying the cultural and national semantics of Ukrainian zoophraseology”, *Linguistic studies* [“Formy vyyavlennya kul'turno-natsional'noyi semantyky ukrayins'kykh zoofrazeolohizmiv, *Lnhvistychni studiyi*], Issue 6, pp. 292–296.
9. SUM-11 — *Dictionary of the Ukrainian language* : in 11 vol. / Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, In-t of Linguistics [*Slovyk ukrayins'koyi movy* : v 11 t. / AN URSS, In-t movoznavstva], I. K. Bilodid (ed.), Naukova dumka Publishing House, Kyiv, 1970–1980.
10. 10. SUM-20 — *Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes* (2010–2022) [*Slovyk ukrayins'koyi movy* : v 20 t.], V. M. Rusanivskyi, V. A. Shirokov (eds.), Naukova dumka Publishing House, Kyiv, available at: <https://sum20ua.com/>

11. Czapiga, A. (2004), "Uskrzydłona pożywia — na materiale metafor pola semantycznego ptaki (w języku polskim, rosyjskim i angielskim)", *Stowianie w Europie : historia, kultura, język*, Collegium Columbinum Publishers, Kraków, ss. 295–302.

12. SJP — *Słownik języka polskiego PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, available at : <https://sjp.pwn.pl/>

13. WSJP PAN — *Wielki wotkyn języka polskiego PAN*, P. Żmigrodzki (red.), available at : <https://wsjp.pl/>

Olena A. VOYTSEVA,

Doctor of Philological Sciences (Grand Ph. D), Professor, Head of General and Slavic Linguistics Department, Odesa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzky blvd., Odesa, 65058, Ukraine; e-mail: movoznavstvo98@gmail.com; ORCID ID: 0000–0002–3460–4545.

Yulia S. MALYCHENKO,

4th year student of the Faculty of Philology, Odesa I. I. Mechnikov National University Odesa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzky blvd., Odesa, 65058, Ukraine; e-mail: movoznavstvo98@gmail.com.

SYMBOLIC NATURE OF ZOOMORPHIC METAPHOR IN UKRAINIAN AND POLISH LANGUAGE CULTURES

Summary. The *purpose* of the article is to identify the specific features of semantic-symbolic and functional-pragmatic features of zoomorphic metaphors in modern Ukrainian and Polish. The *object* of the analysis is zoomorphic metaphors — figurative meanings of animal names fixed in the system of Ukrainian and Polish languages, which generalise knowledge and conceptions of the animal world in the context of human beings. The *subject* of the study is to identify the symbolic nature of zoomorphic metaphor in Ukrainian and Polish. The collected *material* contains universal metaphors, synonymous names, as also unique zoomorphic metaphors representing the national and cultural interpretation of animal images in the language of the Ukrainian and Polish peoples. *Prospects* of this research are in the further comparative study of zoomorphisms in different Slavic languages, since they occupy an important place in the Slavic worldview.

Key words: semantics, symbolic meaning, zoomorphic metaphor, linguoculture, Polish language.

Статтю отримано 27.04.2023 р.

DOI: 10.18524/2307–4558.2023.39.284906

УДК [811.163.41+811.161.2]’255.2/.4’371’373.45

НОВАК Ольга Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; вул. Дворянська, 2, м. Одеса, 65082, Україна; тел. +38 097 4928342; e-mail: olga.novak@onu.edu.ua; ORCID ID: 0000–0001–6793–6012.

РАКУЛ Юлія Ігорівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; тел.: +38 093 6141689; e-mail : ulyapr@gmail.com ; ORCID ID: 0009–0007–5202–0061.

ПРИЙОМИ ТА ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРБСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Анотація. *Мета* дослідження полягає у вивченні способів і прийомів перекладу, що використовуються для передачі сербської культурно-маркованої лексики українською мовою. *Завдання* дослідження: а) визначити типологічні аспекти культурно-маркованої лексики з перекладацької точки зору; б) виявити культурно марковану лексику в оригіналі роману Горана Петровича «Ситничарница „Код срећне руке“» та проаналізувати способи перекладу й рівень його адекватності; в) виявити труднощі перекладу культурно маркованих одиниць. *Матеріал* добивався із сербськомовного оригіналу роману (Горан Петровић „Ситничарница „Код срећне руке“) та з його україномовного перекладу А. Татаренко (Горан Петрович «Крамничка «З легкої руки»). *Об'єктом* дослідження є культурно маркована лексика. *Предметом* дослідження є прийоми та способи перекладу українською мовою сербської культурно маркованої лексики. *Результати:* уточнення поняття культурно маркована лексика та фонові знання, виявлення способів перекладу ономастичної лексики, оцінювання рівня адекватності перекладу. *Висновки.* Аналізований фактичний матеріал дає змогу стверджувати, що власні назви можуть перекладатися різними способами: транскрипція / транслітерація, калькування, підбір еквівалентів (у перекладі ідіом), описовий переклад із конкретизацією, генералізація тощо. Аналізований переклад є цілком адекватним. *Перспективу* подальших досліджень вбачаємо у розширенні матеріалу вивчення, проведених порівняльного дослідження кількох перекладів того самого тексту різними, можливо, неспорідненими мовами,

а також у теоретичному осмисленні лексики, пов'язаної з фоновими знаннями носіїв певної мови, та її практичному дослідженні.

Ключові слова: культурно маркована лексика, переклад, сербська мова, фонові знання.

Постановка проблеми та її зв'язок із попередніми й суміжними дослідженнями. Національно-специфічні елементи в лексичних системах мов останніми десятиліттями описуються дослідниками в різних аспектах за допомогою найрізноманітніших термінів: *лакуни* (Ж. П. Віне та Ж. Дарбельне), *пробіль*, *лакуна* (К. Хейл), *антислова*, *пробіли*, *лакуни* або *білі плями на семантичній карті мови* (Ю. С. Степанов), *прикладі неперекаданого характеру* (В. Г. Чернов), *безеквіваленти*, *лексичний нуль*, *нульова лексема* (Й. А. Стернін), *безеквівалентна* або *фонова лексика* (Л. С. Бархударов, Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров), *етноїдема* (Ш. Р. Абдуразакова). Огляд основних концепцій щодо класифікації безеквівалентної лексики представлений у роботі О. Гаргаєвої [2].

Культурно маркована лексика виступає як свого роду «зберігач» і «носіє» країнознавчої інформації. Крім того, вона поширює та збагачує лінгвістичні знання. Так, слово розглядають як джерело інформації про культуру носіїв мови. Культурно марковану лексику досліджують у лінгвокультурологічному аспекті, проте способи її передачі іншою мовою є перекладознавчою проблемою. Переклад культурно маркованої лексики активно і комплексно досліджують на матеріалі германських мов (особливо англійської), проте слов'янський матеріал, зокрема сербський, ще маловивчений. Дослідженням такої лексики саме в сербській та українській мовах займається О. Новак [6].

Формулювання завдань. Актуальність дослідження полягає у типологізації культурно-маркованої лексики у сучасній сербській літературі, а також у вивченні способів її перекладу та виявленні труднощів, що виникають у процесі відтворення тексту мовою перекладу. Предметом дослідження є прийоми та способи перекладу українською мовою культурно-маркованої лексики у романі Горана Петровича «Крамничка «З легкої руки»». Мета дослідження полягає у вивченні способів і прийомів перекладу, що використовуються для передачі культурно-маркованої лексики на матеріалі роману Г. Петровича (Горан Петровић) „Ситничарница „Код срећне руке““ та його перекладу «Крамничка «З легкої руки»», виконаного А. Татаренко. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання деяких завдань: визначення типологічних аспектів культурно-маркованої лексики з перекладацької точки зору; виявлення культурно-маркованої лексики в оригіналі роману та аналіз способів перекладу і рівня адекватності; визначення труднощів перекладу культурно-маркованих одиниць мови. У роботі використано такі методи дослідження: аналізу та синтезу як процедур збору й узагальнення теоретичного матеріалу; зіставний метод для виявлення лексико-граматичних особливостей та їх варіантів в оригіналі та перекладі українською мовою; методи семантичного та етимологічного аналізу для встановлення значення культурно-маркованих одиниць; метод перекладацького аналізу застосовано для аналізу способів відтворення культурно-маркованої лексики у перекладі українською мовою. Матеріал дослідження добивався методом суцільної вибірки з тексту оригінала сербською мовою та його перекладу українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Сучасні мовознавці намагаються удосконалити термінологічний апарат і пропонують нові терміни: Р. П. Зорівчак такі мовні одиниці називає *етнолексикою* і також використовує термін *реалії* [3; с. 41]. У її визначенні «реалії — це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріпленій за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [3, с. 58]. На думку Ф. С. Бацевича, «фонова лексика — це лексика, що несе інформацію національно-культурного характеру і потребує лінгвокраїнознавчого коментаря, оскільки поняття, що виражається словами іноземної мови, яка вивчається, відсутні в рідній мові або їх знання в двох мовах не співпадають» [1, с. 99]. На думку О. Ю. Тупиці, національно-маркована лексика — це безеквівалентна лексика, частково безеквівалентні одиниці (фонова лексика, конотативні слова), екзотизми, варваризми. У дослідженні виокремлено три групи безеквівалентної лексики: а) імена власні (особисті імена, географічні назви, назви організацій, газет тощо); б) слова-реалії — словникові одиниці, що позначають предмети, поняття та ситуації, яких не існує в практиці іноземного соціального колективу; слова на позначення різного роду предметів побуту, матеріальної та духовної культури, властивої тільки певному народу; в) слова-символи [7, с. 254].

Важливо зазначити, що для позначення «заповненого місця», «антилакуни», що є результатом елімінування, використовується термін *пленус* (від лат. — повний). Елімінуванням називають заповнення лакуни. Елімінування лакуни здійснюється двома основними способами — заповненням і компенсацією:

✓ Заповнення лакуни — це процес розкриття певного поняття, що належить чужій для реципієнта культурі. Заповнення може бути різної глибини, що залежить від характеру лакуни, від типу тексту, в якому лакуна існує, а також від особливостей реципієнта, якому адресовано текст.

✓ Компенсація — це засіб фіксації лакуни, початковий етап елімінування, слід за яким в деяких випадках відбувається, а в деяких — не відбувається заповнення семантичної пустоти. У випадках, коли елімінування лакуни закінчується на стадії компенсації, складають розчленований опис інокультурного поняття.

Розглянемо докладніше способи перекладу ономастичної лексики, що були використані українським перекладачем А. Татаренко [4].

Під час перекладу іншою мовою ономастичної лексики — власних імен і топонімів, тобто у випадках, коли денотат і, відповідно, означувальна мовна одиниця, наявні лише в мові оригіналу, частіше за все застосовуються транскрипція та транслітерація. Саме ці способи фіксуємо в дослідженому матеріалі.

Оригінал (сербська мова)	Переклад (українська мова)
Димитрије Лека	Дмитріє Лека
Савчић	Савчич
Митић	Мітич
Светозар Боторић	Светозар Боторич
Јован	Йован

Зафіксовано і приклади еквівалентного перекладу. Тут перекладачка знаходить аналоги, що вже існують у мові його культурного середовища.

Гаврила	Гаврило
Карађорђевић	Карагеоргієвич

Як видно з таблиці, перекладач передає власне ім'я літературного героя *Јован* саме за правилами транслітерації — *Йован*, проте при перекладі ідіоматичного виразу у складі якого є це ім'я — “дан Св. Јована” — застосовує метод підбору еквівалентів: серб. *На дан Св. Јована* — укр. *В День Святого Іоанна*. Маємо відзначити кропітку та професійну роботу перекладачки, що дозволяє зробити реальним перехід понять з однієї мови до іншої.

При перекладі топонімів найбільш частим прийомом виявилось калькування, адже перекладачка відтворила морфемний склад слів й адаптували їх під лінгвістичну парадигму українського культурного середовища.

Не, више није постојала столица, нити сто, више није било спратне куће на Великом Врачару, Анастас је хитао уском, вијугавом стазом, све ближи големој води.	Більше не існувало ні стільця, ні стола, не було вже двоповерхового будинку на Великому Врачарі, Анастас спішив вузькою звивистою стежкою, він був усе ближче до великої води.
Господине, дозволите, овде се поткрала материјална омашка, не могу да допустим да се наводи како је Копаоник висок малтене две хиљаде и пет стотина метра, када је званична висина Панчићевог врха , консултовао сам карте, две хиљаде и седамнаест?!-...	Пане редакторе, дозвольте, але тут вкралася фактична помилка, я не можу допустити, щоб було вказано, ніби Копаоник заввишки майже дві тисячі п'ятсот метрів, якщо офіційно висота Панчичевог піка , — я подивився карти, — дві тисячі сімнадцять?! -...
Нису честито прошли Савамалом , нити се дохватли призида Калемегданског парка и линије барокног торња Саборне цркве, а већ је био сасвим мокар.	Не встигли вони ще як слід проїхатися Савамалою , ще не дісталися до огорожі Калемегданського парку й барокової вежі Соборної церкви, а юнак уже весь промок.

Найцікавішою для аналізу виявилася назва крамнички, яка, до речі і увійшла в назву самого роману — «*Код срећне руке*», адже перекладачка використала абсолютно доречний засіб і, на нашу думку, надзвичайно вдало обрала український відповідник, переклавши ідіому ідіомою.

Данас их има једино у ситничарници « Код срећне руке »... — спремаља се Наталија Димитријевић, не образући се на девојку.	Тепер вони є тільки в крамничці « З легкої руки »... — Наталія Димитрієвич збиралася, не зважаючи на дівчину.
--	--

Заслуговує на увагу спосіб описового перекладу назв установ та організації, що є складником фонових знань, адже вони широко відомі сербському читачеві, але не українському. Так, при перекладі скороченої назви організації перекладачка подає повну назву, причому відтворену за моделлю назви українського аналога такої організації, що дає можливість читачеві адекватно сприйняти текст оригіналу.

...од популарне белетристике, згодне за читање по леговалиштима, бањцим клупама и лекарским чекаоницама, на капиталних Задругиних плавих кола, до волуминозних научних саонштења или само сепарата свих одељења Српске краљевске академије;...	...від популярної белетристики, яка прекрасно підходить для читання на відпочинку, на лавочках курортних парків та приймалень лікарів, від капітальних серійних видань Сербського літературного товариства в блакитних палітурках до товстих томів наукових доповідей або брошур усіх відділень Сербської королівської академії;...
---	--

При адекватному перекладі перекладач не просто використовує транскрипцію та транслітерацію, а й додає опис там, де це потрібно, адже читачеві, незнайомому з Белградом, з назвами вулиць та кварталів, незрозуміло, що таке *Копаоник* або *Паллотићева*. Транскрипція та транслітерація наближає читача до мови оригіналу, проте здебільшого реалія залишається незрозумілою і, як наслідок, втрачає своє семантико-стилістичне значення. Наприклад:

Добар „рагон“и „каролина“пиринач, сезамов зејтин и прави барбанац могу се наћи само у колонијално-бакалском дућану Светозара Боторића,...	Добрий рис рагун або кароліну, кунжутову олію з Барбана можна знайти лише в бакалійній лавці торговця колониальними товарами Светозара Боторича,...
Хоћете ли да вам умесим кифлице са пекмезом од кајсија...	Хочете, я вам спечу рогалики з абрикосовим повидлом...

Зазначимо, що у наведених прикладах А. Татаренко послуговувалася такими методами перекладу як: калькування, підбір еквівалентів, транскрипція/транслітерація, конкретизація (генералізація), а також описовий переклад. Такий комбінований переклад надає можливість створювати текст максимально наближеним до тексту оригіналу семантично та змістовно, а також допомагає перекладачеві наблизити твір до культурологічно зрозумілих читачеві понять і реалій.

Висновки. Культурно маркована лексика є складною проблемою для перекладача, потребує не тільки знання мови оригіналу, але й повного комплексу фонових знань іншої лінгвокультури. Щодо дослідженого перекладеного тексту можемо стверджувати, що перекладачка цілком успішно впоралася з поставленим завданням і зуміла якнайкраще адаптувати текст перекладу для сприйняття українським читачем. Перекладацьких огріхів або помилок нами не зафіксовано. Аналізований фактичний матеріал дає змогу стверджувати, що власні назви можуть бути перекладені різними способами: за допомогою транскрипції або транслітерації, калькування, підбору еквівалентів (у перекладі ідіоматичних сполучень), генералізації, описового перекладу із конкретизацією тощо.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у розширенні матеріалу дослідження, проведенні порівняльного дослідження двох перекладів того самого тексту різними, можливо, неспорідними мовами, а також у теоретичному осмисленні лексики, що відтворює фонові знання носіїв певної мови, та вивченні її практичного застосування.

Література

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Гаргаєва О. В. Проблема класифікації безеквівалентної лексики у сучасному мовознавстві. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 53. С. 52–54.
3. Зорівчак Р. П. Реалія та переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львівськ. ун-ті, 1980. 216 с.
4. Петрович Г. Крамничка «З легкої руки» : Роман / Пер. із серб. Алли Татаренко. Київ : ВД «Комора», 2020. 320 с.
5. Петровић Г. Ситничарница «Код срећне руке». Београд : Лагуна, 2018. 380 с.
6. Новак О. М. Аксионим ЛЕПОТА в сербской лингвокультуре. *Мова: наук.-теор. часопис з мовознавства*. Одеса : Астропринт, 2016. № 26. С. 47–51.
7. Тупиця О. Ю. Безеквівалентна лексика : проблеми визначення. *Рідне слово в етнокультурному вимірі. Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* / упор. М. Федурко та ін. Дорогобич : Посвіт, 2011. С. 251–259.

References

1. Batsevich, F. S. (2007), *Dictionary of intercultural communication terms [Slovník terminiv mizhkul'turnoyi komunikatsiyi]*, Dovira Publishing House, Kyiv, 205 p.
2. Harhayeva, O. V. (2015), "The problem of classification of non-equivalent vocabulary in modern linguistics", *Scientific notes of the National University Ostroh Academy, Philological series* ["Problema klasyfikatsiyi bezekvivalentnoyi leksyky u suchasnomu movoznavstvi"], *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu Ostroz'ka akademiya, Seriya Filologichna*, Ostroh, Issue 53, pp. 52–54.
3. Zorivchak, R. P. (1980), *Reality and translation (on the material of English translations of Ukrainian prose) [Realija ta pereklad (na materiali anghlomovnykh perekladiv ukrayins'koyi prozy)]*, Lviv University Publishers, Lviv, 216 p.
4. Petrovych, G. (2020), *Kramnychka "To the lucky hand"* : Novel / Transl. from the Serbs by Alla Tatarenko [Kramnychka «Z lehkoji ruky» : Roman / Per. iz serb. Ally Tatarenko], Komora Publishing House, Kyiv, 320 p.
5. Petrović, G. (2018), *Šytnycharnitsa "To the lucky hand"* [Šytnycharnitsa «Kod srećne ruke»], Laguna Publishing House, Belgrade, 380 p.
6. Novak, O. M. (2016), "Axionym LEPOTA in Serbian language culture", *Mova / Language : scientific-theoretic journal of linguistics* ["Aksionim LEPOTA v serbskoy lyngvokul'ture", *Mova : nauk.-teor. chasopys z movoznavstva*], Odessa I. I. Mechnikov National University, Astroprint Publishing House, Odessa, No. 26, pp. 47–51.
7. Tupytsia, O. Yu. (2011), "Non-equivalent vocabulary : problems of definition : The native word in the ethnocultural dimension", *Materials of the IIIrd International science and practice conf.* / compiler M. Fedurko ["Bezekvivalentna leksyka : problemy vyznachennya : Ridne slovo v etnokul'turnomu vymiri"], *Materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. конф.* / upor. M. Fedurko], Posvit Publishing House, Drohobych, pp. 251–259.

Olga N. NOVAK,

Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Associate Professor of the General and Slavic Linguistics Department, Odessa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Francuzkyyi blvd., Odessa, 65058, Ukraine; tel.: +38 048 7760442; e-mail: olga.novak@onu.edu.ua; ORCID ID: 0000-0001-6793-6012.

Yulia I. RAKUL,

student of the Faculty of Philology, Odessa I. I. Mechnikov National University, 24/26 Francuzkyi blvd., Odessa, 65058, Ukraine; tel.: +38 093 6141689; e-mail : ulyapr@gmail.com; ORCID ID: 0009-0007-5202-0061.

TECHNIQUES AND METHODS OF TRANSLATION OF CULTURALLY MARKED VOCABULARY IN ARTISTIC TEXT (IN THE SERBIAN AND UKRAINIAN LANGUAGES)

Summary. The article is devoted to the study of translation methods and techniques used for transferring the culturally marked vocabulary from Serbian language into Ukrainian. The material for the research is the Serbian novel „Ситничарница „Код срећне руке“, written by Goran Petrović and its Ukrainian variant «Крамничка «З легкої руки», translated by A. Tatarenko. The *object* of the paper is culturally marked vocabulary and its *subject* — methods and techniques used for translation of the Serbian nationally marked units into Ukrainian language. The study pays particular attention to the revealing the culturally marked lexis units in original novel; considers typological peculiarities of the culturally marked lexicon in a translation aspect; discusses the difficulties in its translation into Ukrainian. The main content of the article is to analyze translation techniques and level of equivalence of the translation. As a *result* of the research, the concepts of culturally marked vocabulary and background knowledge clarified; the translation methods of onomastic lexicon is determined, the level of adequacy of the translation assessed. The results of the study allow us to draw the following *conclusions*: proper names can be translated in various techniques: transcription / transliteration, calque, reformulation (sometimes known as *equivalence*, as usual, for idioms), and descriptive translation with generalization or specification, and so on. The analyzed Ukrainian translation is quite adequate. *The prospect of further research* is associated with comparative (for related languages) or contrastive (for unrelated languages) method to analyze translations of the same text from different origin as well as in the theoretical comprehension of vocabulary related to the background knowledge of speakers of a certain language, and its practical study.

Key words: culturally marked vocabulary, translation, Serbian language, background knowledge.

Статтю отримано 12.03.2023 р.

DOI: 10.18524/2307-4558.2023.39.284912

УДК 81'255.2:62:811.581=111=161.2

ПОПОВА Олександра Володимирівна,

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету іноземних мов Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, 65020, Україна; тел. +38 0677543847; e-mail: alex-popova@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-6244-5473.

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ В АКАДЕМІЧНІЙ СФЕРІ: ЗМІСТОВІ ТА ЛІНГВО-ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ АСПЕКТИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, КИТАЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Анотація. *Метою* статті є аналіз англійськомовних та китайськомовних текстів оригінальних офіційних документів, що регламентують економіко-правові відносини в академічній сфері в XXI столітті, та варіантів їх перекладу українською мовою. *Об'єктом* дослідження є процес євроінтеграції України, співпраці України і КНР в академічному просторі та їхній документальний супровід. *Предмет* дослідження — лінгво-перекладацький інструментарій відтворення змісту офіційних документів, що регулюють умови співпраці України, ЄС і КНР в академічній сфері, з англійської і китайської мов українською мовою. *Результатами* дослідження є, з одного боку, уточнення понять «академічна діяльність», «академічна інтеграція», «права і обов'язки сторін академічної діяльності», «умови фінансування академічної діяльності», «синергізм перекладознавчої парадигми»; з іншого — виявлення феномена синергізму перекладознавчої парадигми в матеріалі дослідження. *Висновки.* Синергізм перекладознавчої парадигми в матеріалі дослідження специфіковано за такими показниками: 1) адекватність відтворення термінології українською мовою; 2) адекватність відтворення граматичних конструкцій; 3) збереження текстового фрейму. Успішність здійснення перекладу корелює як з лінгвістичною обізнаністю перекладача, так і з обізнаністю з практичним підґрунтям заключення і реалізації міжнародних угод в академічній сфері, програм академічної мобільності. *Перспективним* вважаємо подальше дослідження принципів взаємодії мовних та позамовних чинників при актуалізації синергізму в тексті оригіналу та перекладу.

Ключові слова: офіційні документи, економіко-правові відносини, академічна діяльність, академічна інтеграція, синергізм перекладознавчої парадигми, китайська мова, англійська мова, українська мова.

Вступ. Наразі, незважаючи на воєнні дії в Україні, наша країна посідає почесну позицію в сфері реалізації академічної діяльності на тлі успішних країн Заходу і Сходу. Україна активно бере участь у програмах економічної, наукової, освітньої та культурної співпраці в межах євроінтеграції та адаптується під нові формати взаємодії у цих сферах. З іншого боку, освітньо-наукова кооперація між Україною і Китаєм має певні позитивні результати, що пояснює зацікавленість КНР у спільних проєктах з українськими науковцями й освітянами.

Враховуючи той факт, що інноваційні винаходи й процеси відображаються в сучасній мові, можна констатувати оновлення лексичного потенціалу в текстах офіційних документів (економіко-правових угодах, освітніх контрактах, програмах академічної мобільності, грантових програмах тощо). Без сумнівів, вокабуляр відображає новачки у галузях освіти і науки та вимагає безперервного вивчення, аналізу й трансформації відтворювального процесу кількісного та якісного контенту терміносистем, що передбачає поступового поліпшення рівня перекладу досліджуваних документів.

Академічна сфера відносин регламентується офіційними документами та орієнтується на виконання статей цих документів з фінансової та виконавчої точок зору. Відзначимо, що міжнародні угоди й контракти з європейськими країнами оформлюються англійською та українською мовами; проте, інтер-державні документи з КНР готуються китайською та українською мовами, подекуди додається англійська версія угоди або контракту. Перевага віддається перекладу типових оригінальних офіційних документів українською мовою.

В останній час простежується екстенція напрямків кооперації між Україною і країнами Євросоюзу, США та країнами Сходу, зокрема КНР у галузях освіти і науки. Такий стан зумовлює збільшення контингенту-учасників програм академічної мобільності та науково-технічних грантів, тому сьогодні перекладачі англійської і китайської мов є найбільш затребуваними на ринку праці. Вимоги до професіоналізму перекладачів та якості перекладу посилюються.

Актуальність дослідження зумовлена, насамперед, науково-технічними й освітніми прогресами, а також вимогами адекватного відтворення контенту інноваційних термінів у галузях освіти та науки й умовами регламентування сучасних фінансово-правових основ між Україною та країнами Заходу і Сходу. У ХХІ столітті мають поширення двомовні угоди / контракти, грантові програми, а саме: англійською й українською мовами (у межах євроінтеграції), а також китайською та українською мовами (у межах співпраці з КНР).

Наразі спостерігається тенденція, що українські викладачі, здобувачі вищої освіти й науковці активно беруть участь у програмах академічної мобільності, освітніх проєктах і грантах типу Erasmus +, Tempus (Tempus Mundus) тощо спільно з колегами з Євросоюзу. Європейські робочі групи з питань вищої освіти підтримують реформи в країнах ЄС та сприяють синергічному паралельному розвитку системи освіти, сектора дослідницької діяльності та інноваційних місій вишів задля актуалізації загального європейського освітнього та наукового просторів дружніх країн.

Академічна співпраця українських освітян з представниками освітньої та наукової галузей КНР передбачає реалізацію аналогічних програм у контексті ініціатив-проєктів Уряду Китаю “Belt and Road Initiative” і “A New Silk Road”. Серед популярних програм академічної мобільності вважаються семестрове і річне навчання за мовними та немовними спеціальностями в КНР, а також програми подвійного диплому «2 + 2» за освітнім рівнем «бакалавр».

Отже, знання англійської та китайської мов можна вважати запорукою успішного розуміння змісту документації, правильної навігації у фінансово-правових умовах академічної мобільності і грантових програм, що забезпечує точне відтворення текстів оригіналів українською мовою.

Формулювання завдань. Метою роботи є аналіз англійськомовних та китайськомовних текстів оригінальних офіційних документів, що регламентують економіко-правові відносини в академічній сфері в ХХІ столітті, та варіантів їх перекладу українською мовою. Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: уточнити поняття «академічна діяльність», «академічна інтеграція», «права і обов’язки сторін академічної діяльності», «умови фінансування академічної діяльності», «синергізм перекладознавчої парадигми»; систематизувати корпус матеріалу дослідження (вихідні тексти та тексти перекладу офіційних документів, що регламентують економіко-правові відносини в академічній сфері в ХХІ столітті); визначити кількісні характеристики синергізму перекладознавчої парадигми в матеріалі дослідження.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували англійськомовні та китайськомовні контракти та угоди, програми академічної мобільності та освітньо-наукові гранти українською мовою в межах двох векторів академічної співпраці — Україна і Євросоюз, Україна та КНР. Обсяг документів складає 50 сторінок. У роботі використано такі методи дослідження: *теоретичні*: аналіз композиційно-контентного оформлення досліджуваних офіційних документів для визначення специфіки реалізації міжнародної академічної діяльності; *зіставний метод* для виявлення лексико-граматичних особливостей англійськомовних і китайськомовних текстів документів та їх варіантів перекладу українською мовою; *метод систематизації* та метод *перекладацького аналізу* для систематизації та синтезу конструктів, використаних при перекладі досліджуваних лінгвістичних одиниць українською мовою.

Результати та дискусія. Академічна діяльність пронизує майже всі рівні освіти та науково-технічні галузі, тому знаходиться у фокусі багатьох науковців протягом останнього століття. Перш

за все, академічна діяльність ототожнюється з науковою діяльністю. Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016) наукова діяльність — це «інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження». Академічна діяльність корелює з академічною (науковою) культурою та доброчесністю. Українська авторка Л. Висоцька (Висоцька, n. d.) проводить аналіз складових академічної культури, до яких вона відносить академічні інститути, академічну (наукову, навчальну) діяльність, академічну доброчесність, академічне письмо й академічну мобільність. Значну увагу приділяється академічному письму, тобто коректності письмової репрезентації результатів наукової або навчальної діяльності педагогічних (науково-педагогічних) працівників та здобувачів освіти, створених в академічних умовах. М. Стріха асоціює наукову (академічну) діяльність з інтелектуальною творчою діяльністю (Енциклопедія сучасної України, 2020). Однак, науковець відмічає деякі причини падіння престижу наукової діяльності в Україні через низьке фінансування наукової сфери та скорочення кількості осіб, зайнятих нею. З огляду на нормативність репрезентації досліджуваного феномена, під *академічною діяльністю* розуміємо інтелектуально-творчу діяльність, спрямовану на одержання нових знань у процесі реалізації фундаментальних і прикладних наукових досліджень в академічних умовах, і пошук шляхів їх застосування.

Спільна декларація Міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» (1999) визначила першочергове значення освіти та освітнього співробітництва для розвитку і зміцнення стабільних, мирних і демократичних суспільств. Впровадження цієї декларації передбачає затвердження загальносприйнятливої та порівнянної системи вчених ступенів; запровадження системи на основі двох ключових навчальних циклів: додипломного післядипломного; створення системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS). Особливе місце у забезпеченні зміцнення інтелектуального, культурного, соціального, наукового та технологічного потенціалу відводиться академічній мобільності.

Основним механізмом реалізації співпраці України з КНР у сфері освіти як одного з пріоритетних напрямів двосторонніх відносин є Підкомісія з питань співробітництва в галузі освіти між Україною та КНР, утворена у 2011 р. в рамках Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР. З нагоди відзначення у 2021 році 10-ї річниці встановлення відносин стратегічного партнерства між Україною та Китаєм відбулася церемонія заснування Альянсу українських та китайських університетів, що об'єднав 49 українських та 92 китайських закладів вищої освіти. Пріоритетними напрямками його діяльності визначено: розвиток академічної мобільності науково-педагогічних працівників; створення викладацьких та дослідницьких команд; відкриття спільних лабораторій та освітніх центрів; розвиток академічної мобільності; впровадження сучасних технологій онлайн-навчання тощо (Посольство України, 2022).

На засадах вищенаведених документів можна спостерігати орієнтири на *академічну інтеграцію*, яку детермінуємо як процес взаємодії країн в галузях освіти, науки й техніки, що зумовлює зближення академічних механізмів, регулюється міждержавними угодами та міждержавними органами та актуалізується через реалізацію спільної інтер-державної наукової (науково-технічної) діяльності, участь в програмах академічної мобільності, уніфікацію систем науки й освіти, а також системи вчених ступенів.

Зміст статей нормативних документів, що регламентують умови реалізації міжнародної академічної діяльності, відповідають Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016). Виокремлюємо такі *права*, якими користуються учасники академічних міждержавних програм, і які віддзеркалюються в офіційних документах:

- обирати види, напрями і засоби наукової і науково-технічної діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей;
- об'єднуватися з іншими вченими в громадські організації, постійні або тимчасові наукові колективи для провадження спільної наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності;
- брати участь у конкурсах на проведення наукових досліджень, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел відповідно до законодавства України;
- здобувати визнання авторства на наукові і науково-технічні результати своєї діяльності;
- публікувати результати своїх досліджень або оприлюднювати їх в інший спосіб у порядку, встановленому законодавством України;
- отримувати належні стимулювання та мотивацію до наукової і науково-технічної діяльності, орієнтовані на об'єктивну оцінку реалізації конкретних завдань за кінцевим результатом тощо.

Іншими словами, для участі в міжнародних академічних програмах аплікант керується своєю «науковою потужністю», бажанням (або відсутністю бажання) працювати в команді, фінансовою складовою процесу проведення досліджень, можливістю оприлюднювати результати своєї роботи, а також мотиваційними джерелами для активізації академічної діяльності.

Обов'язки сторін академічної діяльності охоплюють такі вектори (Закон, 2016): • не завдавати шкоди здоров'ю та життю людини, навколишньому природному середовищу; • додержуватися етичних норм наукового співтовариства, неухильно дотримуватися норм права інтелектуальної власності.

Такі обов'язки є універсальними, незалежно від виду академічної діяльності та використання будь-якого права у цьому зв'язку.

Фінансування академічної діяльності корелює з вихідною продукцією та результатами навчання / стажування учасників програм академічної мобільності / стажування, освітніх / наукових грантів тощо, а саме:

1) здобувачі вищої освіти отримують стипендію за успішне навчання; в іншому випадку — передбачено оплата додаткового / повторного курсу навчання;

2) грантові наукові та / або наукові проєкти, зорієнтовані на науково-педагогічних працівників, (молодих) науковців та здобувачів вищої освіти, фінансуються протягом терміну виконання досліджень або наприкінці проєкту за умови продукування результатів досліджень у вигляді звіту, наукової статті, наукової доповіді, (індивідуального або колективного) монографічного дослідження, наукового відкриття, тощо.

Отже, **умови фінансування академічної діяльності** тлумачимо як пререквізити отримання фінансової підтримки учасниками програми під час реалізації академічної діяльності (освітньої і наукової).

З огляду на уточнені поняття, вважаємо за доцільне виявити лінгвістичні особливості оформлення вихідних текстів та текстів перекладу офіційних документів, що регламентують економіко-правові відносини в академічній сфері в ХХІ столітті задля виявлення синергізму перекладознавчої парадигми. **Синергізм** асоціюємо з посиленням якості перекладу на всіх лінгвістичних рівнях, тобто покращення якості перекладу вихідних текстів мовою перекладу з урахуванням лінгвістичних особливостей тексту оригіналу і мови перекладу, що призводить до продукування тексту перекладу із максимальним збереженням адекватності його змісту.

Синергізм перекладознавчої парадигми було ідентифіковано за такими **показниками**:

- 1) адекватність відтворення термінології українською мовою;
- 2) адекватність відтворення граматичних конструкцій;
- 3) збереження текстового фрейму.

А. Адекватність відтворення термінології українською мовою

Термінологія посідає основну позицію в лексико-семантичному фундаменті змістового навантаження офіційної документації. Через наявність багатозначних слів, синонімів, омонімів, термінів-неологізмів в академічному обігу саме їх адекватне відтворення мовою перекладу є запорукою коректного розуміння сутності економіко-правових документів. Спостерігаються деякі розбіжності у семантиці термінів-синонімів. Наприклад: *payment* — оплата за послуги, товари тощо (服务费 / fúwùfèi), *fees* — збори, плата за навчання (训练费 / xùnlìan fèi), *costs* — витрати на реалізацію якоїсь діяльності, *expenses* — витрати, що сплачує особа (费用 / fèiyòng — cost, expenditure, expense), *reimbursement* — відшкодування, повернення грошей, компенсація (补偿开支 / bùcháng kāizhī) тощо. Деякі різні терміни в англійській мові мають однакові відповідники в китайській мові, що заслуговує на увагу.

Слід зацентрувати на те, що з першого погляду схожі сталі словосполучення можуть бути різними та відігравати смислорозрізнявальну роль. Наприклад: *European Council* і *Council of Europe*. *European Council* (Європейська рада) — вищий політичний орган Європейського союзу, який складається з глав держав та урядів держав-членів ЄС (欧洲理事会 / ōuzhōu lǐshìhuì). *Council of Europe* (Рада Європи) — міжнародна організація 46 держав-членів у європейському просторі (欧洲委员会 / ōuzhōu wéiyuánhùi). У китайській мові «академічний (навчальний) час» має два відповідника: 学时 / xuéshí та 课时 / kèshí (class hour; period; class period; lesson period).

Міжгалузеві терміни-омоніми викликають значні труднощі у перекладі та потребують ретельного лінгво-перекладацького аналізу. Наприклад: «code» в інформаційно-технологічній галузі має значення «код, шифр», проте в сфері дипломатії та юриспруденції — «кодекс» (法典 / fǎdiǎn). У китайській мові слова «код» і «шифр» використовуються як складні (словосполучення) з уточнювальним елементом, наприклад: 电码 / diànmǎ — телеграфний код, 密码 / mìmǎ — шифрований код, 源代码 / yuándaimǎ — програмний код тощо.

Серед скорочень можна навести такі омонімічні абрєвіатури: *D / A* у значеннях «Documents Attached» (附加文件 / fùjiā wénjiàn), «Deposit Account» (存款账户 / cúnkuǎn zhànghù), «Documents Against Acceptance» (承兑交单 / chéngduì jiāodān). У китайській мові вкрай рідко використовуються абрєвіатури, тому під час перекладу документів відтворюється повна форма терміна. Якщо термін має міжнародне призначення і фіксується в словниках в одному значенні, можна надати абрєвіатуру в тексті перекладу. Наприклад: 要人 / yàorén; 贵宾 / guìbīn — дуже важлива персона; високий (почесний) гість; в українській мові це словосполучення можна передати змішаним типом — VIP-персона.

Б. Адекватність відтворення граматичних конструкцій

Серед найбільш розповсюджених граматичних конструкцій в англійськомовних й китайськомовних документах було виокремлено звороти або підрядні речення у складі складних речень із функцією «додаток». Наприклад: *Both experiments revealed the rated dimensions to be interrelated* (Обидва експерименти показали, що оцінні параметри тісно пов'язані між собою). Спостерігаємо в англійській мові зворот «The Complex Object», який перекладено українською мовою через підрядне речення додатку. 许多人认为私人办学可助长精英主义。 (*Many people believe that private education encourages*

elitism). У китайській мові застосовано підрядне речення додатку, яке українською мовою перекладається аналогічним засобом: *Багато людей вважають, що приватна освіта заохочує елітарність*.

Умови виконання договорів з академічної мобільності / діяльності специфікуються через підрядні речення умови (як в англійській і китайській мовах, так і в мові перекладу). Наприклад: *If an applicant does not fulfill the requirements under this Agreement, he / she will be expelled from the programme* (Якщо стипендіат не виконує вимоги цієї Угоди, його/її буде виключено з програми). 如果这一年的学习费用全部包含在奖学金里面, 我们开一个教学点. (Якщо плата за навчальний рік буде повністю включена в стипендію, ми відкриємо навчальний центр).

Синтаксичний паралелізм є типовою характеристикою для мов тексту оригіналу і тексту перекладу. Наприклад: *This intensive, practical conference for businessmen aims to: — increase your business productivity; — enable networking with business partners* (Ця інтенсивна, практична конференція для бізнесменів націлена на: — підвищення Вашої бізнес-продуктивності; - введення співпраці між бізнес-партнерами). В китайському документі: 孔子学院院长应当: 能说流利的俄语或乌克兰语; 通过了解乌克兰的民族传统、政治和社会现象来了解和理解; 具有跨文化交际能力 / *Kǒngzǐ xuéyuàn yuánzhǎng yīngdāng: néng shuō liúli de èyǔ huò wūkèlán yǔ; tōngguò liǎojiě wūkèlán de mínzú chuántǒng, zhèngzhì hé shèhuì xiànxàng lái liǎojiě hé lǐjiě; jùyǒu kuà wéncuā jiāolì nénglì* (Директор Інституту Конфуція повинен: вільно володіти російською або українською мовами; знати та розуміти українські національні традиції, політичні та соціальні явища; мати навички міжкультурного спілкування). Синтаксичний паралелізм у наведених прикладах актуалізується через інфінітивні звороти.

В. Збереження текстового фрейму

Під збереженням текстового фрейму розуміємо дзеркальне відтворення структури документу в мові перекладу, а саме: дотримання всіх абзаців; однакове розташування заголовків статей договору / угоди; узгодження шрифту (нахил, товщина, кегль тощо); репродукція інформації за об'ємом відповідно до номера сторінки. Відзначимо, що кількість сторінок у перекладеному тексті має співпадати з оригіналом. Проте, під час перекладу з англійської мови українською об'єми текстів загалом співпадають; з китайської мови українською — виникають складнощі, оскільки китайськомовні тексти займають меншу площу розташування через лінгвістичні особливості. У цьому випадку можна порекомендувати зменшити кегль (розмір шрифту) в перекладі українською мовою. Необхідно також вербально позначити місце розташування печаток з назвою інституції, яка засвідчує документ («кругла печатка установи» тощо), і підписи сторін (<підпис>). Якщо в документі деякі дані вписуються від руки. В мові перекладу ці фрази виділяються курсивом.

З огляду на аналіз текстів оригіналів та текстів перекладу досліджуваного матеріалу, реалізацію синергізму перекладознавчої парадигми за виокремленими показниками було зафіксовано за такими кількісними даними:

- 1) адекватність відтворення термінології українською мовою — 43 %;
- 2) адекватність відтворення граматичних конструкцій — 38 %;
- 3) збереження текстового фрейму — 19 %.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку міжнародних зв'язків України з країнами Заходу і Сходу та вдосконалення якості перекладу економіко-правових документів в академічній сфері ключову позицію відіграє коректність розуміння й відтворення англійськомовного / китайськомовного термінологічного апарату, граматичних конструкцій, а також текстового фрейму. Іншим фактором, який слід враховувати, є обізнаність перекладача з практичним підґрунтям заключення і реалізації міжнародних угод в академічній сфері, програм академічної мобільності, грантових проєктів тощо.

Висновки. Результати дослідження засвідчили наступне:

- Академічна діяльність трактується як інтелектуально-творча діяльність, спрямована на одержання нових знань у процесі реалізації фундаментальних і прикладних наукових досліджень в академічних умовах, і пошук шляхів їх застосування.

- Академічну інтеграцію розуміємо як процес взаємодії країн в галузях освіти, науки й техніки, що зумовлює зближення академічних механізмів, регулюється міждержавними угодами та міждержавними органами та актуалізується через реалізацію спільної інтер-державної наукової (науково-технічної) діяльності, участь в програмах академічної мобільності, уніфікацію систем науки й освіти, а також системи вчених ступенів.

- Права і обов'язки сторін академічної діяльності асоційовано з «науковою потужністю» апліканта, його бажанням (або відсутністю бажання) працювати в команді, фінансовою складовою процесу проведення досліджень, можливістю оприлюднювати результати своєї роботи, а також мотиваційними джерелами для активізації академічної діяльності за умови виконання обов'язків за законодавчою базою України.

- Умови фінансування академічної діяльності детермінуємо як пререквізити отримання фінансової підтримки учасниками програми під час реалізації академічної діяльності (освітньої і наукової).

- Корпус матеріалу дослідження (англійськомовні і китайськомовні тексти та тексти перекладу офіційних документів українською мовою), що регламентує економіко-правові відносини в академічній сфері в ХХІ столітті), охоплює контракти та угоди, програми академічної мобільності та освіт-

ньо-наукові гранти в межах двох векторів академічної співпраці — Україна і Євросоюз, Україна та КНР.

• Синергізм перекладознавчої парадигми в матеріалі дослідження специфіковано за такими показниками: 1) адекватність відтворення термінології українською мовою (43 %); 2) адекватність відтворення граматичних конструкцій (38 %); 3) збереження текстового фрейму (19 %).

• Успішність здійснення перекладу корелює як з лінгвістичною обізнаністю перекладача, так і з обізнаністю з практичним підґрунтям заключення і реалізації міжнародних угод в академічній сфері, програм академічної мобільності.

Перспективним вважаємо подальше дослідження принципів взаємодії мовних та позамовних чинників при актуалізації синергізму в тексті оригіналу та перекладу.

Література

1. Висоцька Л. В. (п. д.). *Основи академічної культури*. URL : <http://kk.nau.edu.ua/article/910/>
2. Енциклопедія сучасної України : в 24 т. 2020. URL : https://esu.com.ua/search_articles.php?id=70608/
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 3. Ст. 25. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text/>
4. Європейський простір у сфері вищої освіти : Спільна декларація Міністрів освіти Європи. Болонья, 1999. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text/
5. Співпраця у сфері освіти. *Посольство України в Китайській Народній Республіці та Монголії (за сумісництвом)*. URL : <https://china.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/4965-spivpracya-v-galuzi-osviti/>

References

1. Vysotska, L. V. *Fundamentals of academic culture [Osnyovy akademichnoi kultury]*, available at : <http://kk.nau.edu.ua/article/910/>
2. *Encyclopedia of modern Ukraine* : in 24 volumes (2020) [*Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* : u 24 t.], available at : https://esu.com.ua/search_articles.php?id=70608/
3. “The Law of Ukraine “On scientific and scientific-technical activity” (2016), *Verkhovna Rada Data* [“Zakon Ukrainy «Pro naukovu i naukovo-tekhnicnu diyalnist»”, *Vidomosti Verkhovnoi Rady*], Kyiv, issue 3, article 25. Available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text/>
4. *European space in the field of higher education* : Joint Declaration of the European Ministers of Education (1999) [*Yevropeys'kyi prostir u sferi vyshchoyi osvity* : Spil'na deklaratsiya Ministriv osvity Yevropy], Bologna, available at : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text/
5. Cooperation in the field of education”, *Embassy of Ukraine in the People’s Republic of China and Mongolia (part-time)* [“Spivpratsia u sferi osvity”, *Posol'stvo Ukrainy v Kytays'kii Narodnii Respublitsi ta Monholiiji (za sumisnyts'tvom)*], available at : <https://china.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/4965-spivpracya-v-galuzi-osviti/>

Oleksandra V. POPOVA,

Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Dean of the Foreign Languages Department, State institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”; 26 Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine; tel.+38 0677543847; e-mail: alex-popova@ukr.net; ORCID ID : 0000-0002-6244-5473.

ECONOMIC AND LEGAL DOCUMENTS IN THE ACADEMIC SPHERE: CONTENT-RELATED, LINGUISTIC AND TRANSLATIONAL ASPECTS (ON THE MATERIAL OF ENGLISH, CHINESE AND UKRAINIAN)

Summary. The *purpose* of the article is to analyze English and Chinese texts of the authentic official documents regulating economic and legal relations in the academic sphere in the XXI century as well as their translated versions in Ukrainian. The *object* of the study is the process of Ukraine’s EU integration and cooperation with the P. R. C. in the academic sphere alongside their documentary support. The *subject* of the research is language and translation tools aimed at reproducing the content of the authentic official documents regulating cooperation terms and conditions between Ukraine, European Union, and China in the academic sphere from English and Chinese into Ukrainian. The *results* of the study are, on the one hand, specification of the concepts “academic activity”, “academic integration”, “rights and obligations of parties to academic activity”, “conditions for financing academic activities”, “synergism of the translational paradigm”; on the other hand — identification of the synergism phenomenon within the translational paradigm under focus. **Conclusions:** synergism of the translational paradigm within the research material has been specified according to these indicators: 1) adequacy of reproducing terminology in the Ukrainian language; 2) adequacy of reproducing grammatical constructions; 3) preserving the text frame. The success of translation is correlated both with the linguistic awareness of the translator and with the awareness of the practical basis for concluding and implementing international agreements in the academic field, academic mobility programs. The *perspectives* of further research are seen in the study of interaction principles of linguistic and extralinguistic factors while dealing with synergism in the source and target texts.

Key words: official documents, economic and legal relations, academic activity, academic integration, synergism of the translational paradigm, Chinese, English, Ukrainian.

Статтю отримано 30.04.2023 р.

DOI: 10.18524/2307-4558.2023.39.284914

УДК [811.111+811.161.1]'373.74'276.6:656.6

СТЕПАНОВ Євгеній Миколайович,

доктор філологічних наук, професор Інституту іноземних мов Хунанського педагогічного університету; 36, Lushan Road, Yuelu District, Changsha, 410081, Китай; тел.: +86 17570751005; e-mail: stepanov175@163.com; ORCID ID: 0000-0002-5441-9822

ФАІТ Абел Абрахам,

студент 4 курсу філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: +38 063 5581563; e-mail: faithabel00@gmail.com; ORCID ID: 0009-0004-7146-2461.

АНГЛІЙСЬКІ ТА РОСІЙСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ВОДНОТРАНСПОРТНОГО ДИСКУРСУ В СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ ЗІСТАВЛЕННІ

Анотація. Метою цієї наукової розвідки є виявлення фразеологізмів воднотранспортного дискурсу в англійській і російській мовах та зіставлення соціолінгвістичної складової цих груп мовних одиниць. **Об'єктом** вивчення є фразеологічні одиниці, які мають у своєму складі лексеми, що є назвами засобів воднотранспортної інфраструктури (морської та річкової), а також їхніх частин, деталей, устаткувань, функцій, людей, які причетні до функціонування водного транспорту. **Предметом** дослідження є спільне та відмінне у причинах виникнення англійських і російських воднотранспортних фразеологізмів і особливості їх уживання в англомовних і російськомовних соціумах. У процесі виконання роботи було застосовано загальнодослідницькі **методи** аналізу та синтезу, елементи кількісного методу, процедури соціолінгвістичного, лінгвокультурологічного та зіставного методів як методів окремих парадигм лінгвістики, непарадигмальний описувальний метод. Крім того, застосовано лінгвістичні методи семантичного, фразеологічного, етимологічного аналізу. **Результатом** роботи є виявлення низки воднотранспортних фразеологізмів, які в різні часи та різними шляхами потрапили до англійської та російської фразеології, спроба типологізувати їх і визначення соціолінгвістичних особливостей зіставлених груп англійських і російських фразеологізмів. Основні **висновки** полягають у тому, що серед фразеологізмів воднотранспортного дискурсу виокремлено 7 груп за ознакою віднесення ключових компонентів до різних лексико-семантичних груп; підраховано співвіднесення еквівалентних (28 %), фонових (48 %) і безеквівалентних (14 %) пар англійських і російських фразеологізмів воднотранспортного дискурсу; 11 % фразеологізмів однієї мови не має фразеологічних відповідників у другій. Певна група англійських фразеологізмів, які виникли на водному транспорті, мають російські відповідники, що виникли в інших дискурсах. Головна причина асиметричного стану полягає в багатотривалішій історії англійського флоту, ніж російського, у значно більшій трудовій зайнятості населення Великої Британії та інших англомовних країн на водному транспорті, а також тривалий проміжок часу, коли англійська мова, за рішенням ІМО, має комунікативну монополію в міжнародному судноплаванні.

Ключові слова: фразеологізм, воднотранспортний дискурс, соціальне значення, сценарій, фразеологізація, ключовий компонент.

Постановка проблеми. Проблема зіставної фразеології не є новою в лінгвістиці, однак розробка кожної нової групи дискурсивно близьких одиниць відкриває немало нової або давно забутої інформації щодо соціальних, когнітивних, лінгвокультурних чинників у зіставлюваних мовах. Зустрічаємо розбіжності не лише у виборі підґрунтя для фразеологізма, прецедентів, завдяки яким ці фразеологізми виникли, а й наявності в одній мові сталого сполучення для вираження певного значення, яке в іншій мові не може бути вираженим фразеологізмом. Результати зіставних досліджень у фразеології дають змогу дослідити розбіжності у традиціях, звичаях, способах мислення, співвіднесенні експліцитного й імпліцитного у метафоризації певних явищ, якостей, дій, що, в свою чергу, залежить від природних умов життя соціуму та національної історії. Отже, наша наукова розвідка є актуальною і може зацікавити не лише фахівців з філології, а й істориків, етнологів, культурологів, психологів, політологів тощо.

Зв'язок із попередніми та суміжними дослідженнями. Слід зазначити, що в англійському мовознавстві проблему воднотранспортної фразеології вивчають давно в рамках так званої «морської англійської» (Maritime English) [12]. Дж. Сейдл (J. Seidl) і В. МакМорді (W. McMordie) певне місце приділяють питанням виникнення та функціонування англійських морських (воднотранспортних) фразеологізмів [14]. Міжнародна морська організація (ІМО) має колектив дослідників, які відслідковують зміни в англійському навігаційному словнику, перевидає його для фахівців із різних країн, намагаючись універсалізувати таке мовлення заради безпеки судноплавання [6]. Неабияку низку сталих зворотів, фразеологізмів англійського воднотранспортного дискурсу представлено у довідковій літературі [напр.: 10]. Певні приклади фразеологізмів зазначеної групи бачимо в роботах Л. Сміт (L. Smith), Е. Б. Ташевої, Д. У. Ешмуратової та багатьох дослідників із різних країн [напр.: 9; 15; 16]. Проте зіставний аспект цієї групи фразеологізмів є взагалі нерозробленим. Отже, ми робимо перший крок у цьому напрямку, зіставляючи англійські та російські фразеологізми, що виникли в рамках воднотранспортного дискурсу різних соціо- та лінгвокультурних спільнот.

Формулювання завдань. Метою цієї наукової розвідки є виявлення фразеологізмів воднотранспортного дискурсу в англійській і російській мовах та зіставлення соціолінгвістичної складової цих груп мовних одиниць. Об'єктом вивчення є фразеологічні одиниці, які мають у своєму складі лексеми, що є назвами засобів воднотранспортної інфраструктури (морської та річкової), а також їхніх частин, деталей, устаткувань, функцій, людей, які причетні до функціонування водного транспорту. (Зазначимо, що деякі ідіоматичні звороти англійської мови не є фразеологізмами в російській. До таких відповідників відносять, наприклад, аналітичні граматичні форми ступенів порівняння (типу *more better*) [15]). Предметом дослідження визначено спільне та відмінне у причинах виникнення англійських і російських воднотранспортних фразеологізмів і особливості їх уживання в англійських і російськомовних соціумах. У процесі виконання роботи було застосовано загальнодослідницькі методи аналізу та синтезу, елементи кількісного методу, процедури соціолінгвістичного, лінгвокультурологічного та зіставного методів як методів окремих парадигм лінгвістики, непарадигмальний описувальний метод. Крім того, застосовано лінгвістичні методи семантичного, фразеологічного, етимологічного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Із фразеологічних словників і довідників ми виписали 278 фразеологічних одиниць, які вийшли з англійського воднотранспортного дискурсу в загальнонаціональне мовлення або продовжують функціонувати як спеціальні фразеологічні сполучення, вирази, та співставили із їхніми російськими відповідниками. Різноманітність цих відповідників вражає за способами утворення та сприйняття. Для прикладу нижче наводимо таблицю, до якої включили 100 англійських фразеологізмів досліджуваної групи (див. таблицю 1). Зазначимо, що ми обрали широке розуміння фразеологічної одиниці, згідно з яким такими одиницями можуть бути ідіоми (ідіоматичні звороти), сталі словосполучення, мовленнєві штампи, прислів'я та приказки, крилаті вирази, каламбури, скоромовки [2, с. 7; 7].

Якщо брати до уваги польову структуру групи фразеологізмів воднотранспортного дискурсу, то можна виокремити такі фразеологічні поля:

1) фразеологізми, в яких ключовими компонентами виступають номінації за професіями на водному транспорті: *a mouth like a sailor* — про людину, мовлення якої ряботіє обценізмами, вульгаризмами тощо; *у матросов нет вопросов* — паремія, яку вживають у ситуації, коли всім присутнім усе сказане або зроблене зрозуміло; *a Captain Cook* — короткий погляд; коротке інспектування; *старый капитан лучше трёх молодых* — російське прислів'я; тощо;

2) фразеологізми, в яких ключовими компонентами виступають номінації водних об'єктів або самої води та всього, що стосується водної субстанції: *Be (all) at sea* (буквально: бути (повністю) в морі) — бути безпорадним; *pool shark* (буквально: басейн акул) — небезпечне місце; *fish out of water* — почувати себе комфортно; *море поклонников* — багато (море) шанувальників; *молочные реки, кисельные берега* — російська паремія про омріяне в поколіннях багате життя; *носить воду в решете* — російська паремія про марно витрачені зусилля, марну працю; *перед морем все равны*; тощо;

3) фразеологізми, в яких ключовими компонентами виступають номінації плавзасобів, тобто назви самого водного транспорту: *be in the same boat / быть (плыть) в одной лодке* — бути в однаковому становищі з ким-небудь; *to abandon ship* — покинути щось, піти; *great ship asks deep waters / большому кораблю* — *большое плавание* — англійська паремія та її російський відповідник, які є побажаннями удачі у великій справі; тощо;

4) фразеологізми, в яких ключовими компонентами виступають номінації деталей плавзасобів, предметів воднотранспортної інфраструктури, устаткування для обслуговування водного транспорту тощо: *clear the decks* (буквально: очистіть палубу!) — приготуватися до дій; *put / stick your oar in* (буквально: покласти / приклеїти своє весло до чогось) — втручатися в щось; російський відповідник входить до соматичного дискурсу: *совать свой нос куда не надо / не в своё дело; a sheet anchor* (морський термін: запасний якор) — запасний спосіб, остання надія, вірне укриття; *отдать швартовы* — віддалити; *бросить якорь* — завести сім'ю, розпрощатися із холостяцьким життям; тощо;

5) фразеологізми, в яких ключовими компонентами виступають номінації кліматичних і фізичних явищ, перешкод у судноплаванні, знання про які є важливими для успішного плавання: *on the rock* (буквально: на скалі) — проблема, проблемне явище; *show someone the ropes* — навчати чомусь, сповіщати про щось; *keep abreast of* — бути інформованим про події; *быть / сидеть на мели* — опинитися без грошей, доходів, бути неплатоспроможним; *штормовое предупреждение* — використовують у прямому значенні «попередження про серйозні кадрові зміни, про перевірку якості роботи комісією тощо»; *девятый вал* — «найнебезпечніший етап події»; тощо;

6) фразеологізми, в яких ключовими компонентами виступають номінації способів, напрямів, якостей руху: *to be adrift* — перебувати в самовільній відлучці; зніяковіти; не мати ясності в голові; бути покинутим напризволяще; *to keep afloat* — жити без боргів; зберігати своє становище; *dead ahead* — прямо попереду; *to make headway* (про судно) — робити успіхи; *прямо по курсу...* — вживають у прямому значенні як мовленнєвий штамп у професійному мовленні на флоті, а в метафоричному значенні — коли людина бачить іншу знайому людину, яка рухається навпроти; *находиться*

в дрейфе — тимчасово не мати постійного місця роботи, політичних або інших переконань, чекати на покращення ситуації і под.; тощо;

7) фразеологізми, в яких ключовими компонентами виступають номінації міфологічних образів, істот, подій, явищ, предметів: *the Flying Dutchman / Летучий голландец* — корабель-примара; *mermaid pranks* — *русалочьи шалости*; *пение Сирен* — *Sirens singing*; тощо.

Зіставлення англійських і російських фразеологічних відповідників за ознакою оригінальності або універсальності утворення свідчить про наявність як повних, так і часткових еквівалентів, які було кальковано з англійської мови за великий проміжок часу, коли англійська мова стала загально-прийнятною на морському флоті (пор.: 1) *rock the boat* — *раскачивать лодку*; 2) *to be aground* — *быть на мели*; 3) *to burn one's boats / bridges* — *сжигать за собой корабли / мосты*; 4) афоризм: *In the sea, as in war, you can't make mistakes twice* — *В море, как на войне, дважды не ошибаются* тощо). Серед досліджених нами фразеологізмів еквівалентних пар було нараховано 28 %.

Більшу частину зіставлених одиниць ми відносимо до фонових фразеологізмів, тобто таких, які відображають аналогічні ситуації, але ключові слова використовують різні. Порівняймо: 1) російським *море слёз, слёзы ручьём* в англійській мові відповідає *torrents (potoki) of tears*; 2) російському *море проблем* відповідає англійський фразеологізм *sea of trouble* (тут еквівалентними є ключові слова — *море / sea*, які є метафорами за кількісною ознакою; залежні слова є семантично близькими: *проблема / trouble* (= біда); 3) російському *Крысы бегут с тонущего корабля* відповідає англійський фразеологізм з меншим негативно-оцінним значенням на адресу тих, хто залишає місце, де виникли будь-які труднощі: *to leave the sinking ship*. У російському фразеологізмі вжито обов'язковий суб'єкт *крысы*, який є зоометафорою з негативно-оцінним значенням. Крім того, за структурою початкова форма англійського відповідника є словосполученням, а російського — простим двоскладним реченням; це ставить його у групу паремій. Усього ми визначили як фонові 47 % вибраних пар фразеологізмів.

Третя група зіставлених фразеологізмів може бути визначена як група безеквівалентних фразеологізмів для англійської та російської мов. Наприклад: 1) англійському *shake out the rivets*, де за основу взято сценарій можливого та дуже небажаного результату швидкого пересування судна: під впливом його розхитування заклепки, якими з'єднують сталеві листи корпусу, можуть випасти, а через утворені щілини почне затікати вода, — відповідає російський фразеологізм *плыть на всех парях*, де за основу взято сценарій інтенсивної роботи парових котлів суден кінця XIX — першої половини XX століття. Інтенсивність роботи парових котлів була помітною завдяки розміру шлейфу чорного диму від вугілля, який тягнувся за судном. 2) Англійська паремія *He knows the ropes* виникла безпосередньо у професійному мовленні моряків, оскільки містить сценарій складнощів у правильному володінні всіма канатами, за допомогою яких керували парусами на парусних суднах. Російський відповідник *Он на этом собаку съел* навіть не належить до воднотранспортного дискурсу. 3) Одним із відповідників англійської паремії *Look at the compass first, then tell me* є російське прислів'я *Семь раз отмерь, один — отрежь*. Це, як і в попередньому прикладі, фразеологізми різних дискурсів, бо базовими в кожній мові стали різні сценарії подібної ситуації. Усього безеквівалентних фразеологічних пар ми нарухували 14 %.

Ще 11 % складають випадки, у яких підібрати семантичні відповідники фразеологізмам однієї мови серед фразеологізмів другої мови занадто важко або неможливо. У деяких випадках фразеологізму в одній мові відповідає одне слово в іншій. В інших випадках дослівний переклад фразеологізму однієї мови не є фразеологізмом в іншій, хоча може використовуватися у порівняннях, художніх описах тощо. Наприклад: 1) *Fish out of water*. В англійській мові це фразеологізм. У російській же його відповідник є дослівним перекладом, який не є фразеологічною одиницею: *Рыба, вытасченная из воды*. Звичайно, описуючи стан людини, яку відірвали від улюбленої справи або якій заборонили спілкуватися зі старими друзями, родиною, можна вжити порівняльний зворот. Однак це словосполучення не є фразеологізмом у російській мові. 2) На позначення англійського фразеологізму *fresh-water sailor* в російській функціують слова *салага* і *юнга*.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дало змогу виокремити серед фразеологізмів воднотранспортного дискурсу 7 груп одиниць за ознакою віднесення ключових компонентів до різних лексико-семантичних груп: фразеологізми з назвами професій на водному транспорті; з номінаціями водних об'єктів або самої води та всього, що стосується водної субстанції, з номінаціями плавзасобів, з назвами деталей плавзасобів, предметів воднотранспортної інфраструктури, устаткування для обслуговування водного транспорту, з номінаціями кліматичних і фізичних явищ, перешкод у судноплаванні, з номінаціями способів, напрямів, якостей руху та з іменами й назвами міфологічних істот, образів, подій, явищ, предметів.

У процесі дослідження підраховано співвіднесення еквівалентних (28 %), фонових (48 %) і безеквівалентних (14 %) пар англійських і російських фразеологізмів воднотранспортного дискурсу. 11 % фразеологізмів однієї мови не має фразеологічних відповідників у другій. Певна група англійських фразеологізмів, які виникли на водному транспорті, мають російські відповідники, що виникли в інших дискурсах. Головна причина асиметричного стану полягає в набагато тривалішій історії англійського флоту, ніж російського, у значно більшій трудовій зайнятості населення Великобри-

танії та інших англомовних країн на водному транспорті, а також тривалий проміжок часу, коли англійська мова, за рішенням ІМО, має комунікативну монополію в міжнародному судноплаванні.

Перспективу продовження досліджуваної теми ми бачимо в етимологічному та міжкультурному аспектах.

Таблиця 1

Англійські фразеологізми воднотранспортного дискурсу та їхні російські відповідники

№	Англійські фразеологізми	Російські відповідники
1	In the same boat	В одной лодке
2	Rock the boat	Раскачивать лодку
3	Be in the doldrums (пребывать в депрессии)	Полный штиль
4	Sail close to the wind	Пустить по ветру
5	Show someone the ropes	Вводит в курс дела
6	To abandon ship	Покинуть корабль
7	Keep abreast of	Быть в курсе
8	To be adrift	Плыть по течению
9	To keep afloat	Оставаться на плаву
10	To be aground	Быть на мели
11	Dead ahead	Прямо по курсу
12	At rate of knots (со скоростью узлов)	Плыть со скоростью ветра
13	Launch a boat	Спускать лодку на воду
14	Old boat	Дырявая посудина
15	Fresh-water sailor	Салага
16	To take the helm	Быть у штурвала
17	On the rock	Наткнуться на риф
18	To freshen the way	Плыть на всех парусах
19	Pickled as a newt	Попал в шторм
20	Pool shark	Бассейн с акулами
21	Feel like a fish in water	Чувствовать себя, как рыба в воде
22	Sail through something	Плавно бороздить морские просторы
23	Sail close to the wind	Плыть против течения
24	Make heavy weather	Попасть в шторм
25	A flag of distress	Сигнал бедствия
26	Torrents (погоки) of tears (слёз)	Море слез, слёзы ручьем
27	Sea of trouble (беда).	Море проблем
28	To burn one's boats	Сжечь корабли
29	Landing ship	В море стремится, а воды боится.
30	Lick smb's boots	Плыть по течению
31	The wind cannot be caught in a net	Ветра сетью не поймаешь
32	Shake out a reef	Увеличить скорость корабля
33	Between wind and water	Не в бровь, а в глаз
34	There are no safe fords in unfamiliar waters	В незнакомых водах нет безопасных бродов
35	Take the wind out off smb's sails (убрать ветер с парусов)	Выбить из колеи; сбить с курса
36	Tell it to the marines	Расскажите это своей бабушке
37	He knows the ropes (верёвки)	Он на этом собаку съел
38	Sailed a lot and knows a lot	Много проплававший многое знает
39	Water and fire are good servants, but bad masters	Вода и огонь — хорошие слуги, но плохие повелители
40	Time and the sea tide are not waiting for anyone	Время и морской прилив никого не ждут
41	The sea is as deep in calm as in a storm	Море так же глубоко в штиль, как и в шторм
42	The seas do not obey kings either	Моря не повинуются и королям
43	Salt water does not give you a cold	От соленой воды не простужаются
44	The tide won't go off course	Прилив с курса не сойдет
45	Praise the sea, but live on land	Хвали море, но живи на суше
46	Great ship asks deep waters	Большому кораблю — большое плавание
47	Have flag, will travel	Будет флаг, будут и путешествия
48	Ship's cousin	Любимец капитана
49	Admiralty's backbone	Морской волк
50	See lawyer	Настоящая акула

№	Англійські фразеологізми	Російські відповідники
51	Shake out the rivets, (вытряхнуть заклёпки)	плыть на всех парах
52	The captain's binoculars and sextant can only be used by the captain	Биноклем и секстаном капитана может пользоваться только капитан
53	The pallor of the helmsman is a sign of an impending storm	Бледность кормчего — признак надвигающейся бури
54	To be afraid of everything in the world — you will never capture an enemy ship	Акул бояться — в море не ходить.
55	In the sea, as in war, you can't make mistakes twice	В море, как на войне, дважды не ошибаются
56	Look at the compass first, then tell me.	Семь раз отмерь, один — отрежь.
57	Obedience to the captain is the first duty of a sailor	Повиновение капитану — первая обязанность матроса
58	Sacrifice a ship to save a halfpenny rope?	Пожертвовать кораблем, чтобы спасти полупенсовый канат?
59	The miles traveled are counted in the harbor.	Пройденные мили считают в гавани.
60	A ship that does not obey the rudder listens to the reefs	Судно, которое не слушается руля, слушается рифов
61	A real sailor should have every finger as a fishing hook	У настоящего моряка (рыбака) каждый палец должен быть рыболовным крючком
62	At anchor	На якоре
63	To go by the board	Оказаться за бортом
64	To throw over board	Бросить за борт
65	To coil up one's cable	Уложить в бухту свой конец
66	To paddle one's own canoe	Грести в своем собственном каноэ
67	Sea devils	Морские дьяволы
68	Between the devil and deep sea	Между дьявольским пазом и пучиной
69	Shore (берег) saint and sea devil	Святой на берегу и дьявол в море
70	Water dog	Морской волк
71	Doughnut (пончик)	Спасательный круг
72	Lame duck	Хромая утка
73	Fish out of water	Рыба, вытасненная из воды
74	To be food for fishes / to feed fishes	Стать пищей для рыб
75	To keep one's flag flying	Нести свой флаг
76	Founder	Корабль идет ко дну
77	Loaded to the gills	Загружен по жабры / под завязку
78	to haul up (о парусном судне)	Привести к ветру
79	to make headway (о судне)	Идти вперед
80	To keep one's head above water	Держать голову над водой
81	To let go one's hold (потерять судно)	Упустить свой приз
82	Tip of the iceberg	Верхушка айсберга
83	Sitting on a powder keg	Сидеть на бочке с порохом
84	To take the kettle off the boil	Снять кипящий чайник
85	Launch	Спуск судна на воду
86	To launch into	Спустить на воду
87	To spring a leak (about a ship)	Дать течь
88	To leave the sinking ship	Крысы бегут с тонущего корабля
89	Man overboard	Человек за бортом
90	Drying the paddles	Сушить вёсла
91	To have an oar in every man's boat	Грести в каждой лодке
92	To pull (тянуть) an oar	Хорошо грести
93	To be chained to the oar	Быть прикованным к веслу
94	To put in one's oar	Вставлять своё весло/совать свой нос
95	To pull together	Плыть в одной лодке
96	To take in a reef	Зарифить парус
97	To carry on without reefing	Идти не беря рифов
98	To climb the rigging	Лезть на рангоут /выходить из себя, лезть на стену
99	Right up and down (прямо вверх и вниз)	Полный штиль
100	In full sail	На всех парусах

Література

1. Арефьева Н. Г. Фразеологія російських переселенських говірок Півдня України : лінгвокультурологічний та лексикографічний аспекти : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.02 / Дніпр. нац. ун-т ім. О. Гончара. Одеса : Б. в., 2021. 695 с.
2. Медведєв Ф. П. Українська фразеологія : чому ми так говоримо. 2-е вид., стереотип. Харків : Вища школа : Вид-во при Харків. ун-ті, 1982. 231 с.
3. Моисеева, С. А., Волошкина, И. А. О когнитивной природе метафоры во фразеологическом пространстве (на материале французского языка). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов.* Харків, 2009. № 866. Вип. 59. С. 7–18.
4. Пасинок, В. Г. Лінгвокогнітивні механізми каузального простору. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов.* Харків, 2009. № 866. Вип. 59. С. 19–27.
5. Пословицы и поговорки о море и капитанах. URL : http://www.ermak.su/pogovorki/o_more.htm/
6. Стандартный морской навигационный словарь-разговорник / Standard Marine Navigational Vocabulary. Одеса : Студия Негоциант, 1999. 78 с.
7. Степанов Е. Н. Сценарная специфика региональной фразеологии. *Мова.* Одеса : Астропринт, 2017. № 28. С. 30–36. DOI : 10.18524/2307-4558.2017.28.115857.
8. Фразеологический словарь русского литературного языка. URL : <https://rus-phraseology-dict.slovaronline.com/?ysclid=lk6tanxvdq221990758/>
9. Eshmuratova D. U. English phraseology and phraseological units. *Academic research in educational sciences.* 2021. P. 512–514.
10. Glossary of Maritime Terms. URL : <https://www.aapa-ports.org/advocating/content.aspx?ItemNumber=21500/>
11. Idioms. *The Idioms International* : site. URL : <https://www.theidioms.com/>
12. Jones, E. What is Maritime English? URL : <https://medium.com/martide-com/what-is-maritime-english-5152b28ba368/>
13. Maritime Terms and Definitions (circa 1944). URL: <http://www.usmm.org/terms.html/>
14. Seidl J., McMordie W. English Idioms and how to use them. 4th ed. Oxford : Oxford University Press, Great Britain, 1978. 268 p.
15. Smith L. P. English idioms. Oxford : OUP Publ., 1923. 63 p.
16. Tasheva E. B. Features of phraseological units of modern English. *Евразийский Научный Журнал.* Самарканд, 2020. С. 74–76.

References

1. Arefieva, N. G. (2021), *Phraseology in Russian Migrants Dialects of the South of Ukraine: Linguoculturological and Lexicographical Aspects* : Grand Ph.D. Thesis [*Фразеологія російських переселенських говірок Півдня України : лінгвокультурологічний та лексикографічний аспекти* : dys. ... dokt. filol. nauk : 10.02.02], Oles Honchar Dnipro National University, Odessa ; Dnipro, 695 p.
2. Medvedev, F. P. (1982), *Ukrainian phraseology : why do we say so*. 2nd ed. [*Українська фразеологія : чому ми так говоримо*, 2-е вид., стереотип.], Kharkiv State University, Vyscha Shkola Publishing House, 231 p.
3. Moiseeva, S. A., Voloshkina, I. A. (2009), “On the cognitive nature of metaphor in phraseological space (on the material of the French language)”, *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series : Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching* [“О когнитивной природе метафоры во фразеологическом пространстве (на материале французского языка)”, *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*], Kharkiv, No. 866, Issue 59, pp. 7–18.
4. Pasynok, V. G. (2009), “Linguocognitive mechanisms of the causal space”, *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series : Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching* [“Лінгвокогнітивні механізми каузального простору”, *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*], Kharkiv, No. 866, Issue 59, pp. 19–27.
5. *Proverbs and sayings about the sea and captains* (2022) [*Пословицы поговорок о море и капитанах*], available at URL: http://www.ermak.su/pogovorki/o_more.htm/
6. *Standard Marine Navigational Vocabulary* (1999) [*Стандартный морской навигационный словарь-разговорник*], Negociant Studio Publishers, Odessa, 78 p.
7. Stepanov, Ie. N. (2017), “Scenarious specificity of regional phraseology”, *Mova / Language* [“Сценарная специфика региональной фразеологии”, *Мова*], Odessa I. I. Mechnikov National Univ., Astroprint, Odessa, vol. 28, pp. 30–36. DOI : 10.18524/2307-4558.2017.28.115857.
8. *Phraseological dictionary of the Russian literary language online* (2023) [*Фразеологический словарь русского литературного языка онлайн*], available at : <https://rus-phraseology-dict.slovaronline.com/?ysclid=lk6tanxvdq221990758/>
9. Eshmuratova, D. U. (2021), “English phraseology and phraseological units”, *Academic research in educational sciences*, pp. 512–514.
10. *Glossary of Maritime Terms* (2023), available at : <https://www.aapa-ports.org/advocating/content.aspx?ItemNumber=21500/>
11. Idioms. *The Idioms International* : site (2023), available at : <https://www.theidioms.com/>
12. Jones, E. (2021), *What is Maritime English?*, available at : <https://medium.com/martide-com/what-is-maritime-english-5152b28ba368/>
13. *Maritime Terms and Definitions* (circa 1944), available at : <http://www.usmm.org/terms.html/>
14. Seidl, J., McMordie, W. (1978), *English Idioms and how to use them*, 4th ed., Oxford University Press, Oxford, Great Britain, 268 p.
15. Smith, L. P. (1923), *English idioms*, Oxford University Press, Oxford, Great Britain, 63 p.
16. Tasheva, E. B. (2020), “Features of phraseological units of modern English”, *Eurasian Scientific Journal*, Samarkand, pp. 74–76.

Ievgenii N. STEPANOV,

Grand Ph.D. in Philological Sciences, Full Professor, Distinguished Professor Xiaoxiang, Hunan Normal University, Institute of Foreign Languages, Russian Department; 36 Lushan Road, Yuelu District, Changsha, 410081, China; tel.: +86 17570751005; e-mail: stepanov175@163.com; ORCID ID: 0000-0002-5441-9822.

FAITH Abel Abraham,

4th year student of the Faculty of Philology, Odessa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzkyi Blvd., Odessa, 65058, Ukraine; tel.: +38 063 5581563; e-mail: faithabel00@gmail.com; ORCID ID: 0009-0004-7146-2461.

ENGLISH AND RUSSIAN PHRASEOLOGISMS OF WATER TRANSPORT DISCOURSE IN SOCIOLINGUISTIC COMPARISON

Summary. The *purpose* of this research is to identify phraseological units of water transport discourse in English and Russian and to compare the sociolinguistic component of these groups of language units. The *object* of study is phraseological units that have lexemes in their composition, which are the names of water transport infrastructure (sea and river), as well as their parts, details, equipment, functions, people involved in the operation of water transport. The *subject* of the research is the common and different reasons for the emergence of English and Russian water transport idioms and the peculiarities of their use in English- and Russian-speaking societies. In the process of performing the work, general research *methods* of analysis and synthesis, elements of the quantitative method, procedures of sociolinguistic, linguocultural and comparative methods as methods of separate paradigms of linguistics, non-paradigmatic descriptive method were applied. In addition, linguistic methods of semantic, phraseological, and etymological analysis were applied. The *result* of the work is the identification of a number of water transport idioms that entered English and Russian phraseology at different times and in different ways, an attempt to typologize them and the definition of sociolinguistic features of the compared groups of English and Russian idioms. The main *conclusions* are that among the phraseological units of the water transport discourse, 7 groups are distinguished based on the assignment of key components to different lexical-semantic groups; the correlation of equivalent (28 %), background (48 %) and non-equivalent (14 %) pairs of English and Russian phraseological units of water transport discourse was calculated; 11 % of phraseological units of one language do not have phraseological equivalents in another language. A certain group of English idioms that originated in water transport have Russian counterparts that originated in other discourses. The main reason for the asymmetric state lies in the much longer history of the English fleet than the Russian one, in the much greater employment of the population of Great Britain and other English-speaking countries in water transport, as well as the long period of time when the English language, according to the decision of the IMO, has a communicative monopoly in international shipping.

Key words: phraseology, water transport discourse, social meaning, scenario, phraseology, key component.

Статтю отримано 05.04.2023 р.

DOI: 10.18524/2307-4558.2023.39.284913

УДК [811.111+821.111]’276.3-055.1-3Дж.Остін

ЯКОВЛЄВА Ольга Василівна,

доктор філологічних наук, професор кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: +38 0487651600; моб.: +38 0674818898; e-mail: olga.yakovleva.1920@gmail.com; ORCID ID: 0000 0001 7686 7637.

СІЛІОН Катерина Георгіївна,

студентка 4 курсу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: +38 050 5243593; e-mail: katesilion127@gmail.com; ORCID ID: 0009-0009-2772-2883.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МАСКУЛІННОСТІ ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ РОМАНУ ДЖ. ОСТІН «ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕНІСТЬ»

Анотація. *Мета* представленої розвідки — проаналізувати мовленнєву поведінку молодих чоловіків — головних героїв роману Дж. Остін «Гордість і упередженість» Чарльза Бінглі та Фіцвільяма Дарсі задля виявлення проявів мовного «патріархату» в англійському аристократичному суспільстві XIX ст. *Об'єктом* вивчення є різні типи маскулінності, втілені в образах Бінглі і Дарсі в контексті роману. *Предметом* дослідження є мовні прояви стереотипів маскулінності у поведінці головних героїв-чоловіків. *Результатами* дослідження *доведено*, що Дарсі та Бінглі репрезентують два різні типи маскулінності: традиційний стереотип англійського аристократа, витонченого й делікатного, представлено в мовленнєвій поведінці Бінглі; поведінка Дарсі на початку роману ілюструє традиційний стереотип маскулінності, а наприкінці роману помітні певні трансформації цього стереотипу, які зумовлені закоханістю героя,

зокрема його вихованням і прикладом батька, який був взірцем для сина, а також гарною освітою. Унаслідок цього Дарсі прислуховується до своїх почуттів і робить пропозицію дівчині з бідної родини, що було нетиповим для заможніх аристократів англійського суспільства в XIX ст. Він віддав перевагу щасливому майбутньому, а не матеріальним цінностям. Герой здатний до глибокого самоаналізу, що стало результатом щирого вибачення за поведінку на початку стосунків із коханою дівчиною. **Перспективи** дослідження вбачаємо у подальшому вивченні стереотипів фемінності та маскулітності на матеріалі текстів як вітчизняної, так і зарубіжної жіночої прози.

Ключові слова: гендерна лінгвістика, жіноча література, гендерний стереотип, маскулітність, типи маскулітності.

Постановка проблеми. Питання рівності між чоловіками та жінками в різних сферах життя було актуальним в минулому, — що й стало об'єктом уваги для вітчизняної та зарубіжної так званої *жіночої літератури* в XIX ст., — актуальним воно є й зараз. Як справедливо писала в XX столітті Симона де Бовуар: бути жінкою означає для автономної людської істоти постійно стикатися з особливими проблемами [2, с. 298].

Різного роду проблеми, з якими стикалися жінки у світі, де хазяйнували чоловіки, були описані, зокрема, й у всевітньо відомому романі Дж. Остін «Гордість і упередженість». Текст роману є невичерпним джерелом цікавого матеріалу з точки зору гендерної лінгвістики, яка активно досліджує гендерні ролі та стереотипи на матеріалі різножанрових текстів, акцентуючи увагу на мовних проявах маскулітності та фемінності.

Зв'язок проблеми з попередніми дослідженнями. Роман Джейн Остін «Гордість і упередженість» (англ. «Pride and Prejudice») побачив світ у 1813 році. Авторка почала роботу над романом, коли їй було менше двадцяти одного року, але видавці відклали рукопис більше ніж на п'ятнадцять років.

Авторський стиль Джейн Остін викликав значний дослідницький інтерес. Д. Грін, Дж. Горер, Л. Хартлі відзначали майстерність психологічної прози, підкреслюючи проникнення письменниці в глибинну психіку героїв, точне відображення процесів саморефлексії, знайомство читача зі світом підсвідомості людини через внутрішні монологи.

У кінці XX століття спадщину Остін вивчали І. Афоніна, М. Вотінцева, М. Вишневіська, деякі інші дослідники в аспекті перекладознавства, дослідження мовного аналізу лексики, стилістики, прагматики мовних одиниць. Цікавим у написанні художнього тексту є прийом *самоусунення автора*, внаслідок чого герої «саморозкриваються» у своїх монологах або діалогах [1].

Огляд попередніх досліджень. Об'єктом уваги лінгвістичних досліджень гендеру в нашій країні в останні роки ставали різні аспекти вивчення цього феномена: мовна особистість з точки зору гендерних проявів, рівень андроцентризму в мові, гендерні аспекти комунікації тощо. У наукових розвідках чітко окреслені напрями сучасної гендерної лінгвістики, зокрема: соціолінгвістичні, психолінгвістичні, лінгвокультурологічні та комунікативно-дискурсивні.

Монографія О. Тараненка присвячена аналізу проявів андроцентризму в мовах патріархальних і постпатріархальних суспільств [10]. Особливості гендерних досліджень в Україні схарактеризувала Ю. Маслова [6]. Аналіз лінгвістичних досліджень гендеру в нашій країні зробила О. Левченко [4]. Існуванню гендерної асиметрії та гендерної стереотипізації у різних мовах світу присвячена розвідка Л. Васильєвої [3]. Гендерну ідентичність на матеріалі англійських постмодерністських текстів дослідила А. Марчишина [5]. Нашу увагу привертало мовне вираження гендерних стереотипів на матеріалі обрядового дискурсу [12] тощо.

Формулювання завдань. Мета представленої розвідки — проаналізувати мовленнєву поведінку молодих чоловіків — головних героїв роману Дж. Остін «Гордість і упередженість» Чарльза Бінглі та Фіцвільяма Дарсі з метою виявити прояви мовного «патріархату» в англійському аристократичному суспільстві XIX ст. Об'єктом дослідження були різні типи маскулітності, втілені в образах Бінглі й Дарсі в контексті роману; предметом — мовні прояви стереотипів маскулітності в поведінці головних героїв-чоловіків.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що пануюча в усіх сферах життя нерівність між жінками та чоловіками як у Західній Європі, так і у Східній примушувала жінок-письменниць у XIX ст. друкуватися під чоловічими псевдонімами. Яскравими прикладами є Жорж Санд, Джорж Еліот, Марко Вовчок та інші.

Просякнута патріархальними тенденціями фалоцентрична культура, як писала О. Забужко, не залишала жінкам простору для самовираження. Тому обрання чоловічого псевдоніму мало врівноважити можливості, «легітимізувати» жінку-автора в чоловічій культурі [9].

Відома всім англійська письменниця Джейн Остін також не підписувала твори справжнім іменем. На той час опублікувати роман, не підписавши його псевдонімом — це був ризик осуду й осміяння. Вважалося, що жінкам краще пасує швацька голка, ніж перо літератора — таке було загальне переконання тодішньої інтелігентної публіки. Творчість жінок сприймалася як *«дамське рукоділля»*. Від осуду критиків авторці зі шляхетної родини зручніше було сховатися під псевдонімом чи маскою аноніма. Саме тому перший, виданий у 1811 році роман Джейн Остін «Розум і Чуття», був підписаний «*Bu a Lady*». Наступні три прижиттєві публікації: «Гордість і упередженість» (1813), «Менсфілд-парк» (1814) та «Емма» (1815) презентувалися як плоди уяви автора першого твору. Інкогніто збереглося і в посмертно виданих «Доказах розуму» (1817) та «Нортенгерському абатстві» (1818) [11].

Незважаючи на загальноприйняте в минулому твердження про вторинність жіночого письма як такого, що є маргінальним і маловартісним, Джейн Остін вважають «першою леді» англійської літератури. Її твори обов'язкові для вивчення у всіх коледжах та університетах Великої Британії. Джейн Остін була першою європейською письменницею, яку визнали інші класики світової літератури (наприклад, О. Бальзак і У. Теккерей). Великим шанувальником її таланту був Вальтер Скотт. Її допитливість і вміння правдиво зобразити англійське суспільство досі викликає захоплення у критиків і читачів [8]. Джейн Остін у своїх романах намагалася об'єктивно та іронічно зобразити проблеми патріархального суспільства, перші паростки емансипації та зародження фемінізму.

У світі, де все залежало від чоловіків, життя вирувало навколо них, а молоді незаміжні дівчата в той час мали єдине й найбільше бажання — сподобатися багатим чоловікам, які змогли б забезпечити їм безбідне існування.

Роман Остін починається зі слів, які іронічно підкреслюють важливість одруження для дівчат, і, в той же час, їх жорстоку боротьбу за заможних джентльменів: *Загальноновизнаною істиною є те, що одинак — та ще й при грубеньких грошах — неодмінно мусть прагнути одружитися* [7, с. 2]. Подальший текст роману дає підстави виокремити два типи чоловіків, які хотіли одружитися. Перші шукали собі гарну домогосподарку, тиху та спокійну дружину, лагідну і дбайливу мати своїх майбутніх дітей, покірну жінку, яка буде підкорена чоловіком і ніколи не суперечитиме йому. Другий тип представників молодих англійців, навпаки, прагнув знайти розумну дівчину, яка вміла б вести діалог на цікаві для нього теми, знала б, як відповісти на його запитання, кмітливу й горду леді, з якою точно не буде сумно прожити все життя. Очевидно, що більшість чоловіків патріархального суспільства належали до першого типу. А юних леді в той час виховували в душі покірності і потреби догоджати чоловікам. Хто ж у такій ситуації буде шукати діамант, якщо навкруги так багато ізумрудів?

У тексті роману Дж. Остін «Гордість і упередженість» сутність традиційних гендерних стереотипів англійського суспільства XIX ст. реалізовано в детальному описанні ситуацій, які яскраво демонструють чіткий розподіл ролей і функцій представників обох статей у британському середовищі тієї епохи. Важливими для представленого лінгвістичного дослідження стали численні мовні засоби, що використовувала авторка для правдивого віддзеркалення стосунків між чоловіками та жінками різного віку, достатку, соціального статусу тощо. У першу чергу, це стосується лексичних одиниць, паремій, афоризмів, мікротекстів, що демонструють взаємні стосунки між чоловіками та жінками, що було в ті часи жорстоко регламентовано й контролювано. Неабиякий інтерес у цьому плані представляє і репрезентація гендерно маркованого тиску та прихованого насильства у мовленнєвій поведінці представників чоловічої статі.

Чарльз Бінглі — заможний холостяк, який проживає своє життя, працюючи та інколи мандруючи із сестрами і товаришем. Найперше, що ми дізнаємося про нього, це те, що він надзвичайно вихована людина, тактовний та уважний до всіх, що одразу зробило його найбажанішим нареченим серед усіх дівчат та їх матерів: *Містер Бінглі незабаром перезнайомився з усіма головними особами, що були присутні на балу; був він жвавим і невимушеним, не пропустив жодного танцю* [7, с. 2]. Особливо приємно про манери містера Бінглі відгукнулася Джейн, вихваляючи його перед сестрою Ліззі: — *Він такий, яким і має бути молодий чоловік: розважливий, доброзичливий, жвавий; а які прекрасні в нього манери! Я таких ніколи не зустрічала раніше — така невимушеність, така бездоганна вихованість!* [7, с. 2]

Містер Бінглі був гарної вроди, чого не могли не помітити присутні на балу: *Містер Бінглі був гарний і виглядав шляхетно; він мав приємну зовнішність та невимушені, природні манери* [там само]. Найбільше, що хвилювало дівчат — це прибуток чоловіка, проте і на зовнішність звертали увагу.

Важливими для Бінглі були стосунки з його другом, містером Дарсі, який мав на нього колосальний вплив. Думка товариша була пріоритетною та дуже вагомою для Чарльза, що надалі призведе до негативних наслідків. Бінглі — простий і щирий у спілкуванні з другом, він пропонує Дарсі потанцювати з кимось на балу, щоб не сумувати: — *Ну, Дарсі, — сказав він. — Послухай-но мене, ходімо танцювати. Не можу дивитись, як ти стовбичиш тут сам-один, виглядаючи цілковитим бовдуром. Краще б ти потанцював* [7, с. 2]. Вирази Чарльза не належать до високого стилю, якому віддавали перевагу англійські аристократи, репліки прості та короткі. Герой користується розмовно-побутовою лексикою.

Важливим проявом маскулінності були розумові здібності чоловіків. У цьому плані Бінглі не настільки розумний, як Дарсі: *Своїми розумовими здібностями Дарсі переважав Бінглі. Не те щоб останній недобирав розуму, просто Дарсі був справді дуже тямущим* [там само, с. 3]. Саме тому Чарльз завжди прислухався до порад Дарсі та приймав остаточне рішення після розмови з ним: *Із містером Дарсі його пов'язувала міцна дружба, незважаючи на велику відмінність їхніх характерів. Дарсі вподобав Бінглі за невимушеність, відкритість і піддатливість його вдачі, котра дуже сильно відрізнялася від вдачі його власної, що, здавалося, його цілком задовольняло. Бінглі неохотно вірив у силу дружніх почуттів Дарсі та надзвичайно поважав його думку* [7, с. 3].

Водночас, у Бінглі є риси характеру, які не були притаманними чоловікам, про що свідчать його емоційні вислови. Стереотипні уявлення про чоловіків, яких дотримувались у той час, вимагали при-

ховувати й не проявляти емоцій. Однак Чарльз не відпустив хвору Джейн під дощем додому, демонструючи доброту і турботливість: — *Відправити додому?! — скрикнув Бінглі. — Про це і думати не слід! Певен, що моя сестра і слухати не захоче про від'їзд* [7, с. 6]. Окличні речення у мовленні Бінглі вказують на його схвильованість, щирість і небайдужість у такій ситуації.

Ці якості містера Бінглі помітила і уважна Елізабет: *Єдиним з компанії, хто викликав у неї хоч якусь симпатію, був їхній брат. Його турбота про Джейн була очевидною, а та ввічливість, з якою він ставився до неї самої, — надзвичайно приємною* [там само]. Бінглі був щирим і уважним також і до Елізабет. Коли вона прийшла провідати свою старшу сестру, він не звернув увагу на її брудний вигляд, адже вона йшла під дощем аж до його маєтку: — *Вона хотіла продемонструвати свою любов до сестри, і це — дуже похвально, — сказав Бінглі* [там само].

Бінглі мав типове для більшості англійських аристократів розуміння поняття «освіченість у жінок». Як романтична людина він вважав, що всі дівчата дуже освічені: — *Дивно, як тільки у дівчат вистачає терпіння ставати такими освіченими і розвиненими! Вони зараз усі такі! Всі вони добре малюють, клеять ширми і в'язуть гаманці. Щось я не пам'ятаю дівчат, які б не вміли всього цього робити, а про дівчину, котру представляють уперше, неодмінно скажуть, що вона надзвичайно розвинена та освічена* [7, с. 7]. На думку Чарльза, дівчина й не повинна бути розумною чи кмітливою, вона просто повинна вміти малювати, грати на фортепіано, можливо, щось в'язати. Отже, як і більшість чоловіків того часу, він хотів, щоб його майбутня дружина займалася домашніми справами і гарно виховувала дітей — більше нічого від неї і не потрібно.

Чарльз як людина вихована і з гарною освітою не боявся бути самокритичним: — *Усе, що я роблю, я роблю похапцем, — відповідав Бінглі... [там само]; — ...боюся, що людина, в якій легко розібратися, виглядає жалюгідно* [там само].

Про емоційність Бінглі свідчить не тільки мовлення, а й стиль письма, на що звернула увагу його сестра: — *Чарльз пише так небало! Половину слів він забуває написати, а решту — викреслює* [7, с. 8]. Чарльз виправдовується: — *Мої думки линуть так швидко, що мені бракує часу висловлювати їх, тому адресати інколи нічого не розуміють у моїх листах* [там само]. Різними були й гендерні оцінки поведінки Бінглі в цій ситуації: Елізабет вважала, що така відповідь демонструє скромність Чарльза, тому навіть дорікати йому не хочеться. Проте його найкращий приятель Дарсі протилежної думки з цього приводу: — *Немає нічого більш оманливого, — мовив Дарсі, — ніж удавана скромність, бо в дійсності ти пишаєшся невеликими свого письма, тому що вважаєш їх спричиненими швидкістю твоїх думок і власною недбалістю при висловленні їх у листі; а останнє — на твоє переконання — не будучи похвальним, є зате дуже оригінальним* [7, с. 8].

Бінглі був щирим у своєму коханні до Джейн. Коли дівчина майже одужала, вона вирішила провести вечір у компанії друзів: *Почуття радості, симпатії й турботи переповнювали його. Перші півгодини він тільки те й робив, що підкидав у камін дрова, щоб Джейн знову не застудилася від перемини кімнати; потім вона, виконуючи його побажання, сіла з іншого боку каміна, щоб бути подалі від дверей. Нарешті він умостився біля неї і майже ні з ким, крім неї, не розмовляв* [там само].

З іншого боку, залежність Чарльза від думки Дарсі стосовно сім'ї його коханої, невпевненість у собі призвели до того, що він поїхав від неї навіть не попрощавшись. Оцінку такої поведінки Бінглі авторка описала крізь призму думок проникливої та уважної Елізабет: *Не менше ніж раніше залишалась Елізабет впевненою у його щирих симпатіях до Джейн, але попри своє незмінне добре до нього ставлення, вона не могла без роздратування, що інколи межувало з огидою, думати про ту легковажність, той брак твердості характеру, котрі зробили Бінглі залежним від друзів-інтриганів і спонукали його принести власне щастя в жертву їхнім примхам і хитромудрим намірам* [7, с. 10].

Отже, маскулінність у поведінці Чарльза Бінглі, зокрема й мовленнєвій, свідчить про традиційність цього стереотипу серед аристократів патріархальної Англії. Однак у нього наявні й нетипові для чоловіків емоційність, невпевненість у собі, залежність від думок інших, що пояснюється специфікою виховання в сім'ї, де були дівчата, його сестри; очевидно є й відсутність у процесі виховання моделі поведінки батька як сильного й мужнього голови родини.

Протилежним проявом маскулінності був Фіцвільям Дарсі — багатий одинак, втілення гордості та зарозумілості. Містер Дарсі справив доволі гарне перше враження на оточуючих: *він прикував увагу всіх присутніх у кімнаті своєю елегантною, високою статурою, гарними рисами обличчя, шляхетною зовнішністю, а ще — чуткою про свої десять тисяч фунтів на рік, що поширилася кімнатною відразу ж, як він до неї зайшов. Чоловіки в один голос заявили, що він виглядає як справжній мужчина, дами ж проголосили, що він навіть гарніший за містера Бінглі* [7, с. 2]. Але дуже скоро була помічена його зверхність, що перекривала значущість не тільки його статків, а й краси та інтелігентності: *він був зверхнім, стриманим, прискіпливо-примхливим, а його манери, попри їх витонченість, були не надто привітними; постійно викликав у оточуючих роздратування* [там само]. Він скептично оцінює молодих леді на балу, зокрема й міс Беннет: — *Вона нічогоєнька, але недостатньо гарна, щоби привабити мене; наразі ж я не в тому настрої, щоб виручати молодих дівчат, погорджених іншими чоловіками* [там само]. Складні речення зі зворотами у його мовленні свідчать про начитаність та ерудованість.

Дарсі — представник елітного кола, що, на думку більшості людей з його оточення, дозволяло бути гордим: *Немає нічого дивного в тому, що такий витончений та елегантний молодик, на чиему боці всі переваги — і родовитість, і багатство, — має про себе дуже високу думку. Якщо можна так висловитися — він має право бути гордовитим* [7, с. 4]. Типовим проявом маскулітності в патріархальному суспільстві було й те, що сам Дарсі не вважав гордовитість вадою свого характеру: *... розумна людина завжди зможе тримати гордовитість під пильним контролем* [7, с. 10].

Як самодостатній чоловік із сильним характером, він демонструє нетипове ставлення до жіночої освіти. На його думку, шиття і музики недостатньо, щоб можна було говорити про освіченість та розвиненість дівчини: *...але до всього цього їй треба додати і децю дуже суттєве — розвиток власного розуму через прочитання великої кількості книжок* [7, с. 7]. Довгі й змістовні листи до молодшої сестри свідчать про складаність та уміння висловлювати свою думку.

У Фіцвільяма складний характер, не всі його розуміють, але він живе за своїми принципами і не завжди здатний підлаштовуватися під інших людей або ситуації: *Мій характер не дуже піддатливий — не знаю; не досить піддатливий, аби всім подобатись. Я не здатен так просто забувати дурачі та пороки інших, тим більше — образи, яких вони мені завдали. Я не поспішаю відгукнутися на першу ж спробу натиснути на мої почуття. Мабуть, мій характер можна схарактеризувати як вразливий. Якщо хтось втрачає мою повагу, то він втрачає її назавжди* [7, с. 10]. Він здатний до самоаналізу; його мовлення насичене синонімами, вставними словами, яскраве та образне.

Іноді він буває самокритичним: *— Я зовсім не претендую на бездоганність. Маю достатньо багато недоліків, але сподіваюся, що жоден із них не має відношення до моїх розумових здібностей* [там само].

Закоханість у Ліззі, змінює ставлення Дарсі не тільки до неї, а й до інших людей. Вона примусила його звернути увагу на себе гарною вродою і розумом. Ліззі саме та дівчина, на яку не просто приємно дивитися, а з якою цікаво спілкуватися, сперечатися, обговорювати різні теми. Важливо й те, що Еліза та Фіцвільям мають схожі характери, про що говорить сама Ліззі: *...завжди вбачала сильну схожість між способами нашого мислення. Ми обоє маємо відлюдькувату, небалакучу вдачу. Ми не любимо говорити, крім хіба що тих випадків, коли збираємося сказати щось таке, що ошелешить усіх присутніх і приказкою закарбується у пам'яті прийдешніх поколінь* [7, с. 17].

Дарсі негативно ставився до родини Беннетів, особливо до міс Беннет. Він не міг пробачити їй невихованість, грубість та пліткарство. Саме це й стало поштовхом до того, що він порадив другові не одружуватися з Джейн, адже для нього статус сім'ї був надзвичайно важливим. Коли Дарсі вперше робив пропозицію Елізабет вийти за нього заміж, він яскраво продемонстрував і свою стереотипну маскулітність, і патріархальність, характеризуючи статус її родини: *Ви що, хотіли, щоб я радів із недостатньої знатності ваших родичів? Млів од бажання породичатися з людьми, чие суспільне становище так сильно поступається становищу моєму?* [7, с. 35].

Достойна відповідь Ліззі, яка не поступалася йому своїм інтелектом і назвала його *пихатою, марнославною* людиною, яка *егоїстично-зневажлива до почуттів інших людей*, протверезила його, але аристократичне виховання й закладена з дитинства повага до жінки, дали йому можливість стримано відповісти: *Ви вже сказали достатньо багато, пані. Я чудово розумію ваші почуття, і тепер мені тільки й лишається, що соромитися своїх. Вибачте, що я забрав так багато вашого часу, і прийміть мої найкращі побажання доброго здоров'я та щастя* [7, с. 35]. Мовлення героя демонструє обізнаність з етикетними нормами поведінки справжнього джентльмена.

Дарсі — щирий і відданий у коханні, він проявляє найкращі якості справжнього чоловіка, рятуючи не тільки Лідію, сестру Ліззі, від ганьби, а й усю родину Беннетів.

Кохання змінило його поведінку, думки, зміст висловлювань. Дарсі просить вибачення щирими й простими словами: *Моє поводження з вами було жажливим і непростимим. Я не можу згадувати про нього без огиди. Я не можу так легко примиритися з самим собою. Спогади про мої тодішні слова, мою поведінку, мої манери, мої вирази впродовж усієї нашої розмови протягом багатьох місяців були — і залишаються зараз — невимовно болючими для мене* [7, с. 66]. Він висловлюється простими й короткими реченнями, неускладненими зворотами.

Як розумна й інтелігентна людина, Дарсі розуміє важливість виховання, він здатний до критичного самоаналізу: *У мене заклали добрі принципи, але при цьому забули вказати, що вони погано узгоджуються з гордовитістю та марнославством. На жаль, я був єдиним сином (і багато років — єдиною дитиною), і тому батьки мої розбестили мене. Вони, добрі люди (особливо мій батько — такий поблажливий та приязний), дозволили, спонукали — навіть навчили мене бути егоїстичним та нетерпимим до чужої думки, байдужим до всіх поза межами свого родинного кола, погано думати про решту людей і — принаймні — намагатися думати погано про їхні достоїнства та розумові здібності в порівнянні з моїми* [7, с. 67].

Отже, монологи та репліки в діалогах містера Дарсі дозволили простежити еволюцію його особистості від англійського аристократа ХІХ ст., чия поведінка, зокрема й мовленнєва, яскраво репрезентувала традиційний стереотип маскулітності патріархального суспільства, до молодого чоловіка, який здатний до самоаналізу, визнання своїх помилок і готовий змінювати себе.

Висновки. Мовленнєва поведінка головних героїв роману Джейн Остін «Гордість і упередженість», Дарсі та Бінглі, репрезентує два типи маскулінності: традиційного англійського джентльмена та романтичного парубка. Містер Дарсі, описаний авторкою як взірць заможного чоловіка англійського консервативного суспільства, як чоловік, який знає, чого хоче й усвідомлює цінну собі. Він — принциповий джентльмен, який прагне, щоб до його думки прислухалися, цінували його поради, не сперечалися з ним. Домінуюча риса характеру Дарсі — гордість — була притаманна чи не всім чоловікам його статків. Адже всі заможні холостяки прекрасно розуміли, що є здобиччю для незаміжніх дівчат, але право вибирати залишалося за ними. Звідси на початку роману й упереджене ставлення головного героя до майбутньої коханої Елізабет Беннет. Водночас, цей джентльмен, звертав увагу на інтелект та ерудованість дівчат, прислухався до своїх почуттів і зробив пропозицію дівчині без приданого, що було нетиповим у той час. Містер Бінглі — повна протилежність свого друга. Він — романтик, мрійник, м'яка та несамостійна людина. Бінглі повністю залежить від думки оточуючих. На нього впливає Дарсі, сестри та близькі родичі. Бінглі прихильно ставиться до всіх, не хизується своїми статками, не вважає себе кращим за інших. Він — добрий, порядний, вихований, навіть намагається не осуджувати міс Беннет за вкрай необдумані вчинки та вульгарну поведінку. Бінглі шукав спокійну, стриману, гарну дівчину, яка б стала слухняною дружиною та люблячою матір'ю його майбутніх дітей, що було типовим для чоловіків XIX століття.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із вивченням та зіставленням стереотипів фемінності та маскулінності в текстах української та зарубіжної жіночої прози XIX ст.

Література

1. Афоніна І. Ю., Ткачова О. С. Мовностилістичні аспекти перекладу в англійськомовному психологічному романі. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2020. Вип. 14. Т. 2. С. 91–96.
2. Бовуар С. Друга стать. Київ : Основи, 1994. 390 с.
3. Васильєва Л. Маскулінність і фемінність у мові (на матеріалі слов'янських та неслов'янських мов). *Слов'янський збірник: зб. наук. праць / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова*. Чернівці : ВД «Букрек», 2017. Вип. 21. С. 141–156.
4. Левченко О. Лінгвістичні дослідження гендеру в Україні. *Людина. Комп'ютер. Комунікація* : зб. наук. праць. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. С. 74–83.
5. Марчишина А. А. Гендерна ідентичність в англійськомовному постмодерністському дискурсі : соціокультурний та лінгвопоетичний аспекти (на матеріалі наукових, публіцистичних та художніх текстів) : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2018. 452 с.
6. Маслова Ю. Особливості розвитку гендерних лінгвістичних досліджень в Україні. *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «філологічна»*. 2015. Вип. 5–7. С. 100–105.
7. Остін Дж. Гордість і упередженість. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8568/>
8. Саричева М. В. Відомі письменниці з чоловічими іменами. *Блог Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки*. 2016. URL : http://booknazy.blogspot.com/2016/03/blog-post_5.html/
9. Стус Д. Оксана Забужко : «В українській культурі не було місця для осмислення екзистенційного досвіду жінки...». *Дзеркало тижня*. 2003. № 4 (1–7 лютого). С. 19.
10. Тараненко О. О. Андроцентризм у системі мовних координат і сучасний гендерний рух. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2021. 346 с.
11. Філоненко С. Джейн Остін : 200 років слави. *ЛітАкцент*. 2017. URL : <http://litakcent.com/2017/11/10/dzheyn-ostin-200-rokiv-slavi/>
12. Яковлева О. В. Гендерний стереотип фемінності в контексті ритуалів на різдвяні свята в українській традиційній культурі. *Слов'янський збірник / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова*. Одеса, 2019. Вип. 23. С. 185–196.

References

1. Afonina, I. Y., Tkachova, O. S. (2020), “Linguistic and stylistic aspects of translation in an English-language psychological novel”, *Transcarpathian philological studies* [“Movnostylistychni aspekty perekladu v anhlo-movnomu psykholohichnomu romani”, *Zakarpats'ki filolohichni studiyi*], Uzhhorod National University, Uzhhorod, Issue 14, Vol. 2, pp. 91–96.
2. Beauvoir, S. (1994), *The Second Sex [Druha stat']*, Osnovy Publishing House, Kyiv, 390 p.
3. Vasyl'yeva, L. (2017), “Masculinity and femininity in language (on the material of Slavic and non-Slavic languages), *Slavic collection* : Collection of scientific works [Maskulinnist' i feminnist' u movi (na materiali slov'yans'kykh ta neslov'yans'kykh mov)”, *Slov'yans'kyu zbirnyk* : zb. nauk. prats', Odesa I. I. Mechnykov National Univ., Bukrek Publishing House, Chernivtsi, Issue 21, pp. 141–156.
4. Levchenko, O. (2017), “Linguistic studies of gender in Ukraine”, *Person. Computer. Communication* : a collection of scientific papers [“Linhvistychni doslidzhennya henderu v Ukrayini”, *Lyudyna. Komp'yuter. Komunikatsiya* : zb. nauk. prats'], L'viv Polytechnic Publishing House, L'viv, pp. 74–83.
5. Marchyshyna, A. A. (2018), *Gender Identity in the English Postmodern Discourse: Socio-Cultural and Linguistic-Poetic Aspects (Based on Scientific, Journalistic and Fiction Texts)* : a monograph [Genderna identychnist' v anhlo-movnomu postmodernist-s'komu dyskursi : sotsiokul'turnyy ta linhvopoetychnyy aspekty (na materiali naukovykh, publitsystychnykh ta khudozhnikh tekstiv) : monohrafiya], PP Buynyts'kyu, O. A., Kam'yans'kyu, 452 p.
6. Maslova, Yu. (2015), “Features of the development of gender linguistic research in Ukraine”, *Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy, Series Philological* [“Osoblyvosti rozvytku hendernykh linhvistychnykh dos-

lidzhen' v Ukraini", *Naukovi zapysky natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya», Seriya filolohichna*, Ostroh, Issues 5–7, pp. 100–105.

7. Austin, J. (2021), *Pride and Prejudice [Hordist' i uperedzhenist']*, Available at : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8568/>

8. Sarycheva, M. V. (2016), "Famous writers with male names", *Blog of the Mykolaiv Regional Universal Scientific Library* ["Vidomi pys'mennytsi z cholovichymy imenamy", *Bloh Mykolayivs'koyi oblasnoyi universal'noyi naukovoï biblioteki*], 2016. URL : http://booknazy.blogspot.com/2016/03/blog-post_5.html/

9. Stus, D. (2003), "Oksana Zabuzhko: «There was no place in Ukrainian culture for comprehending the existential experience of women...»", *Dzerkalo Tyzhnia* : newspaper ["Oksana Zabuzhko : «V ukrayins'kiy kul'turi ne bulo mistysya dlya osmyslennya ekzystentsiynoho dosvidu zhinky...»", *Dzerkalo tyzhnya*], Kyiv, № 4 (February, 1–7), p. 19.

10. Taranenko, O. O. (2021), *Androcentrism in the system of linguistic coordinates and the modern gender movement [Androtsentryzm u systemi movnykh kordynat i suchasnyy hendernyy rukh]*, Dmytro Buraho Publishing House, Kyiv, 346 p.

11. Filonenko, S. (2017), "Jane Austen : 200 years of fame", *LitAkcent* : website ["Dzheynt Ostin : 200 rokiv slavy", *LitAkcent* : veb sayt], Kyiv. Available at : <http://litakcent.com/2017/11/10/dzheynt-ostin-200-rokiv-slavi/>

12. Yakovleva, O. V. (2019), "Gender stereotype of femininity in the context of rituals for Christmas holidays in Ukrainian traditional culture", *Slavic collection* ["Hendernyy stereotyp feminnosti v konteksti rytualiv na rizdvyni svyata v ukrayins'kiy tradytsiyniy kul'turi", *Slov'yans'kyi zbirnyk*], Odesa I. I. Mechnykov National University, Odesa, Issue 23, pp. 185–196.

Olga V. IAKOVLEVA,

Doctor of Philological Sciences (Grand Ph.D.), Full Professor of General and Slavic Linguistics Department, Odesa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzsky blvd., Odesa, 65058, Ukraine; tel.: +38 048 7651600; mob. +38 067 4818898; e-mail: olga.yakovleva.1920@gmail.com; ORCID ID: 0000–0001–7686–7637.

Kateryna H. SILION,

Bachelor, Odesa I. I. Mechnikov National University, 24/26 Frantsuzkyi blvd., Odesa, 65058, Ukraine; tel. +38 050 5243593; e-mail: katesilion127@gmail.com; ORCID ID: 0009–0009–2772–2883.

VERBALISATION OF MASCULINITY IN THE PROTAGONISTS OF J. AUSTEN'S NOVEL «PRIDE AND PREJUDICE»

Summary. The *purpose* of the presented study is to analyse the speech behaviour of the young men — the protagonists of J. Austen's novel "Pride and Prejudice", Charles Bingley and Fitzwilliam Darcy, in order to identify the manifestations of the linguistic "patriarchy" in the English aristocratic society of the nineteenth century. The *object* of the study was the different types of masculinity embodied in the characters of Bingley and Darcy in the context of the novel, and the *subject* was the linguistic manifestations of masculinity stereotypes in the behaviour of the male protagonists. The study *results* show that Darcy and Bingley represent two different types of masculinity: the traditional stereotype of an English aristocrat, refined and delicate, is presented in Bingley's speech behaviour; Darcy's behaviour at the beginning of the novel illustrates the traditional stereotype of masculinity, and at the end, certain transformations of this stereotype are noticeable, which are due to the protagonist's love, as well as good upbringing, including the example of his father, who was a role model for his son. As a result, Darcy listens to his feelings and makes an offer to a girl from a poor family, which was not typical for the wealthy aristocrats of English society in the nineteenth century, preferring a happy future to material values. The protagonist performs deep introspection, which results in his sincere apology for his behaviour at the beginning of his relationship with his beloved girl. The *prospects* of the research are seen in the further study of stereotypes of femininity and masculinity on the basis of texts of both national and foreign women's prose.

Key words: gender linguistics, women's literature, gender stereotype, masculinity, types of masculinity.

Статтю отримано 11.04.2023 р.

WANG Zhongzheng,

Master of the Institute of Foreign Languages, Hunan Normal University; 36 Lushan Road, Yuelu District, Changsha, 410081, China; tel.: +86 13069299506; e-mail:1729016019@qq.com; ORCID ID: 0009-0000-9538-0007.

STEPANOV Ievgenii Nikolayevich,

Grand Ph.D. in Philological Sciences, Full Professor, Professor of the Russian Department, Institute of Foreign Languages, Hunan Normal University; 36 Lushan Road, Yuelu District, Changsha, 410081, China; tel.: +86 17570751005; e-mail: stepanov175@163.com; ORCID ID: 0000-0002-5441-9822.

**COMMON AND SPECIAL IN THE SYSTEMS OF PERSONAL PRONOUNS
ON THE MATERIAL OF COMPARISON OF THE CHINESE, CANTONESE, RUSSIAN
AND ENGLISH LANGUAGES**

Summary. The *purpose* of the article is to identify common and special features in the systems of one of the linguistic universals — personal pronouns. The research was carried out on the *material* of four languages: Chinese, Cantonese, Russian and English. The *object* of study is the personal pronoun systems of these languages. The *subject* of the study is the features that unite the systems of personal pronouns of the studied languages, and the features that distinguish each of these systems. The procedures of structural, semantic and comparative analysis methods, elements of sociolinguistic and linguocultural analysis, descriptive method were used in the research process. The *results* of the research were the identification of common and special features in the systems of the studied languages. It was *concluded* that in all the studied languages the paradigm of personal pronouns category has 6 positions caused by the categories of person (first, second and third) and number (singular and plural). However, each of the languages has its own peculiarities of the implementation of this paradigm in speech: informative, grammatical, graphical, stylistical and linguocultural.

Key words: personal pronoun, paradigm, connotation, informative, grammatical, graphical, stylistical and linguocultural differences, Chinese, Cantonese, Russian, English languages.

Formulation of the problem. Personal pronouns play an important role as universal structural ties in the global communicative space. Among the first words learned by students studying a foreign language is the paradigm of personal pronouns. In languages, all personal pronouns belong to the zero lexical minima, that is, they are among the first 500 most common words used by speakers [ex.: 1; 3]. In each language, personal pronouns are unique; they reflect their own history, culture, and development. However, when comparing them across different languages, some common universal features of their semantics and functioning patterns can be observed.

Despite the system-structural universality (with a few exceptions), representatives of the category of personal pronouns in the grammatical systems of different language families, and sometimes even in related languages, have a unique origin and distinctive functioning characteristics. Overall, words that are personal pronouns capture the attention of researchers. However, each new comparative study of such language units in one or another set of languages reveals new facets of this communicative phenomenon. When comparing the paradigms of personal pronouns in Mandarin Chinese, Cantonese Chinese, English, and Russian languages, and analyzing the similarities and differences between these paradigms, we note that each paradigm exhibits a distinct historical and cultural context that reflects the national communicative practice. Respect for each language is a necessary condition for their comparative analysis.

Task Formulation. The purpose of the article is to identify common and special features in the systems of one of the linguistic universals — personal pronouns. The research was carried out on the material of four languages: Chinese, Cantonese, Russian and English. The object of study is the personal pronoun systems of these languages. The subject of the study is the features that unite the systems of personal pronouns of the studied languages, and the features that distinguish each of these systems. The procedures of structural, semantic and comparative analysis methods, elements of sociolinguistic and linguocultural analysis, descriptive method were used in the research process.

Exposition of the main material.

1. Analysis of the paradigm of personal pronouns in Mandarin Chinese language.

In Chinese linguistics, just like in any other national linguistics, it is noted that a personal pronoun is one of the most essential categories in the Chinese lexicon; moreover, personal pronouns are quite frequently used in modern Chinese language [4, p. 76]. Mandarin Chinese, also known as Modern Standard Chinese, is the official language of China. At its foundation lies the Northern Mandarin dialect, which is based on the grammatical norms of modern spoken Chinese. The norms of Mandarin Chinese language

were officially established after the formation of the People's Republic of China (PRC), and the modern Northern Chinese dialect upon which these norms are based was, according to official records, gradually formed prior to the establishment of the PRC. It is known that the norms of modern spoken Chinese, which formed the basis of the Mandarin language, became widely adopted in society only after the «May Fourth Movement.» The establishment and development of Mandarin language norms, when compared to these three other comparable languages, were the shortest.

The universality of personal pronoun paradigms is evident in their structural and grammatical identity. Personal pronouns are distinguished in the first, second, and third persons, in both singular and plural forms. In the third person, there are distinctions of gender, masculine and feminine, when referring to humans, and neuter gender when referring to animals. A distinctive feature of plural forms is their functional syncretism, as they can be used both to show respect towards an individual and to express actual plurality of someone or something when needed.

In Mandarin (official Chinese language), personal pronouns of the first person are as follows: 我 (wǒ), 我们(wǒ mén). Personal pronouns of the second person are as follows: 你 (nǐ), 你们 (nǐ mén), 您 (nín). Personal pronouns of the third person are as follows: 他 (tā), 她 (tā), 它 (tā), 他们 (tā mén), 她们 (tā mén), 它们 (tā mén). The difference between 你 (nǐ) and 您 (nín) in the second person lies in the fact that 您 (nín) indicates a respectful attitude of the speaker towards the person being addressed. This pronoun is commonly used in greeting sentences equivalent to Russian sentences like «Hello, esteemed professor.» However, when the subject is interacting with more than one individual, you can only use 你们 (nǐ mén), and not *您们 (*nín mén), because 您 (nín) does not have a plural form. Third-person pronouns in Mandarin Chinese: 他 (tā), 她 (tā), 它 (tā). They are pronounced the same but written differently, representing a male, a female, and an animal respectively. The word 她 (tā), which indicates a female person, appeared later than 他 (tā), which indicates a male person. 他 (tā) was used in both written and spoken Chinese language as far back as the Sui and Tang dynasties. The pronoun 她 (tā), indicating a female, was officially adopted in Mandarin Chinese only in the first half of the 20th century. After the emergence of the “New Culture Movement,” there was a closer cultural exchange between Chinese and Western cultures. The significant increase in translations led to confusion in the writing of the third-person female pronoun. The problem of its standardization arose. Starting from 1919, scholars actively discussed this issue. “Only in 1923 was the third-person female pronoun 她 (tā) accepted as the written form for indicating a woman, becoming the exclusive form» [5, p. 114]. When using the third-person plural form to refer to a mixed-gender group (including both males and females), in Mandarin Chinese, you should use 他们 (tā mén), where the character 们 (mén) indicates plurality. The same form 他们 (tā mén) is also used to refer to a male-only group. However, if the group consists only of females, the word 她们 (tā mén) is used. This is an example of linguistic androcentrism in the Chinese language, where the feminine form is marked strongly due to the expressed gender semantics being grammatically marked, while the masculine form loses its markedness and becomes grammatically weak. From a sociolinguistic perspective, this androcentrism reflects the cultural inertia of patriarchal societies, which persists in certain other lingual phenomena in many languages as well.

2. Analysis of the paradigm of personal pronouns in Cantonese Chinese language.

Among all the dialects spoken in China today, Cantonese is the most widespread. It holds the status of one of the Chinese languages and is often compared to Mandarin Chinese. Cantonese language enjoys significant popularity. In addition to the Chinese provinces of Guangdong and Guangxi, as well as Hong Kong and Macau, Cantonese is officially recognized as one of the languages of minority communities in Australia, Canada, the United States, and the United Kingdom. UNESCO has also officially recognized the Cantonese language. There has long been a debate over whether Cantonese is a dialect or a language. From a linguistic standpoint, it is an idiom of the Sino-Tibetan group within the Chinese language family. It significantly differs from Mandarin Chinese and other Chinese idioms in terms of grammar, vocabulary, and tonality. It would be more accurate to refer to it as a “highly autonomous dialect” or a closely related language to Mandarin. A similar phenomenon was observed in East Slavic languages. For example, in the second half of the 19th century, the Russian language had three major dialects (dialect groups): Great Russian, Little Russian, and Belarusian [2]. In the 20th century, each of these dialect groups was recognized as an independent language (Great Russian dialect group = Russian language; Little Russian dialect group = Little Russian / Ukrainian language; Belarusian dialect group = Belarusian language), and they are closely related languages. Undoubtedly, both Mandarin and Cantonese languages are inheritors of traditional Chinese culture; they share the same roots and develop on the same cultural foundation.

From the perspective of writing and pronunciation, there are some differences between the personal pronouns in Cantonese and Mandarin. Due to the existence of several regional variants within the Cantonese language system, we will take the Guangzhou dialect of Cantonese as our basis.

First-person pronouns in Cantonese: 我 (ngo5), 我哋 (ngo5 dei6); second-person pronouns: 你 (nei5), 你哋 (nei5 dei6); third-person pronouns: 佢 (keoi5), 佢哋 (keoi5 dei6). It's important to note that in spoken language, 我 (ngo5) and 你 (nei5) differ in pronunciation from their Mandarin counterparts, but their written forms are the same in both Mandarin and Cantonese.

Yuan Jiāhuá asserts that «personal pronouns in the Cantonese dialect have a distinction between singular and plural, but unlike Mandarin, in the Cantonese paradigm, the final 哋 (dei6) is used to indicate plurality» [6, p. 351]. Comparing with English and Russian languages, it's noteworthy that the forms of plural personal pronouns in Mandarin and Cantonese Chinese languages are created by adding a final component, rather than using a different root word (compare: first person: 我(wǒ) — 我们(wǒ mén) / 我(ngo5) — 我哋(ngo5 dei6) / I(ai) — we(wi) / я(yia) — мы(my) // Second person: 你(nǐ) — 你们(nǐ mén) / 你(nei5) — 你哋(nei5 dei6) / 佢(keoi5) — 佢哋(keoi5 dei6) / (thou(θou)) — you(yiu) / ты(ty) — вы(vy) // Third person: 他(tā) — 他们(tā mén), 她(tā) — 她们(tā mén), 它(tā) — 它们(tā mén) / 佢(keoi5) — 佢哋(keoi5 dei6) / he(hi), she(shi), it(it) — they(θei) / он(on), она(aná), оно(anó) — они(aní)).

This indicates the relationship between Mandarin and Cantonese languages (Sino-Tibetan language family), as well as the relationship between English and Russian languages (Indo-European language family). Unlike Mandarin Chinese, the third-person pronouns in the Cantonese language do not differentiate between gender and animacy / inanimacy categories. For instance, 佢(keoi5) and 佢哋(keoi5 dei6) are used indiscriminately: for referring to men, women, animals, or inanimate objects. The reason for this phenomenon can be attributed to the fact that Cantonese language norms are more archaic. Cantonese has inherited and preserved traditional Chinese languocultural features to a greater extent than Mandarin. It is commonly believed, for instance, that reading ancient poetry and song lyrics aloud in Cantonese sounds more beautiful and refined than in Mandarin. In written Cantonese, traditional Chinese characters are used more frequently compared to modern literary (Mandarin) Chinese. It is well-known that the establishment of Mandarin Chinese as the official language of China is closely linked to the wave of intellectual liberation in the 1920s and 1930s. During that time, the movement for cultural renewal had a significant impact on traditional Chinese culture, particularly concerning the official national language. The Chinese vernacular, or the spoken language of the common people, gradually displaced the dominance of the ancient, more formal literary language. After the formation of the People's Republic of China, the language norms of the northern regions, spoken by the common people, were elevated to the status of the national standard language. The Mandarin language, representing the new thinking of a new era, naturally brought about changes to some old norms of traditional language and culture. On the other hand, Cantonese as a regional idiom, operating far from the capital, didn't undergo significant influence from the movement for the development of new culture. It wasn't a widely spoken language in the country, didn't attract significant scholarly attention, and some elements of traditional linguistic and cultural practices still find their place within it to this day.

3. Analysis of the paradigm of personal pronouns in the Russian language.

«Just like in other languages, Russian personal pronouns are the most typical among inflected pronouns and function most actively in speech. Russian personal pronouns include: я, ты, он, она, оно, мы, вы, они» [7, с. 30]. First-person pronouns (in the nominative case): я(yia), мы(my); Second-person pronouns (in the nominative case): ты(ty), вы(vy); Third-person pronouns (in the nominative case): он(on), она(aná), оно(anó) — они(aní).

Among the specific features of the Russian personal pronoun system, the following can be mentioned. The first-person and second-person plural pronouns, unlike their counterparts in Mandarin and Cantonese, are not etymologically related to their singular forms. The second-person plural form (вы) is used not only in its direct indicative sense to address multiple people, but also to address a single person as a sign of respect, similar to the Chinese word 您(nín). Usually, in this case, in written language, the pronoun is capitalized: Вы(You). More details about this см. [8, p. 28]. In the case of respectful singularity of the subject expressed by the pronoun Вы(You), the conjugated verb, acting as the predicate of this subject, is coordinated in number formally. This means it takes the plural form, just as when the subject is plural. Russian third-person singular personal pronouns are very distinctly differentiated by grammatical gender in both written and spoken language. However, in the plural form, the category of gender is not expressed (similar to the Cantonese language), just like in all forms of the first and second person. In Mandarin Chinese, on the other hand, gender distinctions are only expressed in writing, but they exist in both singular and plural forms. In Old Russian language, the forms of the third-person personal pronouns served the role of demonstrative pronouns, corresponding to modern pronouns. *мом, та, то — me*. As a result, unlike the forms of the first and second person, the third-person forms have gender distinctions. Additionally, these forms preserve the ancient gender endings of the nominal declension when it was the same for both nouns and adjectives, that is, before the emergence of full adjectives.

In one-component definite-personal sentences, personal pronouns (first and second person) are omitted, which allows for the application of the economy principle of language resources / efforts. The reason lies in the presence of endings in the corresponding conjugated verb forms, by which the subject of the action, process, or state expressed by the verb can be easily determined. For example: *пишу письмо (= я пишу письмо), пишешь письмо (ты пишешь письмо), пишем письмо (= мы пишем), пишете письмо (= вы пишете письмо)*. If a sentence lacks a subject or any indication of it through pronouns, and the verbal predicate has the form of the third person singular, it is considered a two-component incomplete sentence. In such sentences, the subject is inferred from the context. For example:

1) [*Я выгоняла его дважды*]. *Опять приходит* (= *Он опять приходит*). 2) [*Я выгоняла её дважды*]. *Опять приходит* (= *Она опять приходит*). 3) [*Я выгоняла их дважды*]. *Опять приходят* (= *Они опять приходят*). Similar usages are consistent in other modal-temporal aspects of expressions. There are also one-component indefinite-personal and generalized-personal sentences, where the meanings of conveyed relationships are embedded in the verb endings, and the use of a subject in the form of a personal pronoun that correlates with that ending would be incorrect. For example: 1) indefinite-personal sentence — *В парке красиво поют* (= *В парке кто-то красиво поёт*); 2) generalized-personal sentence — *Когда идёшь по лесу, встречаешь много интересных явлений* (= *Когда любой из нас идёт по лесу, он встречает много интересных явлений*). Therefore, when teaching Russian as a foreign language, it is undesirable to omit third-person personal pronouns in sentences of any modal-temporal aspects. Finally, one of the significant differences between Russian personal pronouns and Chinese ones is due to the typological distinctions between the Russian and Chinese languages. The Russian language is an inflectional fusional language, which means that grammatical meanings are typically expressed through affixes and inflections. On the other hand, Chinese languages are isolating, so grammatical meanings are conveyed through separate words and the order of their arrangement. Exactly, due to the typological differences between Russian and Chinese languages, in Russian, words of all parts of speech, including personal pronouns, have grammatical cases. This is in contrast to Chinese personal pronouns which are not inflected, meaning they do not change forms based on grammatical cases.

4. Analysis of the paradigm of personal pronouns in the English language.

«In the English language, personal pronouns are one of the most common and frequently used word classes. According to their grammatical function, they can be used as subjects, objects, predicates, attributive elements... and can be used multiple times in the same sentence, replacing each other.» [9, p. 106].

Personal pronouns in the first person in the English language: *I (ai)*, *we (wi)*; second person pronoun: *you (yiu)*; third person pronouns: *he (hi)*, *she (shi)*, *it (it)* — *they (ʒei)*. Similar to the Russian language, English personal pronouns have a declension paradigm; however, it is not as rich as in the Russian language, as the retained and actively used indirect forms of some personal pronouns (*me, us, his, him, her, them*) are language remnants of Old English, where all words of nominal parts of speech used to be inflected by cases. The English language has transformed from an inflective, affixing language into an isolating one with some remnants of its former state. As a result, English personal pronouns are not invariant, except for "you"; however, their indirect forms are less diverse than in the Russian language, where each personal pronoun, both in singular and plural, has six case forms. In English, there are no more than two such forms. Coordination by person, which means the formal agreement of the verb predicate with the subject, is possible in the English language only with subjects expressed by third-person singular pronouns. Compare: *I want / We want / You want* — *He wants / She wants / It wants* — *They want*.

Another language feature is the use of additional words with the undifferentiated second-person pronoun "you" to specify the actual singularity or plurality of the addressee. Thus, if one person is speaking to two interlocutors (John and William) but addressing only one of them, they should insert one of the names into the sentence, for example: *John, you...* — или *You, William,...* If addressing both, one usually needs to add the collective numeral "both" or both names, along with some other specifying words. For example: 1) *You both are smart, but our jury must choose one of you.* 2) *John and William, you are smart students, but our jury must choose one of you.* The absence of the second-person singular personal pronoun in modern English speech is linked to the history of the English language. Occasionally, in poetic speech, authors use the pronoun "thou," which has evolved from its originally stylistically neutral usage.

Conclusions. Thus, the comparative study of personal pronoun systems, carried out with the material from four languages: Chinese, Cantonese, Russian, and English, indicates that in all the languages under study, the paradigms of the personal pronoun category have 6 positions determined by the categories of person (first, second, and third) and number (singular and plural). However, each of the languages has its own peculiarities of the implementation of these paradigms in speech: informative, grammatical, graphical, stylistical and linguocultural. We see the **prospect** of further research on the problem of the formation and functioning of personal pronoun paradigms in typologically identical and different, genetically related and unrelated languages, put forward and partially studied in a comparative aspect, in the deepening of linguoculturological, stylistic and some other aspects.

References 1

1. Лексические минимумы современного русского языка / под ред. В. В. Морковкина. Москва : Русский язык, 1985. 608 с.
2. Потеня А. А. О звуковых особенностях русских наречий. *Филологические записки*. Воронеж : Гольштейн, 1865. Вып. 1. С. 49–91; Вып. 2. С. 95–158.
3. Wales K. *Personal Pronouns in Present-day English*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. XVII + 234 p.

4. 王聪. 汉语人称代词研究[D]. 上海: 上海师范大学, 2016. DOI:10.27312/d.cnki.gshsu.2016.000027.
5. 谢俊涛. 汉语女性第三人称代词专用字的形音厘定及其启示[J]. 浙江大学学报(人文社会科学版). 杭州, 2022. 发布52(06). 页. 112–119.
6. 甘于恩. 广东粤方言人称代词的单复数形式[J]. 中国语文. 北京, 1997. 发布05. 页. 351–354.
7. 刘凯东. 俄语代词的语义特点[D]. 哈尔滨: 黑龙江大学, 2009. 328 页.
8. Lyazzat A. 俄语“ВЫ/ТЫ”与汉语“您/你”使用的对比研究[D]. 上海: 上海交通大学, 2016. DOI:10.27307/d.cnki.gsjtu.2016.000771.
9. 许建平. 英语人称代词的翻译问题[J]. 清华大学教育研究. 北京, 2003. 发布 S1. 页. 106–110.

References 2

1. *Lexical minima of the modern Russian language* (1985) [Leksicheskiye minimumy sovremennogo russkogo yazyka], V. V. Morkovkin (ed.), Russkiy yazyk Publishing House, Moscow, 608 p.
2. Potebnya, A. A. (1865), “About the sound features of Russian dialects”, *Philological Notes*, Holstein, Voronezh, Issue 1, pp. 49–91; Issue 2, pp. 95–158.
3. Wales, K. (1996), *Personal Pronouns in Present-day English*, Cambridge University Press, Cambridge, XVII + 234 p.
4. Wang, Cong (2016), *Chinese personal pronouns research* [Han yu ren cheng dai ci yan jiu], Shanghai Normal University Publishers. DOI: 10.27312 /, d.cnki. gshsu. 2016.000027.
5. Xie, Juntao (2022), “The Shape and Sound Determination of Chinese Female Third Person pronoun Special Word and its Enlightenment”, *Journal of Zhejiang University (Humanities and Social Sciences Edition)* [“Han yu nv xing di san ren cheng dai ci zhuan yong zi de xing yin li ding ji qi qi shi”, *Zhejiang da xue xue bao (ren wen she hui ke xue ban)*], Zhejiang University, Hangzhou, Vol. 52, Issue 6, pp. 112–119.
6. Gan, Yu 'en (1997), “Single and Plural Forms of Personal pronouns in Cantonese Dialect”, *Chinese Language* [“Guang dong yue fang yan ren cheng dai ci de dan fu shu xing shi”, *Zhong guo yu wen*], Beijing, Issue 05, pp. 351–354.
7. Liu, Kaidong (2009), *Semantic Characteristics of Russian Pronoun* [E yu dai ci de yu yi te dian], Heilongjiang University Publishers, Harbin.
8. Lyazzat, A. (2016), *Comparative study on the use of «you» in Russian and «you» in Chinese* [E yu “VY / TY” yu han yu “nin/ni”shi yong de dui bi yan jiu], Shanghai Jiaotong University Publishers. DOI: 10.27307 /, d.cnki. gsju. 2016.000771.
9. Xu Jianping (2003), “Translation of English Personal pronouns”, *Educational Research* [“Ying yu ren cheng dai ci de fan yi wen ti”, *Qing hua da xue jiao yu yan jiu*], Tsinghua University Publishers, Beijing, Vol. S1, pp. 106–110.

ВАН Чжончжен,

магістрант факультету російської мови та літератури Інституту іноземних мов Хунанського педагогічного університету; 36 Lushan Road, Yuelu District, Changsha, 410081, Китай; тел.: +86 13069299506; e-mail:1729016019@qq.com; ORCID ID: 0009–0000–9538–0007.

СТЕПАНОВ Євгеній Миколайович,

доктор філологічних наук, професор Інституту іноземних мов Хунанського педагогічного університету; 36, Lushan Road, Yuelu District, Changsha, 410081, Китай; тел.: +86 17570751005; e-mail: stepanov175@163.com; ORCID ID: 0000–0002–5441–9822.

СПІЛЬНЕ Й ОСОБЛИВЕ В СИСТЕМАХ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ НА МАТЕРІАЛІ ЗІСТАВЛЕННЯ ОДИНИЦЬ КИТАЙСЬКОЇ, КАНТОНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ Й АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Анотація. Метою статті є виявлення спільних і особливих рис у системах однієї з мовних універсалій — особових займенників. Дослідження виконано на матеріалі чотирьох мов: китайської, кантонської, російської й англійської. **Об'єктом** вивчення є системи особових займенників цих мов. **Предмет** дослідження — риси, які об'єднують системи особових займенників досліджуваних мов, і риси, що виокремлюють кожну з цих систем. У процесі дослідження було вжито процедури **методів** структурного, семантичного та зіставного аналізу, елементи соціолінгвістичного та лінгвокультурного аналізу, описовий метод. **Результатами** дослідження стало виявлення спільних і особливих рис у системах досліджуваних мов. Зроблено **висновки**, які полягають у тому, що парадигма категорії особових займенників у всіх досліджуваних мовах має 6 позицій, спричинених категоріями особи (перша, друга і третя) і числа (однина й множина). Однак кожна з мов має свої особливості реалізації цієї парадигми в мовленні: змістові, граматичні, графічні, стилістичні та лінгвокультурні.

Ключові слова: особовий займенник, парадигма, конотація, графічні розбіжності, китайська, кантонська, російська, англійська мови.

Статтю отримано 26.04.2023 р.

ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОГО МОВОЗНАВСТВА І ДІАЛЕКТОЛОГІЇ

DOI: 10.18524/2307-4558.2023.39.284911

УДК 811.111'37:159.925.8

КОРОЛЬОВА Наталія Лівіївна,

викладач кафедри лексикології та стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: +38 0503742727; e-mail: kornsal@gmail.com; ORCID ID: 0009-0002-5761-8752.

АНГЛІЙСЬКИЙ КОНЦЕПТ *ЛОРД*: СВІТСЬКИЙ, РЕЛІГІЙНИЙ І ХУДОЖНІЙ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ

Анотація. Стаття подає аналіз лінгвокультурологічного та культурно-історичного аспектів вербалізації та функціонування англомовного концепту LORD. Дослідження базується на вивченні смислового наповнення концепту, що репрезентується у його ключовій номінації *lord*. **Метою** наукової розвідки є виявлення провідних факторів та напрямків розвитку концепту. **Об'єктом** вивчення є характер і принципи розширення концепту, його трансформації під впливом культурно-історичних факторів, ідеологічних і художніх ідей, а також власне лінгвістичні принципи перетворень одиниць, що його представляють. **Предмет** дослідження — лексикографічні дані, семантичні характеристики лексеми *lord*. Шляхом вивчення функціонування лексеми, що представляє концепт у світській, релігійній та художній лінгво-культурних площинах, і відповідних семантичних трансформацій на базі аналізованих лексикографічних джерел змодельовано номінативне поле англомовного концепту LORD. У процесі дослідження було досягнуто таких **результатів**. Лексема *lord* є центральним терміном культурного концепту LORD — владики, володаря, лорда і пана, намісника Бога на землі або самого Бога. Розглянутий концепт є багаторівневою системою, що охоплює ставлення представників англійської лінгвоспільноти до життєвих сфер їх існування: релігійної, соціально-класової або художньо-образної приналежності. Сислове наповнення лексеми протягом століть розширилося, і лексема стала служити номінацією у двох різних площинах соціальних моделей світу: релігійної та світської. Все дохристиянське накопичення і всі донорманські уявлення про концепт, що збігаються з ним у хронологічному плані, виступають базовим зарядом для втілення християнської ідеї позначення Бога, яка з XII століття запозичала традицію ставлення до Бога як до Господа, а до господарів — як до намісників Господа на землі. Універсальна для європейських культур площина ідеологічно пріоритетного у християнській картині світу значення цієї лексеми як звернення до Господа, залишається лише одним «полюсом» розгляду концепту. Друге значення, що входить до ядра номінативного поля ключової лексеми концепту, вибирає суто національне англійське поняття. Ця смислова частина концепту зумовлена сферою світських уявлень, більш «приземлених» у концептуальній та мовній картинах світу. Таке значення виступає як самостійна ядерна підсфера, що містить референцію до специфічної, етнічно залежної реалії, — титулу чемності (*courtesy title*), етнічним ідентифікатором. **Висновки:** через свою концептуальну «незахищеність» концепт LORD є далеко не стабільною системою. Процес концептуалізації його ключової номінації триває з об'єктивних причин — впливу нових культурних тенденцій, включаючи героїв популярних книжок і кінематографа, політичних перетворень, провідних діячів, які мають і одержують титул «Lord».

Ключові слова: концепт, номінативне поле, лінгвоспільнота, титульна позначка, протолексема, десемантизація, лексема, картина світу, етнічний ідентифікатор.

Формулювання проблеми. В основу роботи покладено низку проблем, серед яких, насамперед, питання співвіднесення певного національного світогляду з певним культурним концептом, який виступає як плацдарм для іншого проблемного питання: співвідношення концепту й семантичного наповнення лексичної одиниці, що його вербалізує. Взаємодія культурної концептосфери із мовною картиною світу (МКС) полягає не в повному відображенні першої другою, а скоріше, до заміщення або опору, постійної зміни та історичного перевтілення, що, власне, й має своє підтвердження в системі презентації культурного концепту LORD. Найвні трактування концепту не цілком задовольняють сприйняттю та розумінню динамічності та історичності концептуальної системи, яка, як і будь-яка інша складова культурного коду, вивляється залежною від часу й ідеології.

Зв'язок із попередніми дослідженнями. Вивчення культурного концепту накопичило солідний науковий матеріал і виробило кілька підходів для його вивчення, передусім, як до семіотичного феномену — неоднозначного, багатовимірного культурного утворення, яке взаємодіє з іншими складовими невичерпною системою культурного континууму. У своєму баченні концепту ми спираємося на його визначення Ю. Р. Валькманом, Р. Ю. Валькманом та А. Ю. Рихальським. Ці вчені розглядають цей феномен як дискретне ментальне створення, «що є базовою одиницею розумового коду людини, що володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою, що стає результатом пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості та суспільства і містить та передає комплексну, енциклопедичну

інформацію про відображений предмет або явище, про інтерпретацію свідомістю та ставлення суспільної свідомості до цього явища або предмета» [2, с. 74]. Магістральними аспектами досліджень концепту виступають лінгвокультурологія та когнітивна лінгвістика, які вивчають характер його вербалізації. На думку І. М. Колегаєвої, таке вивчення ґрунтується на лінгвокогнітивному аналізі специфіки формування номінативного поля вербалізованого концепту [3, с. 121].

У вивченні культурних концептів ми вважаємо за необхідне враховувати характер унікальності явищ, які передаються лексичними одиницями відповідної мови, які не можуть бути легко перекладені на інші, і «не можуть розкрити того, що антропологи називають «погляд зсередини»», передачі закладених у них культурних сценаріїв, що позначаються як «репрезентації культурних норм, які широко розповсюджені в певному суспільстві та відображені у мові» [28, с. 243].

Формулювання завдань. Мета нашого дослідження полягає у виявленні провідних факторів та напрямків розвитку концепту LORD. Аналіз здійснювався з опертям на лінгвокультурологічний та культурно-історичний аспекти вербалізації та функціонування англомовного концепту LORD. Осмислення культурного концепту, що виявляється у певних культурних контекстах, є своєрідним згустком етнокультурної інформації, його вивчення відбувається за допомогою визначення змістового складу концепту, який в цьому випадку репрезентується в семантичному наповненні його ключової номінації — *lord*. Фактично, будучи узагальненим образом слова, концепт має ті ж соціальні, історичні та художні види маркування, якими зазначено лексему, через що аналіз було здійснено через визначення специфіки омовлення концепту у світській, релігійній та художній сферах знання. Об'єктом дослідження виступають характер і принципи збільшення концепту, його трансформації під впливом культурно-історичних факторів, ідеологічних і художніх ідей, а також лінгвістичні засади перетворень одиниць, що його представляють. Предмет дослідження — лексикографічні дані, семантичні характеристики лексеми «*lord*». На базі аналізованих лексикографічних джерел шляхом вивчення функціонування лексеми, що представляє концепт у світській, релігійній та художній лінгво-культурних площинах, та відповідних семантичних трансформацій моделюємо номінативне поле англомовного концепту LORD.

Виклад основного матеріалу. Вивчення концепту LORD було нами здійснено з урахуванням складної розгалуженості існування титульної лексеми, що представляє його в різних, хоча і взаємопов'язаних сферах: як позначення Господа, так і традиційного титулу — найменування знаних представників англійського суспільства.

У нашій концепції ми намагаємось зумовити змістовий склад і поставити характер реального функціонування найменування концепту в залежність від традиційних світських та релігійних контекстів в аспекті позначення Бога, титулів англійської аристократії, а також подання знаменитих реальних і художніх образів.

Етнічна суверенність, унікальність лексеми *lord*, величезний шар історичних і культурних смислів, що вбирає ця лексема, посідає одне з чільних місць в англійській національній МКС, виступаючи номінацією відповідного концепту та національних реалій англійської лінгвоспільноти.

Лексема *lord* є центральним терміном культурного концепту LORD — владики, володаря, лорда і пана, намісника Бога землі чи самого Бога. Відразу слід зазначити концептуальну багатоярусність феномена, яка охоплює ставлення представників англійської лінгвоспільноти до життєвих сфер свого існування: релігійної, соціально-класової або художньо-образної приналежності. Людина може бути названа за своїми громадськими функціями, поглядами, моральним виглядом, моральними схильностями та смаками, за своїми вчинками та поведінкою, сімейним статусом, родинними зв'язками, зовнішнім виглядом, за участю в тих або інших подіях, за ставленням до неї мовця тощо. Додамо, що унікальність цієї номінації полягає у її вживанні не лише стосовно людини, а й стосовно Господа.

В англійській лексикографії етимологія цієї лексеми представлена як така, що зазнала кілька етапів свого становлення, які супроводжувалися поділом її функціонування на дві номінації: 1. Статусного терміна — титулу-звернення та титулу-згадки господаря, володаря, в тому числі як заміни офіційних титулів (маркіз), або офіційне найменування члена Палати лордів, пера; 2. Відокремленого релігійного позначення — як звернення до Бога й до священників або згадка про них. З часом значення ключових лексем, що позначають концепт, здатне розгалужуватися [9; 10; 24].

На ранніх етапах формування концепту, в давньоанглійській мові, у період формування середньовічної саксонської знаті, широкого поширення набула протолексема *hlafweard* (перші згадки відмічено вже до 900 р. [18]), яку було утворено внаслідок злиття двох слів *hlāf* (*loaf*) + *weard* (*keeper*) для позначення виключно господаря певної території або володаря замощного представника спільноти — роду чи села, але ще не «господаря». Значення зазначеної протолексеми було ідентичним етимону: буквально *loaf-keeper*, *bread-keeper* — «хранитель хліба». У період розквіту королівства Англії після норманського вторгнення за збереження форми розростається смисловий пласт вищевказаної лексичної одиниці «*master of a household, ruler, feudal lord, superior; husband*» [12]. Це значення зберігалось і в період подальшого фонетичного та граматичного оформлення лексеми на ранньому етапі середньоанглійської мови (аж до 12-го століття), коли внаслідок редукції та дієрези виникла форма *hlāford* [6; 20]. До середини 13-го століття деякі наступні трансформації призводять до появи нової форми у двох варіаціях *laverd* та *loverd*. На цьому етапі зафіксовано перші вико-

ристання цих форм у молитвах під час звернень до Бога і згадок Господа [21]. На початку 12-го століття одночасно існувала інша номінація і в зверненнях, і в згадках щодо Господа Бога, а також у позначенні володаря — *Drightin* (давньоанглійське *dryhten*), тобто “*a ruler, king, lord, prince, the supreme ruler, the Lord, God, Christ*” [1; 23]).

Сакралізація та релігійне термінування лексем *loverd* і *drightin* у біблійно-літургійних контекстах відбулося одночасно з прийняттям європейськими народами Християнства і запозичувалося шляхом калькування у перекладах Біблії. Спочатку лексема *drightin*, а за цією ж аналогією і лексема *lover* починають вживатися на позначення поняття «пан». Давньонімецька номінація *drihtin* за аналогією з латинським зверненням до пана — *dominus* було перенесено в релігійний контекст у середньоанглійській мові (*dominus* — “*господь*”), але раніше лексеми *lord*. Лексема *lord* з 14-го ст. починає превалювати у широкому християнському контексті (“*Lord’s Prayer*”, 1540 р.). Зокрема, в одній з найпоширеніших версій перекладу Біблії англійською мовою — в так званій Біблії короля Якова (перекладі, схваленому королем Яковом Першим і опублікованому в 1611 р.) — єврейське ім’я у формі тетраграматону — YHWH יהוה (*Yahwe*) представлено як *Lord*. Таким чином запозичувалася єврейська практика (що увійшла у звичай після повернення з Вавилонського полону) уникати виголошення імені Божого, щоб не переступити заповіді, — заміни імені Бога на *Adon* (“*אדון*”, “*Господь*”) та *Adonai* (“*אדני*”, “*Мій Господь*”) [4; 25]. У Старому Завіті всюди замість прямої згадки Бога використано скорочення, де з приголосними слова *Yahwe* були з’єднані голосні слова *Adonai* (“*Господь*”) на знак того, що читати потрібно останнє [див. докладніше про це: 4; 11; 13; 26].

Безперечно, реалігійний шар лексеми *lord* має пріоритетні позиції у поданні вербалізованого концепту та включається до його інформаційно-понятійного ядра, хоча є лише частиною його семантичного змісту, який відповідає змісту однієї зі словникових дефініцій ключового слова концепту в системі номінативного поля — семемі *господь*, як *divinum nomen*, тобто імені звернення або згадки Бога за допомогою номінацій, що включають репрезентуючу його ключову лексему *lord: the Lord, My Lord, Our Lord*.

Значимість цих номінацій для англійців як християн визначено графічно: маркується великою літерою. Звернення до Бога як до пана, господаря або володаря є характерним для переважної більшості християнських європейських культур. Розвиток християнської культури поступово зумовлювало історичну залежність обраності земного пана, його долі, його становища від волі Небесного Господа — Царя Небесного. Ця залежність знаходить своє відображення в дихотомії секулярних і сакральних значень та відповідних форм однієї лексеми *lord* і *Lord (the Lord, Our Lord)* в англійській мові, *signore* і *Signore / il Signore* в італійській, *Herr* і *der Herr* у німецькій, *seigneur* та *Seigneur / Señor* та *le Seigneur* у французькій тощо. У європейських мовах апелюють виражений формою без артикля.

Усе, що було накопичено в дохристиянські часи, та донорманське уявлення про аналізований концепт, яке збігається з цими накопиченнями у хронологічному плані, виступає як свого роду базовий заряд для втілення християнської ідеї на позначення Бога, яка з XII століття запозичала традицію ставлення до Бога як до Пана, а до панів — як до намісників Господа на землі [4].

Подібно до інших європейських мов, англійська мова містить низку фразеологічних конструкцій та вигуків, що походять з молитовного звернення до Господа, номінації, що зазнали десемантизації: *Lord (only) knows*, *(Good) Lord (!)*, *Oh Lord (!)*, *Our Lord*. Подібні висловлювання, згідно з думкою Ж. Фінк, чий висновок будувалися на вивченні фразеологізмів хорватської мови, «що містять компоненти з християнства», більше не пов’язують із релігією, і їх не вживають у контексті, що стосується релігії» [5, с. 267]. Зазначимо, що ця теза може бути частково оскаржена наведенням прикладів застосування цих сталих виразів у текстах молитов та церковних служб. Тому дослідницький підхід має враховувати характер контексту: сучасного розмовного мовлення з фразеологічним поєднанням / вигуками, у яких ключова концептуальна лексема втратила свої референціальні якості, або релігійного тексту, де вона зберігає свої ономазіологічні, лексико-семантичні та граматичні характеристики як іменника. Через це у вибудованій нами моделі номінативного поля ці поєднання мають одночасно ядерну та периферійну позиції.

До релігійної сфери ми відносимо і традиційне позначення єпископів Англіканської церкви (*a bishop of the Church of England*), які, незалежно від того, чи є вони духовними єпископами (*spiritual lords / peers* — тобто духовними представниками Палати лордів), мають офіційний титул *Lord Bishop* + найменування єпископата (*the Lord Bishop of ...*) [15; 18; 20].

Незважаючи на ідеологічно пріоритетне в християнській картині світу значення цієї лексеми як звернення до Господа, ця площина залишається лише одним «полюсом» розгляду концепту, універсального для європейських культур. Крім релігійного, словники англійської мови фіксують інші значення, які мають низку приміток: «*BrE*», «*spoken*». Виокремлено також кілька сталих виразів: *Lord knows how / who / where* etc.; *(Good) Lord! / Oh Lord!; the Lords; Our Lord* [15; 20].

Друге значення, що виокремлюють у ядерній зоні ключової лексеми, що означає концепт LORD, вибирає в себе суто національне англійське поняття. Ця смислова частина концепту зумовлена сферою світських уявлень, більш «приземлених» у концептуальній та мовній картинах світу. Вона виступає як самостійна ядерна підсфера, що містить номінацію специфічної, етнічно зумовленої ре-

лії — форми позначення представників англійської аристократії в системі титулування (*the UK title system, the “peerage”* [22]). Цю реалію ми визначаємо як етнічний ідентифікатор. У строгій ієрархії списку титулів і чинів цивільної, придворної та військової сфер цей титул має стійке становище. Процес розвитку цього світського значення лексеми *lord* відбувався паралельно з релігійною семантизацією, він вступив в активну фазу у часи підкорення Англії норманами, спочатку закріпившись за позначенням баронів, феодалів, які отримували маєтки від Вільгельма I Завойовника [12]. Протягом середньовіччя в цій світській сфері вживання зберігається однозначність лексеми — цей історичний факт відбито у тлумачних словниках сучасної англійської мови: у словникових статтях лексема *lord* зазначена дефініційними ознаками “*medial, feudal*” [19; 20]. Протягом раннього середньовіччя титул *lord* не мав прив’язки до певного положення феодала і не свідчив про його приналежність до знаті [27]. Скоріше, це був “простий термін”, який застосовували до будь-якої особи, що мала владу та землю: “*a man in medieval Europe who was powerful and owned a lot of land*” [19]; “*a feudal tenant whose right or title comes directly from the king*” [15]; “*one of whom a fee or estate is held in feudal tenure, an owner of land or other real property*” [20].

З 13 ст., коли було створено парламент, і до 16 ст., коли було сформовано Палату Лордів (*The Right Honourable the Lords Spiritual and Temporal in Parliament Assembled*), лексема *lord* закріпилася як титул члена Палати Лордів (*the House of Lords*). Це значення закріплено у всіх сучасних словниках: “*a male peer*” [16]; “*The House of Lords, or its members*” [17; 19]. У системі титульних позначень роль лексеми *lord* зростає у 14–16 століттях [21], як і статус її носіїв, які вже відрізнялися приналежністю до аристократії — вищих представників знаті — завдяки спадковому праву на титул або дарованій королем посади та відповідних привілеїв (*titular dignities*). Це відображено в семантичному наповненні лексеми: “*a man who has a rank in the aristocracy, especially in Britain, or his title*” [19]; “*a man of noble rank*», «*a male member of the nobility, esp in Britain*” [17]; “*a British nobleman*” [20].

Поділ цього значення ключової концептуальної номінації *lord* у світській сфері споживання відбувається радіально: від вихідного центрального значення (*noble man*) відходять радіуси вторинних, похідних значень: «пер», «член палати лордів»; неофіційна форма титулування (звернення та згадки) маркізів, графів, віконтів та баронів; найменуваннями синів перів і графів за допомогою титулу членості (*courtesy title*) у поєднанні з ім’ям або ім’ям та прізвищем [7; 14; 15]. У британсько-американській універсальній енциклопедії Britannica у статті, присвяченій цій номінації, остання описується як така, що містить, крім основного світського значення — титул принца, суверена і пера королівства, — додаткове, менш формальне, альтернативне повному титулу маркізів, графів, віконтів і баронів [15]. Але в останньому випадку цю лексему позначено як приставку (*prefix*), що фактично десьубстантивує лексему як ту, що зазнала транспозиції (перетворення на службове слово).

У ці часи титул лорда отримують також високопосадовці: *Lord Chancellor* — «лорд-канцлер», *Lord Justice* — «лорд-суддя», *Lord Lieutenant* — «лорд-намісник». Честь іменуватися цим титулом офіційно у поєднанні з прізвищем з 2010 р., за розпорядженням королеви, отримують судді Верховного суду Сполученого Королівства [8]. Неофіційно всі судді, що є членами Апеляційного комітету, відомі під загальною назвою *The Law Lords* — «Лорди закону», із традиційним зверненням до них *Lord Justice* — «пан суддя».

Початок ХХ століття вносить свої корективи до функціонування ключової номінації концепту LORD. Серед реальних явищ слід відзначити масштабне обмеження прав аристократії 1911 року, коли Палата лордів втратила право абсолютного вето щодо підготовлених депутатами законопроектів; реформи 1999 року, коли більшість спадкових перів було виключено з палати лордів і з 650 спадкових перів було залишено лише 92, інші місця віддали довічним перам, яких призначає уряд. Наступне обмеження було у 2009 році: Палата лордів втратила функцію вищої апеляційної інстанції країни. Ці обставини вплинули на те, що на посаді прем’єр-міністра Великобританії, яку впродовж ХVІІІ–ХІХ століть обіймали голови консервативної партії з представників Палати лордів, у ХХ та ХХІ століттях виявляються найчастіше люди незначного походження.

Таким чином, з одного боку, значення ключової концептуальної номінації затверджувалося в позиції титульного позначення, а з іншого, ставало ширшим, втрачаючи свій первісний зв’язок із ідеєю власності, фокусуючи увагу на ідеї «влади» та «правління». Ця семема зберігається у всіх сучасних тлумачних словниках англійської мови: «*a master or ruler*» [17], «*a man who has lot of power in a particular area of activity*» [16], «*a person who has authority, control, or power over others; a master, chief, or ruler*» [18]. Узагальнення, що включається в таке трактування, дає змогу вживати лексему, що розглядається, в референції до представників різних класів суспільства, наприклад: зі значенням “*a person chosen to preside over a festival*” [20]; зокрема, з негативною семантикою: “*crime lord*”, “*drug lord*” [16]. Крім того, в цей смисловий шар слід включити значення “*husband*” і “*the male head of a household*” (голова будинку), яке Merriam-Webster маркує як застарілу форму [20], але на основі якої розвинулася ідіома: (*your / sb’s*) *lord and master* (зокрема, стосовно чоловіка та батька) [19; 20].

У змістовне наповнення концепту включають також імена відомих носіїв титулу. У такому разі антропонім зливається з титульним позначенням, доповнюючи та розширюючи асоціативний комп-

лекс носіїв мови (*Lord Byron, Lord Curzon, Lord Darcy, Lord Palmerston, Lord Tennyson*). Значення імені концепту наразі конкретизується, відбувається свого роду «кристалізація» образу концепту. Значний вплив зробили і образи сучасної масової культури, за якими закріпилися сталі номінації, що включили до своєї структури номінацію «*lord*».

Не менш важливими історичними факторами, що впливають на зміст і сприйняття концепту, виступають представники незначних верств суспільства, що прославилися та отримали титул довічного лорда на прохання прем'єр-міністра, який іде у відставку, а також образи популярних осіб із прізвиськом *Lord* у різних станових середовищах: *Jon Lord* (композитор), *Jonathan Lord* (політик), *Ellen Lord* (політик), *Phil Lord* (режисер та продюсер), *Marjorie Lord* (акторка), *Lorde* (співачка). Прозора внутрішня форма прізвиська чи прізвиська в такому разі наповнена новими значеннями, що характеризують свого носія. Це в мовній масовій свідомості слабо відбивається на загальному вихідному понятті, яке виступає основою прізвиська, але позначається на смисловому наповненні концепту. До факторів, що нівелюють вихідну семантику поваги та шляхетності лексем *lord* в англійській лінгвокультурі слід віднести появу можливостей набуття титулу *лорда* в інтернеті [12]. До кінця ХХ-го століття з причин зазначених перетворень порушується логіка існування концепту, змінюються асоціативність і пріоритети, що відтісняють на задній план концептуальний стереотип лорда як шляхетної людини (сема *noble* у перших семемах протиставляється характеристикам нових образів, що позначаються ключовим концептом).

У ХХІ столітті концепт наповнюється новими змістами завдяки масштабному ідейно-образному впливу художньої літератури, медійних жанрів, що розвиваються, і кінематографу.

Алюзивна надбудова та додаткові конотації внесли і образи лорда Джима з однойменного роману Дж. Конрада та відомої екранізації роману 1965 р. з Пітером О'Тулом у головній ролі (*Lord Jim*), лорда Горінга зі знаменитої п'єси Оскара Уайльда «Ідеальний чоловік» (*Lord Goring*); маленького лорда Фаунтлероя з однойменного популярного роману Френсіс Бернетт, що неодноразово екранізувався (*Little Lord Fauntleroy*), володаря мух з однойменного роману Вільяма Голдінга (*Lord of the Flies*), роману «Володар кілець» Дж. Толкіна та його знаменитої екранізацією режисера Пітера Джексона (*The Lord of the Rings*); Зоряного Лорда, супергероя, космічного поліцейського з коміксів видавництва Марвел та в популярній серії фільмів «Вартові Галактики» (*Star-Lord*); Лорда Воланде-Морта з романів про Гаррі Поттера Дж. К. Роулінг (*Lord Voldemort*). Наприклад, образ головного героя маленького лорда Фаунтлероя — американського хлопчика, який попри упередження свого дідуся, англійського графа, який ставився з недовірою до всього, що пов'язано з Америкою, втілює у своєму образі всі риси благородної людини, які б і мав втілювати справжній лорд.

Слід також відзначити, що досліджувана лексема є центральною в англійській системі номінацій знаті *nobility*, аналогічною, але не еквівалентною центральним титулам-термінам в інших лінгвокультурах (*Seigneur, Herr, Пан, herre, signore*). Визначення титульного позначення «*lord*» як реалії та етнічного ідентифікатора пояснює також і його неперекладність іншими мовами: англійська *Lord* + *прізвисько* — лорд Горінг з п'єси Оскара Уайльда; лорд Чамберлен, лорд Фаунтлерой ніколи не стануть італійськими сеньйорами або російськими господами. Ця лексема функціонує як ключове позначення культурного концепту, що «виступає концептуальним утворенням сучасної англомовної культури, застиглим у певному слові» [28, с. 242].

Процес концептуалізації цієї лексеми триває нині з об'єктивних причин — впливу нових культурних тенденцій, включаючи героїв популярних книжок і кінематографа, політичних перетворень, провідних діячів політики та культури, які мають або одержують титул «*Lord*». Таким чином, аналізований концепт вбирає в себе складну сукупність значень і образів, але через свою концептуальну «незахищеність» являє собою систему концептуальних значень, що постійно модифікуються.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Через свою концептуальну «незахищеність» концепт *LORD* є далеко не стабільною системою. Процес концептуалізації його ключової номінації триває з об'єктивних причин: впливу нових культурних тенденцій, включаючи героїв популярних книжок і кінематографа, політичних перетворень, провідних діячів, які мають і одержують титул «*Lord*». Через це подальше вивчення цього концепту має безумовний інтерес серед лінгвістів. Воно є перспективним у плані зіставного вивчення з аналогічними концептами в інших лінгвокультурах.

Л і т е р а т у р а

1. Бойченко Н. В. К значению *dryhten / drihten* в древнеанглийском языке. *Индоевропейское языкознание и классическая филология XV* : материалы Междунар. конф. 20–22 июня 2011 г. Санкт-Петербург : Наука. 2011. С. 69–78. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/k-znacheniyu-dryhten-drihten-v-drevneangliyskom-yazyke/viewer/>
2. Валькман Ю. Р., Валькман Р. Ю., Рыхальский А. Ю. Когнитивная лингвистика : концепты и образы. *Моделирование та інформаційні технології*. 2013. Вип. 69. С. 73–84. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mtit_2013_69_12; http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mtit_2013_69_12.pdf
3. Колегаєва І. М. Конструювання номінативного поля концепту : етапи та одиниці. *Записки з романо-германської філології*. Одеса, 2018. № 1 (40). С. 121–127.

4. Кулик А. Дихотомия господь / господинъ и кирилломефодиевская лингво-теологическая инновация. *Slověne*. 2019. Vol. 8. № 1. P. 25–54. [https://core.ac.uk/download/287127045.pdf/](https://core.ac.uk/download/287127045.pdf)
5. Фінк Ж. Про хорватські фразеологізми, що містять компоненти із християнства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Філологія*. Ужгород : ПП Данило С. І., 2020. Вип. 1 (43). С. 263–270.
6. Bosworth J. An Anglo-Saxon Dictionary, based on the manuscript collections of the late Joseph Bosworth. Eds. T. Northcote Toller and Alistair Campbell. Oxford : Oxford University Press, 1838. 1972. 1316 p.
7. Courtesy Titles. Essential Guide to the Peerage. URL : <https://debretts.com/peerage/courtesy-titles/>
8. Courtesy titles for Justices of the Supreme Court. Press Notice. 2010. 13 December https://www.supremecourt.uk/docs/pr_1013.pdf/
9. Evans V. How Words Mean. Oxford, New York : OUP. 2009. 320 p.
10. Harras G. Concepts in Linguistics — Concepts in Natural Language. *Lecture Notes in Computer Science book series*. LNAI. Volume 1867. 2023. URL : <https://d-nb.info/1214444946/34/>
11. Hill D. Greek Words and Hebrew Meanings : Studies in the Semantics of Soteriological Terms. Cambridge : Cambridge University Press, 1967. 60 p.
12. How to become a Lord. *Highland Titles*. URL : <https://www.highlandtitles.com/how-to-become-a-lord-laird-lady/>
13. Howard G. The Tetragram and the New Testament. *Journal of Biblical Literature*. 1977. Vol. 96. Issue 1. P. 63–83.
14. Hough A. What Is a Lord and What Is a Lady? Everything We Know About These Titles. *PureWow* : site. 2022. Nov. 1. URL : <https://www.purewow.com/entertainment/what-is-a-lord/>
15. Lord. *Britannica*. URL : <https://www.britannica.com/topic/lord/>
16. Lord. *Cambridge Dictionary*. URL : <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lord/>
17. Lord. *Compact Oxford English Dictionary of Current English*. Oxford : OUP. 2005. P. 601.
18. Lord. *Dictionary.com*. URL : <https://www.dictionary.com/browse/lord/>
19. Lord. *Longman Dictionary of Contemporary English*. England. Longman. 2003. P. 959.
20. Lord. *Merriam-Webster Dictionary*. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/lord#h1/>
21. Lord. *Online Etymology Dictionary*. URL : <https://www.etymonline.com/search?q=lord/>
22. LORD, LADY, SIR OR Dame? A guide to the noble titles of Great Britain. *Scandinavian Traveler*. URL : <https://www.scandinaviantraveler.com/en/lord-lady-sir-or-dame-a-guide-to-the-honors-system/>
23. Louw J. P., Nida E. A. A Greek-English Lexicon of the New Testament, Based on Semantic Domains. 2nd ed., 1–2, New York, 1989. 1049 p. URL : https://www.scribd.com/doc/211583167/Wam-Greek-English-Lexicon-Of-The-New-Testament-Based-On-Semantic-Domains-Second-Edition-Johannes-P-Louw-And-Eugene-A-Nida-pdf?language_settings_changed=English/
24. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics. Volume 1 : Concept Structuring Systems. The MIT Press, 2000. P. 104–118.
25. The Holy Bible — Old Testament. Exodus Chapter 20.7. URL : <https://tamilbiblereading.com/english-bible/exodus-chapter-20-2/>
26. The Name of G-d. URL : <https://www.jewfaq.org/name.htm/>
27. The Origin, Definition of Lord and Lord Title, and its Advantages. *Royalty Titles*. Jan. 5, 2023. URL : <https://lordshiptitles.com/blogs/lord/origin-definition-of-lord-and-lord-title/>
28. Wierzbicka A., Goddard C. Words and Meanings : Lexical Semantics across Domains, Languages, and Cultures. Oxford : OUP, 2014. 314 p.

References

1. Boychenko, N. V. (2011), “On the meaning of *dryhten / drihten* in Old English”, *Indo-European Linguistics and Classical Philology XV* : Proceedings of the Intern. conf., June 20–22, 2011 [“K znacheniyu *dryhten / drihten* v drevneangliyskom yazyke”, *Indoyevropeyskoye yazykoznanije i klassicheskaya filologiya XV* : materialy Mezhdunar. konf. 20–22 iyunya 2011], Nauka Publishing House, St. Petersburg, pp. 69–78. Available at : <https://cyberleninka.ru/article/n/k-znacheniyu-dryhten-drihten-v-drevneangliyskom-yazyke/viewer/>
2. Valkman, Yu. R., Valkman, R. Yu., Rykhalsky, A. Yu. (2013), “Cognitive linguistics : concepts and images”, *Modeling and information technologies* [“Kognitivnaya lingvistika : kontsepty i obrazy”, *Modelyuvannya ta informatsiyni tekhnolohii*], Vol. 69, pp. 73–84. Available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mtit_2013_69_12: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mtit_2013_69_12.pdf/
3. Kolehaeva, I. M. (2018), “Construction of the nominative field of the concept : stages and units”, *Notes on Romano-Germanic Philology* [“Konstruyvannya nominatyvnoho polya kontseptu : etapy ta odyntsi”, *Zapysky z romano-hermans'koyi filolohiyi*], Odesa I. I. Mechnikov National University, Odesa, № 1 (40) S. 121–127, Odesa, No. 1 (40), pp. 121–127.
4. Kulik, A. (2019), “Dichotomy *hospod' / gospodin* and Cyrillo-Methodian linguo-theological innovation”, *Slovene* [“Dikhotomiya *gospod' / gospodin*” i kirillomefodiyevskaya lingvo-teologicheskaya innovatsiya”, *Slověne*], Vol. 8, No. 1, pp. 25–54. Available at : <https://core.ac.uk/download/287127045.pdf/>
5. Fink, J. (2020), “On Croatian phraseological units containing components from Christianity”, *Scientific Bulletin of Uzhhorod University, Series Philology* [“Pro khovats'ki frazeolohizmy, shcho mistyat' komponenty iz khrystyianstva”, *Naukovyi visnyk Uzhhorods'koho universytetu, Filolohiya*], Uzhhorod National University, Danylo, S. I. Edition, Uzhhorod, Issue 1 (43), pp. 263–270.
6. Bosworth, J. (1838; 1972), *An Anglo-Saxon Dictionary, based on the manuscript collections of the late Joseph Bosworth*, Eds. T. Northcote Toller and Alistair Campbell, Oxford University Press, Oxford, 1316 p.
7. *Courtesy Titles. Essential Guide to the Peerage*. Available at : <https://debretts.com/peerage/courtesy-titles/>
8. *Courtesy titles for Justices of the Supreme Court* (2010), Press Notice, December, 13. Available at : https://www.supremecourt.uk/docs/pr_1013.pdf/
9. Evans, V. (2009), *How Words Mean*, OUP, Oxford, New York, 320 p.

10. Harras, G. (2023), “Concepts in Linguistics — Concepts in Natural Language”, *Lecture Notes in Computer Science book series*, LNAI, Volume 1867. Available at : <https://d-nb.info/1214444946/34/>
11. Hill D. (1967), *Greek Words and Hebrew Meanings : Studies in the Semantics of Soteriological Terms*, Cambridge University Press, Cambridge, 60 p.
12. “How to become a Lord”, *Highland Titles*. Available at : <https://www.highlandtitles.com/how-to-become-a-lord-laird-lady/>
13. Howard, G. (1977), “The Tetragram and the New Testament”, *Journal of Biblical Literature*, Vol. 96, Issue 1, pp. 63–83.
14. Hough, A. (2022), “What Is a Lord and What Is a Lady? Everything We Know About These Titles”, *PureWow* : site, Nov. 1. Available at : <https://www.purewow.com/entertainment/what-is-a-lord/>
15. “Lord”, *Britannica*. Available at : <https://www.britannica.com/topic/lord/>
16. “Lord” *Cambridge Dictionary*. Available at : <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lord/>
17. “Lord” (2005), *Compact Oxford English Dictionary of Current English*, OUP, Oxford, p. 601.
18. “Lord”, *Dictionary.com*. Available at : <https://www.dictionary.com/browse/lord/>
19. “Lord” (2003), *Longman Dictionary of Contemporary English*, Longman, England, p. 959.
20. “Lord”, *Merriam-Webster Dictionary*. Available at : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/lord#h1/>
21. “Lord”, *Online Etymology Dictionary*. Available at : <https://www.etymonline.com/search?q=lord/>
22. “LORD, LADY, SIR OR Dame? A guide to the noble titles of Great Britain”, *Scandinavian Traveler*. Available at : <https://www.scandinaviantraveler.com/en/lord-lady-sir-or-dame-a-guide-to-the-honors-system/>
23. Louw, J. P., Nida, E. A. (1989), *A Greek-English Lexicon of the New Testament, Based on Semantic Domains*, 2nd ed., 1–2, New York, 1049 p. Available at : https://www.scribd.com/doc/211583167/Wam-Greek-English-Lexicon-Of-The-New-Testament-Based-On-Semantic-Domains-Second-Edition-Johannes-P-Louw-And-Eugene-A-Nida-pdf?language_settings_changed=English/
24. Talmy, L. (2000), “Concept Structuring Systems”, *Toward a Cognitive Semantics*, Volume 1, The MIT Press, pp. 104–118.
25. “Exodus”, *The Holy Bible — Old Testament*, Chapter 20.7. Available at : <https://tamilbiblereading.com/english-bible/exodus-chapter-20-2/>
26. *The Name of G-d*. Available at : <https://www.jewfaq.org/name.htm/>
27. “The Origin, Definition of Lord and Lord Title, and its Advantages” (2023), *Royalty Titles*, Jan. 5. Available at : <https://lordshiptitles.com/blogs/lord/origin-definition-of-lord-and-lord-title/>
28. Wierzbicka, A., Goddard, C. (2014), *Words and Meanings : Lexical Semantics across Domains, Languages, and Cultures*, OUP, Oxford, 314 p.

Nataliya L. KOROLYOVA,

Lecturer of the Department of English Lexicology and Stylistics of Odessa National I. I. Mechnikov University; 24/26 Frantsuzkyi Blvd/, Odessa, 65058? Ukraine; phone: +38 0503742727; e-mail: kornsal@gmail.com; ORCID ID: 0009-0002-5761-8752.

ENGLISH CONCEPT LORD: SECULAR, RELIGIOUS AND ARTISTIC ASPECTS OF STUDY

Summary. The article presents an analysis of the linguocultural and cultural-historical aspects of the functioning and verbalization of the English concept LORD. Our research is based on the study of the semantic content of the concept presented in its key nomination lord. The **purpose** of our study was to identify the main factors and directions of the development of the concept. The **object** of the study is the nature and principles of the increase in the concept, its transformation under the influence of cultural and historical factors, ideological and artistic ideas, as well as the actual linguistic principles of transformations of the lexical unit *lord* representing it. The **subject** of the study is lexicographic data, semantic characteristics of the lexeme *lord*. By studying the functioning of the lexeme representing the concept in the secular, religious and artistic linguo-cultural planes and the corresponding semantic transformations on the basis of the analyzed lexicographic sources, the nominative field of the English-language concept LORD is modeled. During the study, we came to the following **results**. The lexeme *lord* is the central term of the cultural concept LORD — the lord, the ruler and master, the vicegerent of God on earth or God Himself. The considered concept is a multi-tiered system that covers the attitude of the representatives of the English linguistic community to the vital spheres of their existence: religious, social class or artistic and figurative affiliation. The semantic content of the lexeme has expanded over the centuries, and the lexeme began to serve as a nomination in two different planes of social models of the world: religious and secular. All pre-Christian accumulation and all chronologically coinciding pre-Christian representations of the concept act as the basic charge for the embodiment of the Christian idea of denoting God, which, since the 12th century, has borrowed the tradition of treating God as the Lord, and to the lords as the Lord’s vicars on earth. The plane of the ideological priority meaning of this lexeme in the Christian picture of the world as an appeal to the Lord, universal for European cultures, remains only one “pole” of the concept consideration. The second meaning, which is included in the nuclear zone of the nominative field of the key lexeme, denoting the concept, incorporates a purely national, English concept. This semantic part of the concept is due to the sphere of secular ideas, which are more mundane in the conceptual and linguistic pictures of the world. This meaning acts as an independent nuclear subsphere containing a reference to a specific, ethnically dependent reality — a courtesy title, an ethnic identifier. **Conclusions:** Due to its conceptual «insecurity», the concept LORD is far from being a stable system. The process of conceptualization of its key nomination *lord* continues for objective reasons — the influence of new cultural trends, including the heroes of popular books and cinema, political transformations, leading figures who have and receive the title of lord.

Key words: concept, nominative field, linguistic community, title nomination, proto-lexeme, desemantization, lexeme, picture of the world, ethnic identifier.

Статтю отримано 04.05.2023 р.

СТОЯНОВА Дарина Федорівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: + 38 066 9499087; e-mail: darinazakun78@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9741-2519.

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННОЇ СИСТЕМИ ОДЕСЬКОГО СПИСКУ НОВОБОЛГАРСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ «КАТЕХІЗИЧНИХ ПОВЧАНЬ» ТЕОДОРА СТУДИТА

Анотація. *Мета* статті — розглянути морфологічні особливості іменних частин мови у списку новоболгарського перекладу «Катехізічних повчань» Теодора Студита, вміщеного у рукописі № 1/154, що зберігається в Одеській національній науковій бібліотеці. *Предмет* дослідження — морфологічні особливості імен Одеського списку «Катехізічних повчань» XVIII ст. Морфологічні особливості імен розглядаються в контексті формування мовної норми, яка допускала комбінацію мовних засобів декількох функціонуючих у той час мовних систем (традиційної середньоболгарської писемної мови, церковнослов'янської східної редакції, живої, народнорозмовної форми) з різною інтенсивністю. Встановлено, що у списку представлена розгалужена система відмінкових закінчень, яка не відображає реального стану живого болгарського мовлення XVIII ст., ба більше, суперечить йому; проаналізовано специфіку функціонування грамам відмінкової парадигми імен чоловічого, жіночого й середнього роду у формах однини та множини; зафіксовано помилки при вживанні відмінкових закінчень, що свідчить про їх штучний характер; відзначено майже повну відсутність означених форм (форм з артиклем) іменних частин мови; виявлено превалювання повних форм прикметників та дієприкметників над короткими; досить високу частоту вживання активних дієприкметників теперішнього часу. *Результати* дослідження дають можливість зробити *висновки*, що окреслюють низку ймовірних факторів, які підштовхують книжника схилитися до мовного інструментарію так званих «книжних», «традиційних», «архаїчних» писемних систем. З іншого боку, наявність відмінкових флексій у тексті даного відносно пізнього етапу історичного розвитку болгарської мови може бути зумовлена використанням списку/списків творів Теодора Студита східнослов'янської редакції. Для верифікації даного припущення необхідне ретельне зіставлення Одеського списку зі списками подібного складу та змісту, як південно-, так і східнослов'янського походження, в чому вбачаємо *перспективи для подальших досліджень*.

Ключові слова: Одеський список «Катехізічних повчань» Теодора Студита, граматичні категорії роду, числа, відмінка, означеності/неозначеності, іменні частини мови.

Постановка проблеми. Як відомо, однією з найважливіших історичних змін болгарської мови є перебудова її граматичної системи із синтетичної на аналітичну, що передусім проявляється у втраті іменного відмінювання, занепаді інфінітива, появі *да*-конструкцій, виникненні постпозитивного артикля, розвитку аналітичних форм ступенів порівняння прикметників, прислівників, форм майбутнього часу та ін. Основні кардинальні трансформаційні процеси мовної структури припадають на середньоболгарський період (XII–XIV ст.) [16, с. 10]. Однак, якісні перетворення живої розмовної мови у писемних пам'ятках цієї доби не зафіксовані, оскільки писемна форма мови була зорієнтована на наслідування літературної традиції попередньої епохи і носила досить консервативний характер [16, с. 160], що пояснюється особливостями функціонального призначення та специфікою жанрово-тематичного спрямування книжно-літературної творчості. У новоболгарський період (XV ст. і до сьогодні) ситуація щодо синхронізації писемної форми мови з живомовними інноваціями також не є однозначною. Літературну продукцію цього періоду пов'язують з популярними у тогочасній Болгарії компілятивними збірниками релігійного змісту та дидактично-моралістичного характеру — дамаскинами. Термін походить від імені грецького проповідника, митрополита та письменника XVI ст. Дамаскина Студита, найвідомішу книгу якого — «Тезаурус» — було опубліковано у Венеції в 1557–58 рр. Завдяки доступній манері викладу, захопливій формі оповіді, майстерній риторичності, зрозумілій широкому верству населення мові цей твір здобув велику популярність не лише в Греції, а й поза її межами [6; 18, с. 20–41]. Перші переклади творів Дамаскина Студита, здійснені болгарськими книжниками у другій половині XVI ст. відразу після виходу книги у світ, а також їхні подальші багаточисельні списки були написані архаїчною, віддаленою від живого мовлення мовою, через що в науковій літературі їх прийнято називати *архаїчними* [7, с. 731–734]. З другої половини XVII ст. та у XVIII ст. з'являються повторні переклади грецького оригіналу або переробки вже наявних болгарських перекладів мовою, яка відображає експансію прогресивних мовних процесів та явищ. Такі пам'ятки писемності називають *новоболгарськими* [2; 7 с 735–741; 17, с. 18–22; 18, с. 53–54, 67–72, 214–230].

Новоболгарське рукописне надбання XVII–XVIII ст. є унікальним явищем в історії розвитку болгарської мови, адже демонструє вперше зроблену після Кирила та Мефодія спробу створення літературної писемної мови, яка базується на живій, близькій для широких народних мас мові [3, с. 65]. Літературна творчість даного періоду об'єктивує свідоме бажання книжників писати ясною, зрозумілою мовою і свідчить про їхнє цілеспрямоване прагнення його реалізувати [6; 17]. Хоч сама

ідея загальнодоступності літературної мови лейтмотивом звучала в «Тезаурусі» Студита, її адекватного сприйняття першими болгарськими перекладачами твору не відбулося [6, с. 44]. Це стає можливим століттям пізніше, у 2 половині XVII ст., коли внаслідок зміни соціально-історичних, політичних, економічних, культурно-ідеологічних та релігійних умов, викликаних спільними балканськими та європейськими тенденціями гуманізму і Просвітництва, представники болгарської книжно-літературної еліти змогли переосмислити закладений в ідеологічно прогресивному творі Студита меседж та втілити його у літературній діяльності [7, с. 729; 21, с. 46].

Зв'язок з попередніми дослідженнями та публікаціями. Вивченню новоболгарської спадщини XVII–XVIII ст. в лінгвістичній історичній болгаристиці присвячено чимало праць (Л. Андрейчин, М. Байрамова, Т. Брага, В. Василев, Б. Велчева, В. Гешев, Дж. Дел'Агата, М. Дімітрова, Д. Іванова-Мирчева, Д. Ілиєв, П. Х. Ілієвські, Е. Кочева, П. О. Лавров, А. Манолева, А. Мінчева, Е. Мірчева, Ст. Младенов, О. Младенова, Д. Петканова, Л. Стефова, М. Стоянов, Д. Стоянова, Б. Цонев, В. Шалагин та ін.). Досліджуються питання складу новоболгарських пам'яток, географії поширення їхніх списків, текстології, діалектної основи, описуються мовні, художньо-стильові особливості та засоби виразності окремих рукописів, розглядаються проблеми мовної ситуації та мовної норми у даний період, визначається місце та роль новоболгарської літератури у процесі формування сучасної болгарської літературної мови, публікуються тексти окремих дамаскинів (Ст. Аргіров, Б. Велчева, А. Іванова, Л. Мілетич, О. Младенова). Незважаючи на інтерес вчених до даної проблематики, варто зауважити, однак, що загальна картина особливостей створення та побутування літератури саме XVIII ст. ще остаточно не вималювана, не розроблено й єдиної термінологічної системи для послугування при її описанні. Літературу XVIII ст. розглядають або в контексті літератури XVII ст. і сприймають як її логічне продовження, де започатковані в попередньому столітті прогресивні тенденції осучаснення писемної мови розвиваються та поглиблюються, або в порівнянні з «Історією слов'яноболгарською» «основоположника сучасної болгарської літературної мови» Паїсія Хилендарського [1] як фундамент для її виникнення [11, с. 54; 13, с. 43]. Специфічні риси болгарської словесності XVIII ст. залишаються проте без чіткого та рельєфного обрисовування та потребують додаткового студіювання. Тож у цьому контексті дослідження кожної пам'ятки новоболгарського типу є наразі актуальним та перспективним.

У рукописній колекції відомого славіста В. І. Григоровича Одеської національної наукової бібліотеки зберігаються декілька ще детально не описаних з лінгвістичної точки зору новоболгарських пам'яток, звернення до яких могло б увиразнити уявлення про літературу дамаскинів XVIII ст., уточнити на сьогодні відомі знання про писемну форму мови даного періоду та її взаємодію з народнорозмовною формою. Серед одеського фонду новоболгарських дамаскинів вирізняється збірник «змішаного змісту» № 1/154 [18, с. 4], тобто збірник, до складу якого входять різноманітні агіографічні й повчальні твори, але не входять проповіді Дамаскина Студита. Рукопис містить три не пов'язаних між собою цикли проповідей, серед яких список «Катехізичних повчань» Теодора Студита, на який буде звернено увагу у даній розвідці. Проповіді Теодора Студита призначалися для виголошення (прочитання) перед монастирською братією, в них обговорювалися усі аспекти чернечого життя, особлива увага приділялася взаємостосункам між монахами по горизонталі (між собою) та по вертикалі (з вищими чинами монастирсько-церковної ієрархії), правилам перебування у святій обителі, побуту монахів, проблемі християнського обов'язку перед Богом та людьми та ін. В повчальних словах постійно наголошувалось, що основною метою ченців є духовне зростання, а також розкривалися шляхи здобуття духовної досконалості. Деякі найважливіші палеографічні характеристики рукопису та графіко-орфографічні особливості заповідей та настанов Теодора Студита монахам описано в одній з наших попередніх праць [19].

Формулювання завдань. Мета статті — проаналізувати основні морфологічні особливості іменних частин мови у списку «Катехізичних повчань» Теодора Студита, встановити співвідношення мовних засобів різного характеру: архаїчних книжних та новоболгарських живомовних елементів. Об'єкт дослідження — Одеський список «Катехізичних повчань» Студита, що входить до складу рукопису № 1/154; предмет дослідження — морфологічні особливості іменної системи списку.

Виклад основного матеріалу. Мова богослужбової та релігійно-дидактичної літератури XVIII ст. формується на підставі комбінації трьох компонентів, трьох опозиційних, але водночас генетично зв'язаних мовних систем. Це:

1. Традиційна середньоболгарська літературна мова [15, с. 151], якою продовжувалися створюватися (здебільшого переписуватися) літературні твори в новоболгарський період (XV–XVIII ст.) і завдяки якій у темні та похмурі часи турецького поневолення було збережено болгарську писемність, слов'янське богослужіння та християнську віру, врятовано болгарський народ від асиміляції та забезпечено неперервність болгарської мовно-літературної та рукописної традиції [4, с. 167–168]. Такий тип писемної літературної мови був унормованим, регламентованим системою мовних правил; характеризувався синтетичною будовою, ускладненим візантійсько-середньоболгарським синтаксисом та стилем, багатою книжною лексикою [5, с. 25]. На період XVII–XVIII ст. така мова була незрозумілою для більшості населення і призначалася лише для використання духовними особами, монахами, священниками, церковнослужителями.

244а любовь сохранителя дѣла; 230б да оуслышима бѣтвеннаго павла великою тѣмъ бѣ; 244б раждѣженн стрелн дѣла какова врага; 249б ва память стаго платона; 269б радость гдѣ своего; об'екта: 194а прѣверне стаго поста; 220б принажѣтсе конѣць жнвота нашего; 238а до скончѣнн жнвота нашего; 226б едннаго 227а ѿ ннхъ да посеубѣтъ; 227б на прнсмехъ хрѣтнанского закона; 234б преполовѣнне стаго поста; 244б да нщема моантвн; 203а грѣховъ прощеніе; 224а венчаеъ любещнхъ его; 226б прннате вѣрунхъ бѣгъ; ознаки: 184а что бѣ демъ сотворнтн ва день страшнаго свѣда; 204а да постнм са н ѿ всакаго грѣха плотн н дѣла; 238а днзл н времена жнвота нашего; 269а дѣнь спасенія; 270а долга лѣта покаранія; 270б маздѣ тѣмъ дѣ свон прннмтѣ; кѣлькості: 271а множество грѣховъ свонхъ.

Давальный відмінок. Як вже зазначалося вище, у XVIII ст. основними збереженими у давально-му відмінку були функції адресата та присвійності, приналежності. У процесі розгляду відмінкової системи нами досліджуваного тексту виявлено дещо ширший спектр семантичних значень давального відмінка. В однині представлені здебільшого форми чоловічого роду, у множині — форми чоловічого та рідше жіночого роду. Отож, виявлені значення давального відмінка без прийменника наступні: адресата: 194а н васагда да раднма да оугоднма бѣгъ; 196б что воздамн бѣгн; 218а н да молнм са бѣгъ радн братна наша; 225а да ндемъ да работнмъ н не убѣкѣ по нстннномъ бѣгъ; 240б благодареніе воздають создателью своему хрѣту бѣгъ нашемъ; васемъ мнрѣ показа го; 250а слава еднномъ савершнтелю бѣгъ; 228б да се не поклоннмъ вадалѣ сречу нконоборцевъ таже еврѣн поклоннша са дню бѣгъ; 266б колнко возмогша пожалнша н поучеъть воздаша творцѣ своему; 195а васѣ покорнѣ еси убѣкомъ; 203а н мнрѣ даеъ дѣла шамъ нашнмъ; 235а таже реуе хрѣтосъ оученкомъ свонмъ; 240а даръ дарѣ еъ работѣ свонмъ; 266а того днѣсь ва рѣ це предають грѣшнмъ удовѣкомъ; суб'екта стану, дії: 203а васакомъ возрастѣ полезно еъ на спасеніе чѣтннн постѣ; 204а неан бешѣ бѣгъ возможно да повѣнтъ да се нандатѣ разлчннн частіа ва пѣ стнню да адѣ тѣ народн; 222а таже еъ прнлнчно ннокомъ; об'екта: 205а ѿнмаеъ убѣкѣ оумъ н оумн; 233а покоряют са нстннномъ оучнтелю; 229а подоваеъ намъ оуподобнтн са страстемъ хрѣтнмъ; 222а не бнванте соблазанѣ нудеомъ н едннномъ ннже црквамъ хрѣтовнмъ; 226б да раздадеъ татаромъ ва работѣ; 251б хрѣта предаде нудеомъ; 252б сѣл гѣ ютъ братнмамъ; 262а предаде его оубннцамъ н ненавнннкомъ нудѣомъ; 268б всѣмъ удовѣкомъ восхожденіе на нѣса дарѣ ва; 269а н васѣ нже въ него верѣ ющнмъ прощеніе сотворн; прнналежностн: 186б последователн евскомъ оученію; 232а да не сма врагѣ рабн; 240б егда внднмъ шновѣнне мнрѣ да не станемъ дозде; 252а пооученне прѣжде ѿворенне монастрѣ; 259а дане бѣ демъ рабн грѣхѣ; 259б аще кто бѣ дѣтъ некоемъ роб невѣрномъ; 262а поучѣа сѣ днтн госпѣнна н кнѣза всѣмъ мнрѣ; 266б бездѣла н мертва зданія не можежа да терпѣть досадн создателью своему; 186а н скрѣжетъ гѣломъ; 228б да бѣ демъ подобннчн н последователн стѣмъ мѣ ченнкомъ; 231б нже еъ наурало васемъ гоподѣнмъ празннкомъ; 235а тамо еъ непрестанно песнопеніе н васѣка прнлнчно сладкогласне празнѣ ющнмъ; 238а н еъ рабѣ страстемъ; 251а нзсповѣданіе стѣмъ нконамъ; 277б всѣмъ словоамъ корень.

У проповідях Студита давальні форми однини переважно чоловічого роду зустрічаються лише у сполученні з прийменником по і виражають значення: транзитивності (напрямку руху), наприклад: 8.об послаше своѣ оучнкы по васемъ мнрѣ; 203а но хрѣтане нмѣ тѣ по мнрѣ оучнтеле; 276б врема; платоноснн тако безплатнн по земан ходѣ тѣ; підстави, відповідно до якої реалізується дія, наприклад: 183а по старомъ законѣ да не сотворншн блѣ дѣ; 195а по вбразѣ своему н по подобню; 204б токмо да творнтѣ по своему разѣ мѣ; 205б по снѣ нашѣн [...] сѣсь ванманіе да совершѣемъ; да бнваеъ 318а дѣла наша по чннѣ кротко н тнхо; 225б колѣнопрѣклоненіе по оуставѣ црковномъ; 232б н не дѣржа тѣ по хрѣтннанкомъ законѣ; 272а по достонствѣ н по чннѣ да жнтелствѣ емъ; 183а по еванн по танкн заповѣдн нмѣтъ та ін.

Знахідний відмінок. На матеріалі досліджуваного рукопису знахідний відмінок проявляє найвищий ступінь життєздатності. Як вже згадувалось, у XVIII ст. знахідні форми виконували роль загальної форми, яка вживалася на місці старих непрямих відмінків самостійно або у сполученнях з прийменниками. Подібних випадків у тексті чимало, наприклад вживання знахідного відмінка замість родового: 234б вбразѣ еъ бѣ дѣла пасхѣ сречу нѣномъ; 267а ѿсеченне свою волю; 195а нзкѣ пн насѣ ѿ клетѣвѣ закона... ѿ вѣуюнмъ мѣ кѣ; 217а да нзбавнмса ѿ вѣуюнмъ мѣ кѣ; давального: 219а на дѣла шѣ даеъ снѣс; 224б н повннѣ еъ тѣло на дѣла; 225б фаломское стнхословне по снѣсѣ свою да совершнтѣ; 224а но н по всѣго мнра; 230а по всего мнра прославленн бѣша; орудного: 219б неан на всакѣ дѣнь говорнм сѣ пророка дѣла н сѣсь оучнтелемъ црковннмъ; 225а н да беседа еъ сѣсь бѣга; 259а понеже онѣ готов ѣ помощннкъ аще кон сѣ вѣрѣ прнзнвають его; місцевого, 183а н дрѣ гн таковн нже еси пнсаннн ва старѣго закона; 204а хрѣсѣ ва пѣ стнню патѣ хнладн сѣсь хлѣбѣ н вода наснтн нхѣ; 238б седещнго в темннцѣ; 258б да пребнваеъ въ молѣбѣ н въ молнтѣвѣ; 272а тако нн подовають да сме подобнн н ва чнстѣтѣ н ва красѣтѣ вѣ разѣ мѣ н ва мѣ дрѣстѣ н въ терпеніе въ добротѣ; 273б аще кто прѣвѣ дѣтъ въ слово не прощяют са емѣ прѣгрѣшенна та ін.

Не менш важливим є вживання знахідного відмінка у йому властивих функціях. Найчисельнішими є форми однини чоловічого роду на позначення істот та жіночого роду незалежно від категорії істоти/неістоти, які виражають значення прямого об'єкта, наприклад: 186а васакаго грѣшнннка прннмаеъ кающаго се н прнгрѣшаеъ его н вблѣвѣжаеъ таже н бѣла дѣла снѣ; 96б бѣ демъ на мнлѣсть прнвѣстн сотворшаго насѣ [...] да не вскорбѣлемъ создателью своему бѣга; 195б колнко пѣ тн послѣ шахомъ дѣла какова врага; 204б н скорѣ можеть врагѣ таковаго самовола да го повѣдетѣ каде самѣ хошетѣ; 204б егда хошемѣ да проклѣнѣма некого калѣ гѣра; 216а н дрѣ гаго соблазнятѣ; 221а вндѣха нѣа; 224а да оуслншнмъ дѣла; 234а егда хотѣашѣ бѣгъ да погрѣ бнтѣ рода еврѣнска; 236б прѣлатн н праѣца нашего адама; 248б да покажемъ прекраснаго нннсѣфа; 251а вблнчн прелюбѣденнаго црѣ; 251а снншахомъ вкѣанаго александѣра; 263б снѣла н нне по-

МОЩНИКА нмама; 265б тако **ЗЛОДЕА**; 267а предаде **СНА СВОЕГО** на смерть; 270а приймаєть **ПОСЛЕДНАГО** такоже н **ПЕРВАГО** оупокоеваєть **ПРИШЕДШАГО** во х часа; 271а погь бн **МЯ УНТЕЛА АДА**; 276а егда бь дємь нметн **НЕПОБЕДНАГО ПОМОЩНИКА СТАГО ДХА ВЕЛКАГО ПОБОРНИКА** да не оубонмса; 278а **САМОГО СЕБЕ** любаше; 277а да вопрошть **НЕКОЕГО БРАТА**; 185а сказавахь вамь **ПРАВДЯ БЖІЮ**; 185б нзторгнеть **ВІКАНОЮ ДЯ ШЯ**; 186б да разлз унтъ **ДЯ ШЯ** н т'бав; 194б воздвнгрн тн **ДЯ ШЕВНОЮ НАШЕ ХРАМННА**; 195б н сотворнхомь **ВОЛЮ ЕГО**; 204б нкон да творнть **СВОЮ ВОЛЮ**; 216а **МАЗДА** прїмають; 227а прїнаша **БЛЖЕННОЮ КОНУННА**; 230б да оусланшма бжтв'наго павла **ВЕЛКОЮ ТРА БЯ**; 231б н тако да возможемь **РАЗЯ** метн **ТАННСТВЕНОЮ СНАЯ**; 237б нмама толнко тащенїе да достнгрн'ма **СНЮ ПАСХЯ**; 251а сподобнхомса данась **ПРАЗНА** ватн **УСЕНЯ Ю ПАМЕТЬ** его; 266б кон есть оукрашалъ **ВСЯ ВСЕЛЕНЮ**; 277б прнбрете себе **ГНЕЗНЕВЯ ПРОКАЗЯ**. Поодинокими є випадки вживання форм множини у цій функції, наприклад: 180б поснааше **СВОА ОУНКУ** по васемь мнрє .

Субстантивні сполучення знахідного відмінка модифікують його значення і виражають наступні семантичні смисли: непрямого об'єкта: 183а рече возревзйн **НА ЖЕНЯ**; 226б по оуповахь **НА НЕПОБЕДНОЮ СНАЯ БЖІЮ** н **НА ПОНАТЕ ВЪУНУХЪ БЛГЪ**; 267а предаде сна своего **НА СМЕРТЬ**; 266б вбавкоша **ВЪ ЧЕРВЕНОЮ РИЗЯ**; місця: 185б дь шь **ВА ВЪУНОЮ МЯ КЯ** поставаляеть; 185б возмнте нхь н верзнте **ВО ТМЯ КРОМЕШНОЮ**; 204а хрсь **ВА ПЯ СТННЮ** пать хнладн сась хлебь н водь наснн нхь; 230б **ВЪ ТЕМННЦЯ** затворень бь деть; поставнша **НА ГЛАВЯ** терновень в'нець; часу: 194а слово **ВЪ СРЕДЯ СНОНОЮ**; 203а Слово вь **НІАЮ ПЕРВОЮ ВЪ СРЕДЯ** стаго поста.

Орудний відмінок. У рукописі відносно частотними є форми орудного відмінка як з, так і без прийменника. Без прийменника форми орудного відмінка виражають такі значення: інструмента, знаряддя дії: 224б н се **ПОМОЩНЮ БЖІЮ** време стаго поста напредь ндеть н прнблнжаєт се до преполовленнє; предикативної характеристики: 223а да не леннмса да пондемє ва радость н вес'ланє **НЕЗЛОБННМЪ Н УНСТНМЪ**; 273б вбретохомь его ва многн печаль н недооуменїє н страшннмь вазоромь **ВЕЗНРАЮЩНМ СА** сь дь н ть дь; способі дії: 223а да не wskвернаєм са **СЛОВО Н Д'ВЛОМЪ**; 227а н **ЄДНННМЪ ГЛАСОМЪ** вопнахь н глаголахь; 273б н **СТРАШННМЪ ВАЗОРОМЪ** везнрающнм са сь дь н ть дь; суб'єкта дії: 277а преластн бо се **ПРЕЛАСТНЦАМ ТА** ін.

Занепад безприймєннєкєвогє орудногє відмінкє у всїй їго поліфункціональності та багатозначності відбувався шляхом витіснення відмінкових форм альтернативними прийменниково-іменниковими конструкціями (певного прийменника та загального відмінка іменника), [8, с. 196]. Удосліджуваній пам'ятці більшість випадків зафіксовані орудні форми поєднується з прийменником, що, з одного боку, свідчить про необхідність слїдування класичним зразками писемної літературної мови, з іншого — про активне проникнення живомовних інновацій. Подібні сполучення зустрічаємо в різних функціях: інструментальній (знаряддя, засобу дії): 195а **СА СВОЮ КРОВІЮ** нзкь пн нась; 218а н **СА ВАШЕЮ ЛЮБОВНЮ** да внхь азь [...] спасенїє дь шевно полз унль; 224а маздлє свою даєть **СА СВОЮ РЯ КОЮ**; 230а побєднша сопротнв'наго врага с **НВОЩНОЮ ПЛОТНО СВОЮ**; 194б прозрнтл с **ДЯ ШЕВНІМА ВУННА** сречь со унстн **РАЗЯ** мь; способу дії: 234а пррокь мочн глаголаше егда хотєашє бгь да погь внтъ рода єврєнска **СА ОУМНЛЕННМЪ ГЛАСОМЪ** вопнаше; суб'єкта дії: 273б в'сьь раждежень **ВЪ СОДЕРЖАЩНЮ** огань трєсавнцѣ та ін.

Прийменникові форми орудного відмінка виражають такі семантико-синтаксичні значення: об'єктні: 229б нлзъ **СО ЄРЕТНОМЪ** совокє платн са нлн са **ТАКОВНМЪ**; 254б бгь есть са **ТАКОВНМЪ ВІЦ'ВМЪ**; 275б мнрє сотворнтл **З БОГОМЪ**; 231а егда страждєть єдннє оудь страждь ть **СА ННМЪ** васн телєснн оудн; 277а **СА ННН** же н жнвотє свою погь бн; 219б нмать **МЕЖДО НАМН**; 206а н да нмама междо совою рась жденїє; значення супровідного почуття, відчуття, емоції: 183а рече возревзйн на женє с **ПОХОТНЮ** аще н сос тело не сотворнтъ **БАЯ** дь но с помншленїє wskвернлє есть дь шь свою; 217б **СО СТРАХОМЪ БЖННМЪ** да внваєть д'ва наша; 219а да тр'єпнма **СА ЛЮБОВНЮ**; 239б н да прлзнь емь **СО ВСЕЮ СНАЮ** нашею; 247б н тогда **СО СТРАХОМЪ Н ТРЕПЕТОМЪ** да нмаємь много ваннманїє; просторові: 218а егда гн не внднмь **ПРЕДЪ ОУНМА НАШНМА** како пр'євнвають та ін.

Місцевий відмінок. У тексті форми цього відмінка використано рідко. Основні значення, реалізовані в аналізованому матеріалі: **локативне**: 238б лежаша **НА ВАДРЕ**; 272а **НА ЦРКОВЬ П'ТОЛЬ**; 238б **ВО СВ'ТЄ** седнтъ; 261а да бь дємь оутверждєнн **ВО СТРАСЕ** бжїн; 182 б како подоваєть совершатн бжт'єнн заповєдн н правєдное прєщенїє **ВЪ НЕВЕРЖЕННІ** н **ВА ЛЕНОСТН** жнвє цннмь; 224а богать бо есть бгь **ВА МНОСТН**; 231б в єже како нзволн н ваплотн са **ВЪ НЕН** ннсь хртось; 217б да станємь радь юще са **ВЪ СКОРБ'ЄХЪ** терпєаннн **ВА МОЛНТВА**; 247б рє кодеанє **ВА РЯ КАХЪ** нашнхъ н молнтва во **ОУСТАХЪ НАШНХЪ**; **об'єктно-з'ясувальне**: 240а **В** **ПРОЛЕТН**; **єоїа** в **ВОЗДЕРЖАНІН**; 269а агглн покуть **О НАШЕМЪ СПАСЕНІН** та ін.

У тексті зустрічаємо багато помилок у вживанні відмінкових флексій, їх змішування та переплутування, неузгодження іменників з прикметниками, дієприкметниками, займенниками, що свідчить про відсутність цієї граматичної категорії у мовній свідомості носіїв та її штучний характер. Дослідники відзначають, що функціонування відмінкових форм у XVIII ст. залежить від специфіки лексичного значення слів, адже флексію отримують здебільшого лексеми лише декількох лексико-семантичних груп: власні назви (осіб, країн, міст біблійної та церковної історії), основні поняття релігійної ідеології та християнського вчення, назви церковної ієрархії і зумовлюється стилістичною метою [10]. Це спостереження є релевантним і для досліджуваного матеріалу, хоч і коло лексем, які отримують відмінкові закінчення, дещо ширший.

Наявність у досліджуваному списку «Катехізичних повчань» закінчень повної відмінкової парадигми іменної системи та комплексу семантико-синтаксичних значень, які вони виражають, пов'язуємо зі змістовно-тематичними особливостями проповідей. У написанні літератури філософсько-релігійного, богословського характеру пріоритетним є вибір мовних засобів з арсеналу авторитетних зразків писемної літературної мови — середньоболгарської та східно-церковнослов'янської,

а також тяжіння до наслідування встановлених ними основних принципів граматичного оформлення тексту. На відміну від проповідей-настанов монахам, змістові особливості Дамаскинових слів, сюжетний принцип їх побудови, наративний характер, емоційність викладу були не лише суголосними лексико-граматичним живомовним нововведенням, але й створювали для їх розвитку та закріплення сприятливі умови. Уявлення творчої інтелігенції, переписувача Одеського списку «Катехізичних повчань» зокрема, про мовні норми і правила, які певним чином регулювали мову творів даної тематичної лінії, певним чином «дозували» проникнення новоболгарських інновацій. Так, наприклад, у 32 проповідях Феодора Студита, вміщених в Одеський список, фіксуємо лише 3 випадки вживання артикля: 227а тако сотворн кнѣзь да вндать **дѣлѣ гнѣтѣ** робне н да се оубоють; 228а тако да сотворѣ ть н **дѣлѣ гнѣтѣ** да се препнѣ ть; 235б тна речн не рече хртось токмо на **свонте** оученнцн но н на всн хртннн, хоча в інших пам'ятках цього періоду його активно й регулярно використовують [9; 11; 12; 13; 20].

Повчальні слова насичені цитатами зі Святого Письма, адже найважливіші тези, що висуває автор, аргументуються словами Священної книги, які сягають або найдавніших перекладів, що відтворювалися книжниками у незмінному вигляді впродовж століть, або друкованих видань східноцерковнослов'янської редакції, їхніх тлумачень, пояснень, переказувань. Однак, навіть у посиленнях на Біблію зустрічається чимало помилок уживання відмінків. Важливими є також і композиційні характеристики повчань. Особливою стабільністю відзначаються відмінкові форми у назвах проповідей, у їхніх вступних та заключних формулах. Ще одним фактором, який може визначати вибір книжником мовних засобів при роботі з текстом, є специфіка цільової аудиторії та рівень її освіченості. «Катехізичні повчання» створювалися для досить вузької аудиторії — ченців, монахів та церковних служителів, як мали необхідний рівень підготовки для розуміння та використання релігійно-духовної та богослужбової практики.

Враховуючи вищезазначені чинники у спробах пояснення наявності відмінкових закінчень під час відносно пізньої стадії розвитку болгарської мови, не варто забувати про можливість використання книжником східнослов'янських списків творів відомого грецького автора і законодавця чернечого життя, які здобули значно більшу популярність на східнослов'янському терені, аніж у південних слов'ян. До такого припущення підштовхує наявність в Одеському списку «Катехізичних повчань» усіх відмінкових флексій парадигми в одних іменників (відповідно й узгоджуваних з ними прикметників, займенників, дієприкметників) чоловічого роду (рідше жіночого та середнього) та спектр їхніх семантико-синтаксичних значень; домінування повних форм прикметників, які були втрачені ще в середньоболгарський період [16, с. 176] та досить активне, як видно з наведених прикладів, вживання дієприкметників теперішнього часу активного стану. У новоболгарських пам'ятках цього періоду зафіксовано лише поодинокі випадки їх уживання [8, с. 249].

Висновки та перспективи дослідження. Отож, здійснений аналіз Одеського списку «Катехізичних повчань» демонструє залежність особливостей вживання та функціонування найосновніших морфологічних категорій іменної системи від конгломерату об'єктивних (жанрових, тематичних, стильових характеристик творів, комунікативної сфери їх використання, орієнтації на конкретну цільову аудиторію та ін.) та суб'єктивних (особистих уявлень книжника про мовну норму, його візії щодо її формування, рівня освіченості та літературної ерудиції авторів (перекладачів, компіляторів, переписувачів), їхніх художньо-естетичних вподобань, можливість використання ними списків із сусідніх східнослов'янських земель тощо) факторів. Для верифікації висунутого припущення потрібним є зіставлення списку зі списками південнослов'янського та східнослов'янського походження, в чому вбачаємо перспективу подальших досліджень.

Л і т е р а т у р а

1. Андрейчин Л. Езикът на Паисиевата «История Славеноболгарская» и началото на новобългарския книжовен език. *Български език*. 1962. Кн. № 6. С. 480–490.
2. Велчева Б. Норма и традиция в българския книжовен език от XVI–XVIII век. *Български език*. 1966. № 2. С. 110–121.
3. Велчева Б. Дамаскините от XVII век и началото на новобългарския книжовен език. *Palaeobulgarica*. 2001. № 4. С. 64–81.
4. Велчева-Бояджиева Б. Книги писани «общин езикомъ». Сръбската и българската писменост през XV–XVIII век. *Диалог и култура: Материали от XIII лятна научна среща*, Варна 23–24 юни 2005 г. 2005. С. 167–171.
5. Гешев В. *Книжноразговорни стилове на българския XVIII век*. Съпоставително езиковедно. Теоретични въпроси на езиковедството. 2008. № 3. С. 23–53.
6. Дел'Агата Дж. Гръцките и славянски встъпителни формули към словата на Дамаскин Студит. *Студии по българистика и славистика*. София, 1999. С. 39–52.
7. Димитрова М. Дамаскинарската литература. *История на българската средновековна литература* / [съст. А. Милтенова]. София : Изток-Запад, 2009. С. 729–740.
8. Дуриданов Й. Към проблемата за развоя на българския език от синтетизъм към аналитизъм *Годишник на Софийския университет «Климент Охридски»*. Серия: Филологически факултет. София, 1955. Т. LI, 3. С. 3–263.
9. Иванова Д. За един малко познат дамаскин от края на XVII в. (№ 119/137). Лингвистични особености. *Филологически проучвания на Великотърновския университет «Св.св. Кирил и Методий»*. 2016. Т. 35. С. 31–46.

10. Кочева Е. За превръщане на граматичните архаизи в езикови формули в дамаскините от XVIII в. *Известия на Института за български език*. 1968. Кн. XVI. С. 417–423.
11. Кочева Е. Народната основа на езика на западнобългарски дамаскини от XVIII в. *Български език*. 1980. № 1. С. 54–57.
12. Манолева А. Езикови особености на Котленския дамаскин от 1765 г. (преписан от Софроний Врачански). *Български език*. 2012. № 3. С. 64–75.
13. Манолева А. За народния характер на езика на два дамаскина от Котленския книжовен център (ръкописи № 1072 и № 1424 от сбирката на НБКМ). *Български език*. 2007. № 3. С. 69–76.
14. Минчева А. Езиковата ситуация в българските земи през XVIII в. и Паисиевата “История славянобългарска”. *Paleobulgarica*. 1982. VI. № 4. С. 37–43.
15. Минчева А. Въпроси на нормата в ранния етап на формирането на новобългарския книжовен език. *Годишник на Софийския университет “Климент Охридски”. Серия : Факултет по славянски филологии за 1980*. 1985. Т. 74. Вип. 3. С. 149–163.
16. Мирчев К. Историческа граматика на българския език. София : Наука и изкуство, 1978. 276 с.
17. Мирчева Е. Недамаскинови слова в новобългарските дамаскини от XVII век. Велико Търново : Фабер, 2001. 316 с.
18. Петканова-Тотева Д. Дамаскините в българската литература. София : Издателство на БАН, 1965. 260 с.
19. Стоянова Д. Ф. Графично-орфографични особености Одеського списку новобългарського перекладу «Катехизичних повчань» Теодора Студита. *Мова*. 2022. № 38. С. 21–29.
20. Шалагин В. Свищовският дамаскин и състоянието на именната система на българския език през XVIII век. *Български език*. 2004. № 1. С. 51–60.
21. Gyllin R. The Genesis of the Modern Bulgarian Literary Language. *Acta Univ. Ups. Studia Slavica Upsaliensia*. Nr. 30. Stocholm, Sweden : Almqvist & Wiksell international, 1991. 122 p.

References

1. Andreïchin, L. (1962), “The language of “Istoria Slavenobulgarskaya” of Paisiy Khilendarsky and the beginning of the new Bulgarian literary language”, *Bulgarian language* [“Eziküt na Paisievata “Istoriya Slavenobulgarskaya” i nachaloto na novobulgarskiya knizhoven ezik”, *Bulgarski ezik*], Sofia, no. 6, pp. 480–490.
2. Velcheva, B. (1966), “Norm and tradition in the Bulgarian literary language from the XVI–XVIII centuries”, *Bulgarian language* [“Norma i traditsiya v bulgarskiya knizhoven ezik ot XVI–XVIII vek”, *Bulgarski ezik*], Sofia, no. 2, pp. 110–121.
3. Velcheva, B. (2001), “The Damascins of the XVII century and the beginning of the new Bulgarian literary language”, *Palaebulgarica* [“Damaskinite ot XVII vek i nachaloto na novobulgarskiya knizhoven ezik”, *Palaebulgarica*], Sofia, no. 4, pp. 64–81.
4. Velcheva, B. (2005), “Books written in a “common language”. Serbian and Bulgarian writing in the XV–XVIII centuries”, *Dialogue and culture: Materials from the 13th Summer Scientific Meeting, Varna, June 23–24, 2005* [“Knigi pisani “obshtin ezykom”. Srübskata i bulgarskata pismenost prez XV–XVIII vek”, *Dialog i kultura: Materiali ot XIII lyatna nauchna sresha, Varna 23–24 yuni 2005 g. 2005*], Varna, pp. 167–171.
5. Geshev, V. (2008), “Literary language styles of the Bulgarian XVIII century”, *Comparative linguistics* [“Knizhnoezikovi stilove na bulgarskiya XVIII vek. Süpostavitelno ezikoznanie”, *Comparative Linguistics*], Sofia, no. 3, pp. 23–53.
6. Della Agata, J. (1999), “The Greek and Slavic introductory formulas to the sermons of Damascene the Studite”, *Bulgarian and Slavic studies* [“Grütskite i slavyanski vstüpitelni formulí küm slovata na Damaskin Studit”, *Studii po bulgaristika i slavistika*], Sofia, pp. 39–52.
7. Dimitrova, M. (2009). “Damascian literature”, *History of Bulgarian medieval literature* / [comp. A. Miltenova] [“Damaskinarska literatura”, *Istoriya na bulgarskata srednevekovna literatura* / [süst. A. Miltenova], East-West Publishing House, Sofia, pp. 729–740.
8. Duridanov, I. (1955), “On the problem of the development of the Bulgarian language from Synthetism to Analyticism”, *Annual of St. Kliment Ohridski Sofia University, Faculty of Philology* [“Küm problema za razvoya na bulgarskiya ezik ot sintetizüm küm analizizüm”, *Godishnik na Sofüskiya universitet “Kliment Okhridski”, Seriya : Filologicheski fakultet*], Sofia, vol. LI, 3, pp. 3–263.
9. Ivanova, D. (2016), “On a less widely-known damaskin dating from the 17th century (no. 119/137), Linguistic Peculiarities”, *Philological studies of St. Cyril and Methodius University of Veliko Tarnovo* [“Za edin malko poznat damaskin ot kraya na XVII v. (№ 119/137), Lingvistichni osobenosti”, *Filologicheski prouchvaniya na Velikotürnovskiya universitet “Sv.sv. Kiril i Metodii”*], Veliko Tarnovo, vol. 35, pp. 31–46.
10. Kocheva, E. (1968), “On the transformation of grammatical archaisms into linguistic formulas in the Damascins of the XVIII century”, *Proceedings of the Bulgarian Language* [“Za prevrüshtane na gramatichnite arkhaizi v ezikovi formulí v damaskinite ot XVIII v.”, *Izvestiya na Instituta za bulgarski ezik*], Sofia, no. XVI, pp. 417–423.
11. Kocheva, E. (1980), “The vernacular basis of the Western Bulgarian Damascene language from the XVIII century”, *Bulgarian language* [“Narodnata osnova na ezika na zapadnobulgarski damaskini ot XVIII v.”, *Bulgarski ezik*], Sofia, no. 1, pp. 54–57.
12. Manoleva, A. (2012), “Language specifics of Kotel Damascin of 1765 (rewritten by Sophronius of Vratsa)”, *Bulgarian language* [“Ezikovi osobenosti na Kotelnskiya damaskin ot 1765 g. (prepisan ot Sofronii Vrachanski)”, *Bulgarski ezik*], Sofia, no. 3, pp. 64–75.
13. Manoleva, A. (2007), “On the vernacular nature of the language of two Damascins from the Kotel Calligraphic Center (manuscripts No. 1072 and No. 1424 from the collection of the NLKM)”, *Bulgarian language* [“Za narodniya kharakter na ezika na dva damaskina ot Kotelnskiya knizhoven tsentür (rükopisi № 1072 i № 1424 ot sbirkata na NБКM)”, *Bulgarski ezik*], Sofia, no. 3, pp. 69–76.
14. Mincheva, A. (1982), “The linguistic situation in the Bulgarian lands in the 18th century and “Istoria Slavenobulgarskaya” written by Paisiy Khilendarsky”, *Paleobulgarica* [“Ezikovata situatsiya v bulgarskite zemi prez XVIII v. i Paisievata “Istoriya slavyanobulgarska”, *Paleobulgarica*], Sofia, no. VI, 4, pp. 37–43.

15. Mincheva, A. (1985), “The questions of the language norm in the early stage of the new Bulgarian literary language” *Annual of Sofia University “St. Kliment Ohridski”. Faculty of Philology* [“Vüprosi na normata v ranniya etap na formiraniето na novobülgarskiya knizhoven ezik”, *Godishnik na Sofüskiya universitet “Kliment Okhridski”. Seriya: Filologicheski fakultet*], Sofia, vol. 74, 3, pp. 149–163.
16. Mirchev, K. (1978), *Historical grammar of the Bulgarian language* [*Istoricheska gramatika na bülgarskiya ezik*], Science and Art Publishing House, Sofia, 276 p.
17. Mircheva, E. (2001), *Non-Damaskine sermons in the New Bulgarian Damascins of the XVII century* [*Nedamaskinovi slova v novobülgarskite damaskini ot XVII vek*], Faber Publishing House, Veliko Tarnovo, 316 p.
18. Petkanova, D. (1965), *The Damascins in Bulgarian literature* [*Damaskinite v bülgarskata literature*], BAS Publishing House, Sofia, 260 pp.
19. Stoianova, D. (2022), “Some graphic and orthographic features of the Odessa copy of the new Bulgarian Translation of the “Small Catechismos” by Theodor the Studite”, *Mova / Language* [“Hrafichno-orfohrafichni osoblyvosti Odeskoho spysku novobolharskoho perekladu “Maloho katekhizysu” Teodora Studyta”, *Mova*], Odesa I. I. Mechnikov National University, Astroprint Publishing House, Odesa, No 38, pp. 21–28.
20. Shalagin, V. (2004), “The Svištoski Damaskin and the state of system of nouns in the Bulgarian Language in the XVIIIth century”, *Bulgarian language* [“Svištovskiyat damaskin i süstoyaniето na imennata sistema na bülgarskiya ezik prez XVIII vek”, *Bülgarski ezik*], Sofia, no. 1, pp. 51–60.
21. Gyllin, R. (1991), “The Genesis of the Modern Bulgarian Literary Language”, *Acta Univ. Ups. Studia Slavica Upsaliensia* 30, Almqvist & Wiksell international Publishers, Stocholm, Sweden, 120 p.

Daryna F. STOIANOVA,

Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Associate Professor of General and Slavic Linguistics Department, Odessa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzky Blvd., Odessa, 65058, Ukraine; phone: +38 066 9499087; e-mail: darinazakun78@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9741-2519.

SOME MORPHOLOGICAL FEATURES OF THE SYSTEM OF NOUNS IN THE ODESSA COPY OF THE NEW BULGARIAN TRANSLATION OF THE “SMALL CATECHISMOS” BY THEODOR THE STUDITE

Summary. The *purpose* of the article is to consider the morphological peculiarities of the system of the nouns in New Bulgarian translation of the “Catechismos” written by Theodore the Studite, which is a part of the manuscripts no. 1/154 kept in Odessa National Scientific Library. The *subject* of the research is the morphological specifics of nouns in Odessa copy of the “Catechismos” dating from the 18th. The morphological peculiarities of nouns is considered in the context of the formation of a linguistic norm, which allowed the combination with different intensity of linguistic means of several language systems functioning at the time (traditional Middle Bulgarian written language, Church Slavonic Eastern recensions, and vernacular language form). The analysis proposed in this paper presents the extensive system of cases, which does not reflect the real vernacular Bulgarian speech in the 18th; the specifics of the functioning of the gramemes of the case paradigm of masculine, feminine and neuter nouns in the singular and plural forms is analyzed. Usage case endings mistakes, which indicates their artificial nature, are considered. The lack of article of nominal parts of speech is noted; the predominance of compound declension form of the adjectives and participles over short forms is revealed; the relatively high frequency of use of active present participles is registered. The *results* of the study make it possible to outline some probable factors that determine the writer’s preference for using the linguistic tools of the so-called “bookish”, “traditional”, “archaic” writing systems. An another reason which to some extent explains the usage of case inflections in the text of this relatively late stage of the historical development of the Bulgarian language might be the use of East Slavic copies of the Studite’s sermons by the scribe. The comparison of “Catechismos” copies of South and East Slavic origin is necessary for verification of this assumption, in which we see *prospects for further research*.

Key words: Odesa copy of Theodore Studite’s “Catechismos”, grammatical categories of gender, numbers, case, definiteness/indefiniteness, nominal parts of speech.

Статтю отримано 12.02.2023 р.

HROMKO Tetiana Vasylivna,

Doctor of Philological Sciences (Grand Ph.D.), Associate Professor; tel.: +38 0500310222;
e-mail: hromkot@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-4661-4302.

DESCRIPTIONS AS A WAY OF EXPLICATING THE LANGUAGE SYSTEM OF AN IDIOM: A THEORETICAL ASPECT

Summary. The *purpose* of this article is the description and theoretical understanding of the description as a way of explicating the language system of the idiom, which consists in the scientific interpretation of language and speech units of idiom discourse, and thus, as a whole, gives the opportunity to increase the degree of evidence and reliability of linguistic observations of the lingual of the entire expressive resource of the idiom. The *object* is the concept of the description of the lingual as a language-speech system of linguistic analysis. The *subject* of the research is the theoretical and functional principles of description in the historical-linguistic aspect and the latest presentation of the description of the idiom as a language system. The *result* of the study is the substantiation of the appropriateness of revising the traditional theoretical qualification of description in linguistics, as well as, based on the experience of describing idiom discourse, its actualization in terms of identifying all potential possibilities of distributive description of the structure of the language, that is, the entire repertoire of linguistic elements (expressive resource of the lingual of the idiom) according to the contextual type of description. The proposed explication of the linguistic system of the idiom involves overcoming the incompleteness, non-systematic and incomparability of information of the monoidiom description and is focused on the maximum set of their relevant structural features, their systemic connections, etc. **Conclusions:** Description is one of the most common methods of description and study of facts, objects and phenomena of the linguistic picture of the world in linguistic scientific practice. The monoidiom description serves as a basis for further application in research of its methodology, research apparatus (metalanguage) and algorithm for describing a specific lingual as one of the techniques for building a description model for obtaining objective research results in linguistic science.

Key words: descriptive linguistics, description, lingual, subdialect, spoken discourse, expressive resource, methodology of linguistic description, explication of the language system.

Introduction. Formulation of the problem. The description of linguistic objects is a basic principle of language research, which is obvious for modern linguistic science. The description of a certain linguistic object (natural language) consists in the analysis and scientific interpretation of its linguistic units [7]. Dialectological research descriptions prioritize the analysis of dialectographic material based on the differential principle of empirical data selection. The rethinking of descriptions in dialectology consists in an updated interpretation of the linguistic system of an idiom as a certain model of analysis, as opposed to traditional descriptions characterized by differential laclunarity [1]. After all, the modern linguistic approach to dialectology as a macro-paradigm requires a set of objective research methods aimed at describing a separate language system, which, in fact, constitutes a separate paradigm of language levels. Such a separate language system is an idiom — a local variety of language that is a means of communication of a group of speakers (dialect speakers) limited to one locality and is characterized by the relative unity of the language system of the dialect formation. In terms of the language system, the idiom is a relevant language subsystem (monoidiom) and at the same time is an independent microsystem organized by a set of language levels that has systemic features (indivisibility of elements, hierarchy and structure) and similarities to the language system (norms, attributes expressed by the trichotomy “substance — structure — function”, language signs) [2, p. 187]. Consequently, monoidiom descriptions consist in the scientific interpretation of linguistic and idiom units as expressive resources of colloquial discourse, which in general makes it possible to increase the degree of evidence and reliability of linguistic observations of the lingual — the idiom language system as opposed to the traditional description by the place of the dialect in the system of dialectal division of the Ukrainian linguistic landscape. And mainly descriptions are a way of explicating the idiom material and systematizing the phenomena represented in the dialect and the typology of the dialect as a linguistic system.

Literature Review. The term “descriptive expression” was firstly introduced into scientific circulation by the representative of analytical philosophy B. Russell in the British academic journal “Mind” in 1905 [21, p. 479–493], and this was his contribution to the development of the philosophy of language. It is significant that, created by a linguist, the theory of descriptions was first realized in philosophy and mathematics (in formal systems, in the theory of formalizations, and in various kinds of computation), and, unfortunately, was rejected by linguists, especially in our time, a time of orientation towards the logical analysis of scientific knowledge and global computer capabilities. The history of the descriptive trend in linguistics has its own specifics [5]. Nowadays, its manifestation of the ontological status of language is actualized [1], which emphasizes the hypothesis of our monographic study “Methodology

and Experience of Dialect Descriptions” [3], which at the same time confirms the general scientific and linguistic interpretation of the concept of “description”, which is the subject of the article.

Methods. The methodology of descriptive analysis qualifies its subdialect as a segment of idiomology — an idiom. Given this specificity of the object and subject of the study, the basic approach is systematic. Mono-linguistic description has specifics of linguistic procedures of inventory, classification and interpretation of linguistic data. Its methods include linguistic experiment, descriptive, observation, inductive and deductive, continuous sampling, component analysis, etc. The methodological basis of idiom descriptive research is a combination of dialectographic and general linguistic methodology.

The methodology of dialect descriptions has a well-planned organization and research apparatus based on metalinguistic technologies [2]. As an interdisciplinary and inter-paradigmatic synthesis of research methods, techniques, methods and procedures, descriptive analysis opens up the possibility of studying the linguistics of an idiom in order to create a global theory of real linguistics.

Results and Discussion. The tasks of empirical description are: first, to translate sensory, abstract information into a sign form convenient for further rational processing; second, to generalize, systematize, group and classify, standardize observation (experiment) and measurement data. In the latter case, descriptions are correlated with explanation procedures that grow out of them, control them, and subordinate them to their goals [4].

Description in the general scientific meaning is 1) procedures for recording information about objects by means of natural or artificial language based on observation, experiment, and measurement; 2) a method of linguistic individualization of objects, which allows to interpret them within themselves as some separate wholes [10, p. 151; 8, p. 157; 9].

In the modern philosophical and linguistic understanding, the first interpretation of the term «description» is called «empirical description», the second one is called «theoretical description».

The tasks of empirical description are, firstly, the transfer of sensory, abstract information into a symbolic form, convenient for further rational processing; secondly, generalization, systematization, grouping and classification, standardization of observation (experiment) and measurement data. In the latter case, description correlates with explanatory procedures that grow out of it, control it, and subordinate it to its goals.

Throughout the history of linguistic descriptive studies, the positioning of this description technology has changed. For example, its main status was revealed in the 1960s in a number of studies by Joseph Greenberg (e.g., [16]), who focused on patterns of similarity among apparently diverse languages, data associations that would confirm the theory of linguistic universals rather than differences. The linguistic descriptivist tradition is based on “respect for linguistic diversity, careful collection and classification of relevant data, and a commitment to language in the real world” [20, p. xxix]. The history of linguistics in recent decades has been characterized by extremely active and multidirectional searches for new methods of linguistic research, among which descriptive linguistics was once presented [8], a separate and rather independent direction in the science of language, which proceeded from the understanding of language as a structural formation and, in accordance with this understanding, formed its methods and methodology, as well as had a practical orientation. At the same time, aspects of the historical perspective and internal genetic relations of linguistic units in the methods of comparative interpretation were ignored by linguists, and the creation of so-called objective methods of describing a particular language system emphasized their external formal qualities.

The description within descriptive linguistics focused on the formal elements of the language structure, defined by these linguists as its metalinguistics, and the method of linguistic description was operationalist, relying on the structural qualities of the language, not on specific elements, but on their distribution and the study of the distribution of linguistic elements. Accordingly, the main methodological category is distribution, a concept that originated and was used by descriptivists initially only in the field of phonology, then in morphology, syntaxis, and semasiology [19]. Therefore, as a general linguistic principle of linguistic research and description, it was applied to linguistic units filled with “metalinguistic” content, i.e. qualitatively different elements of the language structure and, according to Z. Harris, “all kinds of distribution of linguistic features in relation to other features within an utterance” [18, p. 164] and thus reveal all potential possibilities of distributive description of the language structure.

Descriptive linguistics dealt not with idiom — with speech activity — but with the regularity of certain linguistic features in distributional relations — distribution or arrangement — of individual parts or features of language relative to each other within utterances, in the process of speech. In the statements of the adherents of descriptive linguistics, there are no components of the interaction of language with thinking, cultural outlook of speakers, etc., which does not allow to penetrate the inner essence of language [3].

Every linguistic study begins with the identification of linguistic elements. Linguistic elements represent, indicate, or identify characteristic features, but do not describe them. Therefore, each language system establishes a detailed list of elements called its lingual [3]. The statement that a particular element is used, for example, in a certain position means that in this case there is an utterance, the features of a certain part of which are linguistically represented by this element. Each such element occurs in a

certain segment of the utterance, i.e., taking into account the environment or position of the element — the distribution of the element in relation to the use of other elements [15]. In the semantic field of the linguistic meaning of description, we find the identification of this type of description with the main goals of the subject — to give a comprehensive, systematic, objective and accurate account of the patterns and usage of a particular language or dialect at a certain point in time. Therefore, its modern linguistic definition includes several aspects that contrast with other concepts of linguistic research. These are the emphasis on objectivity, systematicity, etc., which put descriptions in contrast to the prescriptive goals of traditional grammar: the goals of descriptive linguistics are to describe the facts of language use as they are, not as they should be, with reference to some imaginary ideal state. The emphasis on objectivity, systematicity, etc., contrasts with the deviant goals of much of traditional grammar: the goal of descriptive linguistics is to describe the facts of language use as they are, not as they should be, even with reference to some imaginary ideal state. The emphasis on a specific time puts it in contrast to historical linguistics, where the goal is to demonstrate language change: descriptive linguistics aims to describe language synchronously, at a specific time (not necessarily the present — language patterns from any period can be described). The emphasis on “one” language, or language system, distinguishes the subject from comparative linguistics, as the name implies, as well as from general linguistics, which aims to make theoretical statements about language as a whole, i.e., a language system. Of course, we should not forget that there is an interdependence between these different branches of the subject: descriptions are the result of analysis, which in turn must be based on a number of theoretical assumptions. But in descriptive linguistics, theory is only a means to an end, i.e., the creation of a descriptive grammar (or one of its subdivisions, e.g., phonology, lexicon, syntax, morphology). Within the framework of American anthropological and structuralist studies [6; 11; 17], the “generativist” approach of the late 1950s, in particular in the generative grammar of N. Chomsky [13; 12], the phrase “descriptive adequacy” added a special dimension to the use of the term: it refers to the accounting of linguistic competence of native speakers (rather than simply accounting for a set of data, as the previous use of “description” would have intended) [14, p. 139–140]. In this respect, the description of a dialect as a linguistic system contrasts strikingly with dialectological description, which is typically based on empirical evidence drawn from differential selection of linguistic data (for more details, see [3]). A description is based on the procedures of schematization and idealization, on a system of concepts and constructs, hypotheses and laws, i.e. it is focused on a holistic theoretical model of a particular subject area as a monographic description of an object. In other words, a description defines a certain model of seeing an object in a certain language (natural or artificial). At the same time, it is a means of understanding and conceptualizing the meanings and contents introduced in the research program.

In accordance with the field of linguistic knowledge, a description represents units of a particular *usus* according to the accepted intra-field theoretical and formal principles: This includes their fixation in certain corpora, determination of grammatical and semantic relations based on certain ways of creation in the natural speech of native speakers and the corresponding lexicographic organization with a certain parameterization; this includes theoretical generalizations of the interpretation of descriptive objects, establishment of criteria for the correspondence of primary and secondary descriptions, as well as ways of their introduction and definition in the theory of linguistic descriptions.

In linguistics, descriptions provide: 1) fixing information (the procedure of defining, operationalizing and conceptualizing research concepts); 2) transmitting information (in certain languages and at appropriate levels of knowledge); 3) understanding and primary explanation of information; 4) typologizing and outlining predictions of the place of information in the linguistic world picture.

The description of an idiom involves overcoming the incompleteness, unsystematicity and incompatibility of information about the entire repertoire of elements of this monoidiom description, focused on the maximum set of their relevant structural features, their systemic connections, etc.

The monoidiom description is aimed at overcoming the incompleteness in the study of speakers' speech behavior, the set of all units of this subdialect and the systematic nature of the monographic description in practice in the form of a qualitatively new generalized portrait of the dialect as a real communicative system. The ideologeme of systematic description (perception and reflection of dialectal language as a complete system, completeness, as well as involvement of other aspects in the application of research procedures) aims at finding dialectal features that can show area, genetic and dynamic relevance.

In its methodological orientation, descriptive research is the basis for the creation of explanatory dictionaries or other systems that are interpreted verbally. The paradigmatic aspect of a word's meaning is represented by synonyms, antonyms, hyponyms, and words of the same thematic group as a particular lexeme. The syntagmatic aspect of the meaning can be realized in the form of typical word combinations contained in a dictionary entry. The epidigmatic aspect of the meaning is revealed in concordances. In this type of lexicographic sources, the denotative and signification aspects of meaning are also revealed and described [3].

Conclusions. Description is one of the most common methods of describing and studying facts, objects and phenomena of the human language environment, including linguistics, in scientific practice. At

the modern level of dialectological research, which focuses on the description of the idiom language system, it constitutes the main form of explication of the dialect. The peculiarity of mono-speak descriptions in the linguistic paradigm is that linguistic data — the lingual of the idiom — serve as a basis for further application of other methods in research, because before applying them, it is necessary to describe the main properties of the subject under consideration, while descriptions as a method are often used in parallel with other methods of idiom studies. In the monograph we present, we theoretically substantiate the concept of “descriptive analysis”, its methodology, research apparatus (meta-language) and algorithm for describing the dialectal linguistics as one of the techniques for building a descriptive model. At the same time, the experience of extrapolating the idiom lingual is to verify descriptive modeling as one of the ways to explicate the language system, and its main components are aimed at obtaining objective research results in linguistic science.

References I

1. Громко Т. В. Дескрипція як вияв онтологічного статусу говірки : доповідь. *Кримський міжнародний філологічний форум*, 24–25 вересня 2020 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=TS5FWlpkolM&t=1s/>
2. Громко Т. В. *Методологія лексико-граматичної дескрипції лінгварію говірки* : дис. ... докт. філол. н. Одеса, 2021. 685 авт. арк.
3. Громко Т. В. *Методологія та досвід дескрипції говірки* : монографія / за ред. проф. О. І. Іліаді. Дніпро, 2021. 452 с.
4. Громко Т. В. Сучасна текстологія діалектоносіїв степової говірки. *Наукові записки. Філологічні науки*. Кропивницький : Вид-во «КОД», 2019. Вип. 175. С. 29–33.
5. Катарзен А. І. Проблема співвідношення мови, мислення та людської діяльності в структуралістських та генеративних концепціях лінгвістики і філософії. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2012. № 1 (34). С. 42–46.
6. Селіванова О. О. *Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд)*. Київ : Фітосоціоцентр, 1999. 148 с. ISBN: 966–7459–28–4.
7. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми* : Підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
8. *Словник української мови : у 20 томах. Том четвертий (Д–Ж)*. Київ : Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2013. 1010 с.
9. *Філософський енциклопедичний словник*. 2023. URL : <https://slovnuk.me/dict/fes/>
10. *Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук*. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
11. Bloomfield L. *Language*. Delhi : Motilal Banarsidass Publ., 1994. 566 p.
12. Chomsky N. *Cartesian Linguistics. A Chapter in the History of Rationalist Thought*. 3rd ed. / edited by J. McGilvray. New York : Cambridge Univ. Press, 2009. 158 p.
13. Chomsky N. *Syntactic Structures*. The Hague : Mouton, 1957. 134 p.
14. Crystal D. A *Dictionary of Linguistics and Phonetics*. 6th ed. Oxford : Blackwell, 2008. URL : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781444302776/>
15. Gleason H. A., Jr. *An Introduction to Descriptive Linguistics*. Hartford Seminary Foundation. New York : Henry Holt and Company, 1955. 389 p.
16. Greenberg, J. H. (1963). Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements. *Universals of Language*. Cambridge, Mass., and London : MIT Press, 1963. P. 73–113.
17. Fries Ch. C. The Bloomfield 'School'. *Trends in European and American Linguistics 1930–1960*. Utrecht ; Antwerpen, 1961. P. 196–224.
18. Harris, Z. From morpheme to utterance. *Language*. 1946. Vol. 22. P. 161–183.
19. Haugen E. I. Directions in modern linguistics. *Language*. 1951. Vol. 27. P. 211–222.
20. *The Routledge Linguistics Encyclopedia* : 3rd ed. / Edited by Kirsten Malmkjær. Routledge : London and New York : Taylor & Francis, 2010. 763 p.
21. Russell, B. On Denoting. *Mind. New Series*. 1905. Vol. 14. No. 56. P. 479–493.

References II

1. Hromko, T. V. (2020), “Description as a way of showing the ontological status of speech : report on: *Crimean International Philological Forum*, Sept. 24–25, 2020 [“Deskryptsiya yak vvyav ontolohichnoho statusu hovirky” : dopovid, *Kryms'kyi mizhnarodnyi filolohichnyi forum*, veresen, 24–25, 2020], Taurian National University named after V. I. Vernadsky, Kyiv, available at : <https://www.youtube.com/watch?v=TS5FWlpkolM&t=1s/>
2. Hromko, T. V. (2021), *Methodology of lexical and grammatical description of the language of subdialect* : Grand Ph.D. thesis [*Metodolohiia leksyko-hramatychnoyi deskryptsiyi lnhvariuyu hovirky* : dys. ... dokt. filol. nauk], Odessa I. I. Mechnikov National University, Odessa, 685 pp.
3. Hromko, T. V. (2021), *Methodology and additional description of the subdialect* : monograph [*Metodolohiia ta dosvid deskryptsiyi hovirky*: monohrafiya], Dnipro, 452 p.
4. Hromko, T. V. (2019), “Modern textography of dialect speakers in the steppe subdialect”, *Scientific Notes. Philological Sciences* [“Suchasna tekstohrafiya dialektonosiyiv stepovoyi hovirky”, *Naukovi zapysky. Filolohichni nauky*], Central Ukrainian State Pedagogical University named after Vinnychenko, KOD Publishing House, Kropyvnytskyi, vol. 175, pp. 29–33.
5. Katarzen, A. I. (2012), “The problem of speech development, thought and human activity in structural and generative concepts of linguistics and philosophy”, *Bulletin of NTUU “KPI”. Philosophy. Psychology. Pedagogy* [“Problema spiv-

vidnoshennya movy, myslennya ta lyudskoyi diyalnosti v strukturalistskykh ta heneratyvnykh kontseptsiyakh linhvistyky i filosofiyi”, *Visnyk NTUU «KPI». Filosofiya. Psykholohiya. Pedahohika*, KPI University, Kyiv, Issue 1 (34), pp. 42–46.

6. Selivanova, O. O. (1999), *Current directions of modern linguistics (analytical review) [Aktual'ni napryamy suchasnoyi linhvistyky (analytychnyy ohlyad)]*, Fitosociotsentr Press, Kyiv, 148 p. ISBN: 966–7459–28–4.

7. Selivanova, O. O. (2008), *Modern linguistics : directions and problems : Textbook [Suchasna linhvistyka : napryamy ta problemy : Pidruchnyk]*, Dovkillya-K Publishers, Poltava, 712 p.

8. *Glossary of Ukrainian language : in 20 volumes. Volume 4 (D–Zh) (2013) [Slovnnyk ukrainskoi movy, u 20 t. Tom chetvertyi (D–Zh)]*, Ukrainian fund of language information, NAS of Ukraine, Kyiv, 1010 p.

9. *Philosophical encyclopedic vocabulary (2023) [Filosofskiyi entsyklopedychnyi slovnyk]*, available at: <https://slovnnyk.me/dict/fes/>

10. *Philosophical encyclopedic vocabulary (2002) [Filosofskiyi entsyklopedychnyi slovnyk]*, ed. V. I. Shynkaruk, NAS of Ukraine, Kyiv, 2002. 727 p.

11. Bloomfield, L. (1994), *Language*, Motilal Banarsidass Publ., Delhi, 566 p.

12. Chomsky, N. (2009), *Cartesian Linguistics. A Chapter in the History of Rationalist Thought*, 3rd ed., edited by J. McGilvray, Cambridge Univ. Press, New York, 158 p.

13. Chomsky, N. (1957), *Syntactic Structures*, Mouton, The Hague, 134 p.

14. Crystal, D. (2008), *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, 6th ed., Blackwell, Oxford, URL : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781444302776/>

15. Gleason, H. A., Jr. (1955), *An Introduction to Descriptive Linguistics*, Hartford Seminary Foundation, Henry Holt and Company, New York, 503 p.

16. Greenberg, J. H. (1963), “Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements”, *Universals of Language*, MIT Press, Cambridge, Mass., and London, pp. 73–113.

17. Fries, Ch. C. (1961), “The Bloomfield ‘School’”, *Trends in European and American Linguistics 1930–1960*. Utrecht ; Antwerpen, pp. 196–224.

18. Harris, Z. (1946), “From morpheme to utterance”, *Language*, vol. 22, pp. 161–183.

19. Haugen, E. I. “Directions in modern linguistics”, *Language*, 1951, vol. 27, pp. 211–222.

20. *The Routledge Linguistics Encyclopedia* (2010), Third edition, ed. by K. Malmkjær, Routledge.

21. Russell, B. (1905), “On Denoting”, *Mind, New Series*, Vol. 14, No. 56, pp. 479–493.

ГРОМКО Тетяна Василівна,

доктор філологічних наук, доцент; тел.: +38 0500310222; e-mail: hromkot@gmail.com;

ORCID ID: 0000–0002–4661–4302.

ДЕСКРИПЦІЯ ЯК СПОСІБ ЕКСПЛІКАЦІЇ МОВНОЇ СИСТЕМИ ІДІОМУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. *Метою* запропонованої статті є опис та теоретичне осмислення дескрипції як способу експлікації мовної системи говірки, що полягає в науковій інтерпретації мовних і мовленнєвих одиниць говіркового дискурсу і цим самим, у цілому, дає можливість підвищити ступінь доказовості та достовірності лінгвістичних спостережень за лінгварієм усього виражального ресурсу субдіалекту. *Об’єктом* є поняття дескрипції лінгварію як мовно-мовленнєва система лінгвістичного аналізу. *Предмет* дослідження — теоретичні та функціональні засади дескрибування в історико-лінгвістичному аспекті й новітнє подання опису говірки як мовної системи. *Результатом* дослідження є обґрунтування до речності перегляду традиційної теоретичної кваліфікації дескрипції в лінгвістиці, а також на досвіді опису говіркового дискурсу актуалізація її в плані виявлення всіх потенційних можливостей дистрибутивного опису структури мови, тобто увесь репертуар лінгвістичних елементів (виражального ресурсу лінгварію говірки) за контекстуальним типом дескрибування. Запропонована експлікації мовної системи говірки передбачає подолання неповноти, несистемності й незіставності інформації моноговіркового опису й орієнтована на максимальний набір їх релевантних структурних рис, їх системні зв’язки тощо. **Висновки.** Дескрипція є одним із найбільш поширених у лінгвістичній науковій практиці методів опису й вивчення фактів, предметів і явищ мовної картини світу. Моноговіркова дескрипція служить підставою для подальшого застосування в дослідженнях її методології, дослідницького апарату (метамова) та алгоритму опису конкретного лінгварію як однієї з технік побудови моделі дескрибування для отримання об’єктивних результатів дослідження в лінгвістичній науці.

Ключові слова: дескриптивна лінгвістика, дескрипція, лінгварій, говірка, говірковий дискурс, виражальний ресурс, методологія лінгвістичного опису, експлікація мовної системи.

Статтю отримано 19.04.2023 р.

DOI: 10.18524/2307-4558.2023.39.284902

UDC 81-112+811.16'373.611/612

Alexander I. ILIADI,

Doctor of philological sciences, Associate Professor of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, Odessa South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky; 34 Staroportofrankivska Str., Odessa, 65020, Ukraine; phone: +38 095 0812118; e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-5078-8316.

PROTO-SLAVONIC COMPOUND WORDS WITH *SLAV- 'FAME', 'GLORY', 'RUMOUR': SYSTEM RECONSTRUCTION OF «GLORIOUS NAMES» PARADIGM

Summary. The paper focuses on the study of historical-linguistic research of Proto-Slavonic anthroponyms-composites with the stem *slav-. The *topicality* of this paper is determined by a declining interest in research of Old Slavonic lexical heritage in Slavonic historical and modern anthroponymy. The *purpose* of study is the description of the structure and semantics of anthroponymic composites with Proto-Slavonic component *slav-. The *object* of the research is Nomina Personalia, taken from Slavonic written sources (namely, collections of Slavonic personal names, to a lesser extent — monuments of different times), which are formed by the way of compounding. Etymological, morphological and lexical-semantic peculiarities of Slavonic proper names as well as reconstructed Proto-Slavonic prototypes constitute the *subject* of the investigation. As the *result* of our research, the fragments of the paradigm of Proto-Slavonic compound words with exponent *slav-/*-slavъ are reconstructed; etymological ambiguity of some compound proper names is commented; morphological and semantical (ideological) peculiarities of archaic Slavonic dithematic anthroponyms are highlighted. **Conclusions.** Proto-Slavonic binominal Nomina Propria with the exponent *slav-/*-slavъ are attested as prepositive determinatives as well as a postpositive defined word. Preliminary results of the group reconstruction of the units, which belonged to the viewed linguistic object, indicate the high degree of the stem *slav- productivity. In particular Proto-Slavonic vocabulary may be supplemented with 230 prototypes; it is possible to expand geography for a number of previously proposed Proto-Slavonic words. High productivity of the paradigm with the exponent *slav- impels us to make the conclusion about significant culture role of *slav-anthroponyms in the life of Old Slavonic peoples. Like some other exponents of Proto-Slavonic anthroponymic vocabulary, *slav- was a lexical unit of archaic poetic language used in ritualized actions. Examples of poetic speech demonstrate syntactic counterparts of dithematic personal names on the basis of which the analyzed anthroponyms perhaps arose. The *perspectives* for further research are to uncover the system of structurally and etymologically identical dithematic anthroponyms in onomastic vocabulary of Baltic and Iranian languages and comparative analysis of their cultural semantics.

Key words: Proto-Slavonic, reconstruction, anthroponym, composite, lexeme, prototype, semantics.

1. Introduction

Formulation of the problem. Proto-Slavonic anthroponymic system had the wide palette of lexical means for constructing of dithematic proper names. It is possible to mention the most common of them, namely: *beri-, *bog-/*bož-, *boj-, *bol'e-, *bolg-/*bolž-, *bor-, *borni-, *bōdi-, *brat[r]-, *bud-, *buj-, *by-, *čaj-, *čini-, *čudo-, *čvst-, čtě-, *dali-/*dal'e-, *dan-, *dar-, *dě- (mainly in the composition of prefixed forms), *děd-, *dob-, *dobr-, *dorg-/*dorž-, *drug-, *dъlg-, *dъrži-, *ę- (used primarily with different prefixes), *gněv-, *god-, *goj-, *gordi-, *gori-, *gost-, *gubi-, *xorni-, *xotě-/*xoti-, *xud-, *xvali-, *jač-, *jar-, *jъn-, *jъsti-, *krěpi-, *krěsi-/*kresi-, *kraj-, *l'ub-, *l'ud-, *l'ut-, *mami-, *měr-, *mil-, *mir-, *moj-, *mysl-, *mъst-, *na-čę-, *něg-, *nos[i]-, *on-, *ord-/*rad-, *orsti-, *pak-/*pače-, *pōt-, *prosi-, *pъlk-, *pъrv-, *rati-, *rog-, *sam-, *sebě-/*sobě-, *sestr-, *sēm-, *slav-, *sod-, *stani-, *sterg-/*storg-, *stoj-, *stroj-, *suli-, *svet-, *svoj-, *šir-, *terb-, *těx-/*těš-, *tix-/*tiš-, *toli-, *tomi-, *tvori-, *tvъrd-, *uj-, *uně-/*uni-, *vele-, *veli-, *vętje-, *vid-, *vit-, *vodi-, *voj-, *vold-, *volst-, *vorti-, *vyše-, *vъlk-, *vъrx-, *vъrti-, *vъse-, *zъl-, *žel-, *žer-, *žir-, *žit-. Such diversity of constituent elements in «anthroponymic vocabulary» is determined with necessity to express very wide spectrum of cultural meanings relevant for name giving in the culture of the ancient Slavs. It is about various ways to express wishes of good to a holder of the name (any good was related to a number of social, spiritual values, denoted with the words) and the protective function of many Slavonic names (defensive power of a name depended on religious, ritual, magical significance of a symbol or an artefact, embodied in any word, which became an anthroponym).

One of the basic concepts in Slavonic value system was glory, fame. It was the absolute value and one was beyond wealth, power and love of life (desire for glory outweighed fear of death). Glory or fame was the measure of all things, therefore it was associated with a variety of social, religious concepts and relations, from which ability of Proto-Slavonic *slav-/*-slavъ (the lexical marker for 'glory', 'fame', 'rumor') to match with the broad spectrum of exponents stems. It seems that there is every reason for a detailed, comprehensive study of the *slav-paradigm, whose importance for comparative-historical lexicology, etymology, history of Slavonic languages and Proto-Slavonic reconstructing is obvious. The scientific value (for the history of Slavonic and Indo-European culture in general) of the cultural information hidden within the *slav-names is equally obvious. However, contrary to expectations, full scien-

tific description of mentioned linguistic object is currently lacking, although a few attempts to describe parts of the **slav*-paradigm have been made. So, the **problem of comprehensive study of **slav*-paradigm in Proto-Slavonic language** now is unsolved, which determines the **topicality** of proposed investigation.

Aims and objectives. The main purpose of our study is to reconstruct Proto-Slavonic stratum of compound words with the exponent **slav-/*-slavъ* (the core of **slav*-names paradigm); determine the diapason of semantical valency of the stem **slav-* by establishing the sum of words, which were able to be combined with the **slav-* within the compound words; determine syntactic correlates for dithematic personal names (we mean the phrases on the basis of which this names arose); to derive etymological and semasiological definitions for unclear cases. The **object** of the research is Nomina Personalia, taken from Slavonic written sources (namely, collections of Slavonic personal names, to a lesser extent — monuments of different times), which are formed by the way of compounding.

Reference to previous studies. Proto-Slavonic anthroponyms (as well as proper names of separate Slavonic languages) with the analyzed exponent have been already under consideration by many scientists. It is worth mentioning classical onomastic works by Witold Tashicky (first and foremost his work as the editor of the «Słownik staropolskich nazw osobowych», 1965–1985), Tadeusz Milewski («Indoeuropejskie imiona osobowe», 1969), Stanislav Rospond («The structure and classification of the Old Eastern Slavonic Anthroponyms»), Kazimierz Rymut («Nazwiska polaków»), numerous papers by Silvo Torkar and in-depth studies on Slavonic, Indo-European etymology and comparative-historical linguistics by academics O. N. Trubachev, V. N. Toporov, dedicated, among other things, to analysis of Slavonic Nomina Personalia with **slav-* on the broad Indo-European background. Here we should mention numerous great achievements of many more linguists which collected appropriate onomastic data and gave a preliminary assessment of this material. Their studies in the present paper (see below) are used.

Analysis of the latest research and publications. Due to the practical nature of the selected type of research, we provide a critical review of our predecessor's scientific versions directly in the process of work with every analyzed example, if necessary.

2. The main part. Here we present a fragment of reconstructed paradigm of Proto-Slavonic «glorious names».

2.1. The word structure (list of prototypes).

**Baji-slavъ*: Serb., Croat. *Bajislav* ~ **bajiti* [6, p. 10].

**Beri-slavъ*: Bulg. *Берислав* ([1, p. 22, 72]: 'one who takes the glory'), Serb. *Берислав* [4, p. 49, 59, 60], Sloven. *Berislav* [21].

**Béli-slavъ*: Serb. *Белислав* [4, p. 52]. Cf. Serb. *Белумир* [4, p. 49].

**Bělo-slavъ*: Serb. *Белослав* [4, p. 49, 50, 56], *Bjeloslav* [14, p. 105, 113], toponym Croat. *Beloslava* [16, p. 20].

**Bodi-slavъ*: Serb. *Бодислав*, Old Sorabian **Bodislav*, XIV [4, p. 82, 83], Pol. *Bodzislaw* [20, p. 789].

**Bogo-slavъ*: Bulg. *Богослав* ([1, p. 79]: 'one who glorifies God'; [2, p. 53]), Serb. *Богослав* [4, p. 31, 84, 86], Sloven. *Bogoslav* [21], OPol. *Bogostaw: Bogozlawus*, 1168 [22: I, p. 191], Pol. *Bogostaw* [20, p. 802].

**Bogu-slava, *Bogu-slavъ*: OCzech *Bohuslava* abatissa, 1333 [7, p. 357], Czech *Bohuslav* [16, p. 16], Slovak *Bohuslav* [18], OPol. *Bogustaw: Boguzlaw*, 1206 [22: I, p. 199], Pol. *Bogustaw* [20, p. 807], Rus. toponym *Богуславль* [16, p. 16].

**Bojъ-slavъ*: Serb. *Boislav* [19, p. 8], Sloven. *Bojislav* [21], OCzech *Boyezlawus*, 1251, *Boyzlawus*, 1265 ([10: I, p. 81]: *Bojeslav, Bojislav*).

**Bol'e-slavъ*: Bulg. *Болеслав* [1, p. 82], OSerb. Петар *Бољеславић*, 1234 — the prince of Dubrovnik, Serb. *Бољеслав* [4, p. 88] but (!) OSerb. *Boleslav*, XI, Serb. *Бољеславић* [4, p. 87], Croat. *Boljeslav* [15, p. 87, 88], Czech *Boleslav* [16, p. 16], Slovak *Boleslav* [18], OPol. *Bolestaw: Wir Boleslaw*, 1326 [22: I, p. 210].

**Bolgo-slavъ*: Bulg. *Благослав* ([1, p. 77]: as translation of Lat. *Benedictus*), Serb. *Благослав* [19, p. 4, 5], OCzech *Blaižlawus* ([10: I, p. 59]: *Blahoslav?*), Pol. toponymic derivative with suff. *-sk-Błogostawski* [20, p. 748].

**Bolži-slavъ*: Serb. *Блажислав* [19, p. 4, 5], OCzech *Blasislao* de Thuronia ([10: I, p. 62]: *Blažislav*).

**Bori-slavъ*: Bulg. *Борислав* ([2, p. 55]: 'fight for the glory'), Serb. *Борислав* ([4, p. 85, 89]; [14, p. 106, 114]: to *boriti (se)*, that is 'in pugna gloriam habens' or 'pugnae gloriam habens'), Sloven. *Borislav* [21], Czech *Bořislav* [16, p. 17], OPol. *Borzystaw: Borizlaw*, XII, *Borislav*, 1220 [22: I, p. 231], Ukr. *Борислав* [16, p. 17].

**Borni-slavъ*: Bulg. *Бранислав* ([1, p. 87]: 'guard of the glory'; [2, p. 56]: 'keep, care the glory'), Serb. *Бранислав* ([4, p. 31, 98]; [14, p. 114]: 'in pugna gloriam habens' or 'pugnae gloriam habens'), Sloven. *Branislav* [21], OCzech *Branislaus* [7, p. 54], Slovak *Branislav* [18], OPol. *Bronistaw: Erga Bronislawum* de Geligowo, 1402 [22: I, p. 252].

**Boro-slavъ*: OPol. *Borostaw* (?): *Boroslawus*, pfarrer (von Slewicz), 1287 [22: I, p. 220], derivative Pol. *Borostawski* [20, p. 881].

**Boži-slavъ*: Serb., Croat. *Božislav* [5, p. 77], Sloven. *Božislav* [21].

- **Bōdi-slavъ*: OPol. *Bądzstaw*: Nobili *Banczslao*, 1437 [22: I, p. 114].
- **Bra-slavъ*: Sloven. *Braslav* [21], Czech *Braslav* [16, p. 14], Old Slovak *Braslav* (from «Civiale evangeliary») [18], OPol. *Brastaw*: Stanislaus *Braslaw* receipt ius civile (Cazimiriense), 1387 [22: I, p. 243].
- **Brati-slavъ*: Bulg. *Братислав* ([1, p. 88]: ‘one who glorifies his brothers’), Serb. *Братислав* [4, p. 21, 22, 23], Sloven. *Bratislav* [21], OPol. *Brac(s)law*: Super providum Marcum *Braczlaw*, 1482 [22: I, p. 241].
- **Brato-slavъ*: Bulg. *Братослав* [1, p. 88], OSerb. *Bratoslav*, 1282 (Dubrovnik), Serb. *Братослав* ([4, p. 42]; [14, p. 115]: ‘fratris gloriam habens’ or ‘fratris gloria?’), OCzech *Braczlaws* [7, p. 91].
- **Bratro-slavъ*: Serb. *Bratroslav* [19, p. 11].
- **Brodi-slavъ*: Serb. **Бродислав* ~ *бродити* ([4, p. 107]: compares with OPol. *Brodzistaw*), OCzech *Brodiflaw* ([10: I, p. 106]: *Brodislav*), OPol. *Brodzistaw*: *Brodizlaws* 1152–1153, *Brodzislaws* 1398 [22: I, p. 250].
- **Budi-slavъ*: Bulg. *Будислав* ([1, p. 91]: ‘one who awakens the glory’), OSerb. *Budislav*, 1264 (Trogir), Serb., Croat. *Будислав* [4, p. 112–113; 14, p. 115], Sloven. *Budislav* [21], Czech *Budislav* [16, p. 19], OPol. *Budzistaw*: *Budzilaw*, 1136, *Budislawo* 1224 [22: I, p. 275], derivative Pol. *Budstawska* [20, p. 1091].
- **Bujъ-slavъ*: OCroat. *Buislav* [Kovanjin 137], Serb., Croat. *Bujislav*, Pol. *Bujistaw* (see: [11, p. 113]: a reference to V. N. Toporov).
- **Buni-slavъ*: Serb. *Бунислав* [4, p. 122; 15, p. 95] ~ Croat. *buniti se* ‘to rebel’, ‘to resent’, ‘to be indignant’.
- **Buno-slavъ*: Sloven. *Bunoslav* [21].
- **Bъdri-slavъ*: Serb. *Бодрислав* [19, p. 6], OPol. *Biedrzystaw*: *Bedrzislawm*, vicarium de Antiqua Pilcza 1394 [22: I, p. 139].
- **Bъrzo-slavъ*: OCzech «*dceru Brzoflawowu*» ([10: I, p. 111]: *Brzoslav*). Cf. Czech *Brzimir*, *Brzivoj*, *Berzomil* [19, p. 3].
- **Čēli-slavъ*: Serb. *Cjeleslav*, *Цѣлислав* [19, p. 25], Sloven. *Celislav* [21].
- **Čaro-slavъ*: Pol. *Czarostaw* [20, p. 1718].
- **Ča-slavъ* (< **Čajъ-slavъ*): Bulg. *Часлав* ([1, p. 536]: ‘one who waits for the glory’, ‘one who will return to the glory’), Serb., Croat. *Časlav* ([14, p. 105]: to *čaj*), OCzech *Czaslaw*, 1325 [7, p. 222], Czech *Čáslav* ([16, p. 70]: ча-, чак-), OPol. *Czastaw*: Testes *Czaslaw* de Grabowicz, 1393; *Czaslaw*, 1397 [22: I, p. 407].
- **Čudo-slavъ*: Sloven. *Čudoslav* [21]. Cf. **Čudo-mirъ* (V. N. Toporov) and **Čudo-milъ* > Ukr. *Чудомир* [3, p. 12].
- **Čъsti-slavъ*: Sloven. *Čtislav* [21], Slovak *Čestislav* [19, p. 26], OPol. *Czcistaw*: Per fratrem Czczislawm, 1350–1351 [22: I, p. 412].
- **Čъstъ-slavъ*: OSerb. *Цъесѣлавъ* = ‘honoris gloriam habens’ ~ OCS *чьславъ* < *чьстъславъ* [14, p. 116], Sloven. *Česlav* [21], OPol. *Czeslaw*: *Czeslaw* de Tarnowo 1393 [22: I, p. 371]. Cf. also *Čtěslawa*, *Čtěslavъ* — anthroponyms of the old Alpine Slavs [13, p. 97, 100].
- **Dani-slavъ*: Rus. *Данислав* (cf. *Даниславская*, 1828 — street in Novgorod) [19, p. 34].
- **Daro-slavъ*: Serb., Croat. *Daroslaw* ([14, p. 105]: to *dar*), Sloven. *Daroslaw* [21], Ukr. *Дарослав* ~ *Даромисл* [3, p. 11].
- **Desi-slavъ*: Bulg. *Десислав* ([1, p. 26, 161]: from OCS *decumi* ‘to find, comprehend’; [2, p. 79]: ‘find the glory’), OSerb. Pirucius filius *Disislawi*, 1322 (Shibenik) = *Дисислав*, in which *i* in the root is from *e* as the result of assimilation *-e-i-* > *-i-i-*; Serb. *Десислав* [4, p. 303, 304, 316], Sloven. *Desislav* [21].
- **Dēdo-slavъ*: OSerb. *Дедослав*, XIV (Dubrovnik) ~ *Дедомир*, 1080 [4, p. 301], *Djedoslav* as ‘avi gloriam habens’ or ‘avo gloria’ = ‘one who has glory of his grandfather’, ‘grandfathers glory’ [14, p. 117], Sloven. *Dedoslav* [21], toponym ORus. *Дѣдославль* ([16, p. 33]: дѣдъ).
- **Dě-slavъ* (< **Dějъ-slavъ*): Serb. *Đeslav* [19, p. 35], OPol. *Dziestaw*, *Dzistaw*: *Dzeslaus*, 1389, na *Dzeslawa*, 1402; *Dzisslaw* de Grabkowicz, 1400 [22: I, p. 559].
- **Divi-slavъ*: OCzech *Divyflaw* ([10: I, p. 252]: *Divislav*), OPol. *Dziwistaw*: *Dzywyslaus*, 1404 [22: I, p. 576].
- **Divo-slavъ*: Sloven. *Divoslav* [21].
- **Dobe-slava*, **Dobe-slavъ*: OCzech *Dobislawa* [8, p. 42], *Dobeslav* [10: I, p. 207], Sloven. *Dobislav* [21], OPol. Папъ *Dobeslawъ* Koszczickii, 1368 [22: I, p. 480], toponym Ukr. *Дебеславици* [16, p. 30].
- **Dobje-slavъ*: OSerb., Croat. *Doblisclaus* ([14, p. 117]: to adj. OCS *добль* ‘fortis’, that is ‘fortem gloriam habens’ or ‘fortitudinis gloriam habens’), Old Slavonic *Doblislav* from «Civiale evangeliary» [18].
- **Dobo-slavъ*: Serb. *Добослав* [4, p. 318], OPol. *Dobostaw*: *Doboslaus*, 1479 [22: I, p. 485].
- **Dobro-slavъ*: Bulg. *Доброслав* ([1, p. 176]: ‘one who has good glory’; [2, p. 83]: ‘one who is known for goodness’), OSerb. *Dobroslav*, XI, Serb. *Доброслав* ([4, p. 176, 323, 328, 330]; [14, p. 117]: ‘bonam gloriam habens’), Sloven. *Dobroslav* [21], OCzech *Dobroslaus* [10: I, p. 273], Slovak *Dobroslav* [18], OPol. *Dobrostaw*: *Dobrozlaus*, 1228, *Dobroslaw*, 1426 [22: I, p. 490].

**Doma-slavъ*: Serb., Croat. *Domaslav* ([14, p. 118]: ‘domi gloriam habens’), Sloven. *Domoslav* [21], Czech *Domaslav* [16, p. 31], OCzech *Domazlaus*, *Domaslaus* [8, p. 43], OPol. *Domastaw*: *Domaslaf*, 1403 [22: I, p. 504], Pol. *Domostaw*.

**Dorgo-slavъ*: Bulg. *Драгослав* ([1, p. 182]; [2, p. 86]: ‘one who cares about glory’), OSerb. *Dragoslav*, 1271 (Trogir), Serb. *Драгослав* ([4, p. 224, 330]; [14, p. 118]: ‘gratam gloriam habens’), Croat. derivative with suff. *-ec-* *Dragoslavac* [16, p. 32], Sloven. *Dragoslav* [21], OCzech *Drahoslaus* [8, p. 44], Czech *Drahoslav* [16, p. 32], Slovak *Drahoslav* [18], OPol. *Drogostaw*: *Drogozlau*, XII [22: I, p. 522].

**Dorže-slavъ*: Serb., Croat. *Dražeslav* ([14, p. 105, 118]: to *draži*, ‘gratissimam gloriam habens’).

**Dorži-slavъ*: Serb. *Дражеслав* [4, p. 342], Sloven. *Dražislav*, *Dragislav* [21].

**Duxo-slavъ*: Czech *Duchoslav*, XVI [17, p. 166], *Duchoslaus* [10: I, p. 355] = ‘one who is glorious in spirit’. Cf. OCzech «Čtvero dostojeňstvie oslavené duši ...» ([10: II, p. 613]: *nesmrtelnost*).

**Dълго-slavъ*: OCzech *Dluhoslav* ([10: I, p. 259]: *Dluhoslav*). Cf. *Dluhowogius* ([10: I, p. 259]: *Dluhovoj*).

**Dръжи-slavъ*: Serb. *Држислав* ([4, p. 348]; [14, p. 119]: ‘tene gloriam’ or ‘habe gloriam’), Sloven. *Držislav* [21], OCzech *Dirzlaus* ([7, p. 292]: *Držislav*), Czech derivative *Drslavice* ([16, p. 32]: дръг-), OPol. *Dzierżystaw*: *Dersislauo*, 1224, *Dierzyslaus*, 1399 [22: I, p. 573], ORus. *Держиславъ*, Ukr. *Держислав* [3, p. 11].

**E-slavъ*: Pol. *Jeśław* [20, p. 4388]. Cf. prefixed form **Per-je-slavъ*.

**Godi-slavъ*: Serb. *Годислав* [4, p. 247], Sloven. *Godislav* [21], OCzech *Godeslav*, *Hodislaus* [7, p. 276], OPol. *Godzistaw*; *Hodystaw*: *Gozyzlao*, 1233, *Godislaus*, 1325–1327 [22: II, p. 147].

**Godo-slavъ*: Bulg. *Годеслав* [1, p. 136], OSerb. *Гођеслав*, 1330, Serb. *Годеслав* ([4, p. 247]; [14, p. 119]: ‘gloriam in gratia habens’, ‘cui gloria placet’), OCroat. *Godeslav* [Kovanjin 241], Old Slovak *Hodeslava* (from «Civdale evangeliary») [18], OPol. *Godostaw*: *relicta Godoslai*, 1295 [22: II, p. 145].

**Godu-slavъ*: Pol. *Godustawski* [20, p. 3212] = **godu-slavъ?* ~ **godъ*, **goditi?*

**Goji-slavъ*: Serb. *Гојислав*, OSerb. *Гоиулавикъ*, 1289 (Dubrovnik) [4, p. 248, 249], *Gojislav* ([14, p. 119]: ‘valetudinis gloriam habens’, ‘validam gloriam habens’), Sloven. *Gojislav* [21], OCzech *Hoyzla* ([10: I, p. 450]: *Hojislav?*). Cf. Serb. *Гојувој*, *Гојумир* [4, p. 248, 249].

**Gordi-slavъ*: Bulg. *Градислав* ([1, p. 140]: ‘one who creates glory’), Serb. *Градислав* ([4, p. 263]; [14, p. 119]: ‘moenium gloriam habens’ or ‘munitionis gloriam habens’), Sloven. *Gradislav* [21], OPol. *Grodzistaw*: *Grodizlai*, 1233 [22: II, p. 205–206], patronymic derivative Ukr. *Городиславичи* [16, p. 28]. For more details see ESSJ.

**Gor’e-slavъ*: OCzech (syna) *Hořeslawa* ([10: I, p. 468]: *Hořeslav*). See ESSJ, where the only OCzech name is represented.

**Gori-slavъ*: Serb. *Горислав* ~ *Горивој* [4, p. 255], Sloven. *Gorislav* [21], OCzech *Horyflaw* ([10: I, p. 464]: *Horislav*), OPol. *Gorzystaw*: *Korzyslaus* (!) 1329, *Gorzislaio*, 1351 [22: II, p. 172], derivative Pol. with suff. *-sk-* *Gorzystawski* [20, p. 3314], patronymic Ukr. derivative with *-itji* *Гориславичи* ~ *gor-* in *gora* ([16, p. 27]: *святыхъ горы*). Learn more see in ESSJ (without South Slavonic parallels).

**Go-slavъ* (< **Gojъ-slavъ*): OPol. *Gostaw*: *Gozlav*, 1239, *Goslau*, 1265 [22: II, p. 172].

**Gosti-slavъ*: Sloven. *Gostislav* [21], OCzech *Hostyslaus* ([10: I, p. 475]: *Hostislav*), OPol. *Gościstaw*, *Goscstaw*: Johannes, filius *Gostizlavi*, 1214, *Gostislauius*, 1234, *Goczslaus*, 1424 [22: II, p. 180]. See ESSJ (without Sloven.).

**Grimi-slavъ*: OPol. *Grzymistaw*: *Grimizlaus* Gnezota 1178, *Grimisclauus*, 1198 [22: II, p. 228], Pol. *Grzymistaw* [16, p. 28] ~ **grimati*.

**Grъmi-slavъ*: Sloven. *Grmislav* [21] ~ **grъmēti*.

**Xlěbo-slavъ*: OCzech (syn) *Chleboflawuow* ([10: I, p. 536]: *Chleboslav*).

**Xodi-slavъ*: Serb., Croat. *Hodislav* ([14, p. 120]: ‘gradiendi gloriam habens?’), Pol. derivative *Chodzistawski* [20, p. 1388], cf. Serb., Croat. *Hodivoj* [14, p. 120].

**Xorni-slavъ*: Bulg. *Хранислав* ([1, p. 521]: ‘one who keeps the glory’), Serb. *Хранислав* ([4, p. 611]; [14, p. 120]: ‘salvandi gloriam habens’), Sloven. *Hranislav* [21].

**Xotě-slavъ*: Serb. *Хотеслав* [19, p. 1], OCzech *Hotezlau* ([10: I, p. 547]: *Chotěslav*), OPol. *Chociestaw*, *Chocstaw*: Swansco *Choczeslai*, 1415; *Choczslao* de Czaykowo, 1420 [22: I, p. 322].

**Xoti-slavъ*: Sloven. *Hotislav* [21], OCzech *Chotiflaw* ([10: I, p. 547]: *Chotislav*), OPol. *Chocistawski*: *Arendacio Hoczyslawsky*, 1474 [22: I, p. 323].

**Xudo-slavъ*: Czech derivative *Chudostawice* ([16, p. 69]: *хоудъ*), OPol. *Chudostaw*: *Chudostaw* (!), 1222 [22: I, p. 346].

**Xvali-slavъ*: Serb. *Хвалислав* [4, p. 131], Sloven. *Hvalislav* [21], OPol. *Chwalistaw*: *Comam... comite Hualislaio* 1224; *Chwalislav* de Boczki, 1391 [22: I, p. 351].

**Jače-slavъ*: Sloven. *Jačeslav* [21]. Cf. **Jače-mirъ* ~ Serb., Croat. *jāčamu* ‘to get stronger’, ‘to increase’ (version by V. N. Toporov).

**Jaro-slavъ*: Serb. *Јарослав* [4, p. 472; 15, p. 103], Sloven. *Jaroslav* [21], OCzech *Jaroslauus*, *Geroslaus* [7, p. 123, 323], Czech *Jaroslav* [16, p. 73], Slovak *Jaroslav* [18], OPol. *Jarostaw*: *Iarozlau*, XIII–XIV, *Jaroslauus* Mroczkowsky, 1389 [22: II, p. 444], ORus. *Ярославъ*, Rus. *Ярослав*.

- **Jьdi-slavъ*: OPol. *Idzistaw: Isizlaus*, 1212, *Idizlao*, 1249 [22: II, p. 337] ~ Serb. *Идислав* ~ *иѣ: Идиславъ* синъ Шъачки Максима, 1838 (Срем) [4, p. 460–461].
- **Jьno-slavъ*: OSerb. *Инослав*, 1330, Serb. *Инослав* [4, p. 462, 463], Croat. *Inoslav* ([14, p. 105]: to *ini*), Sloven. *Inoslav* [21]. Cf. **Ono-slavъ* (see below) that is the opposite of **Jьno-slavъ*.
- **Jьsti-slavъ*: Serb. *Istislav*, Pol. *Iścistaw* [19, p. 53]. Cf. Serb. *Istimir, Istidar, Istivoj* [19, p. 53].
- **Jьšči-slavъ*: OCzech *Izcizlaus*, 1147, *Iscizlaus*, 1288 ~ *jiskati* ([10: I, p. 656]: *Jiščislav, Jištislav*).
- **Jьz-ę-slavъ*: Sloven. *Izeslav* [21], ORus. *Изяславъ* [19, p. 53].
- **Kori-slavъ*: Serb. **Корислав*, Old Sorabian *Korislav* (Pomerania), 1329 ~ Serb., Croat. *корити* ‘to reproach; to reject’ [4, p. 575].
- **Koro-slavъ*: Old Slavonic *Корослав* (Zakarpacie) — toponym > Hung. *karaszlai* — katoikonum [5, p. 287].
- **Kory-slavъ* (?): Pol. *Korystawski* [20, p. 5381]. Cf. Pol. *Korysondowicz* [20, p. 5381] = **Kory-spdz* (is it a case of deetymologization of compound words with **koriti*?).
- **Krajъ-slavъ*: Bulg. *Краислав*, XV, XVI [1, p. 275], OSerb. *Крајислав*, 1386 (Shibenik), Serb. *Крајислав* ([4, p. 592, 593]: in according to Jordan Zaimov, «let your glory spread around your native land», «one who will bring the glory on the land, country»; [14, p. 121]: ‘in patria gloriam habens’), Sloven. *Krajislav* [21].
- **Krasi-slavъ*: Sloven. *Krasislav* [21]. Cf. **Krasi-mirъ*, **Krasi-mira* (prototypes reconstructed by V. N. Toporov).
- **Krěpi-slavъ*: Serb. *Krjepislav* [19, p. 31]. Cf. Serb. *Krjepimir, Krjepivoj* [19, p. 31] ~ **krěpiti*.
- **Krěsi-slavъ* (**Kresi-slavъ*): OCzech *Krzesislaum* ([10: II, p. 140]: *Křesislav*), OPol. *Crezislauis*, 1265 (= *Krzesistaw*) and phonetically secondary variant «contra *Crzeslaum*» = *Krzeslaw* [22: III, p. 162], also Old Slavonic. *Kreslav* [19, p. 31].
- **Kupi-slavъ*: OSerb. *Cupizlaf* = *Купислав* ~ Serb. *кунити* ‘to buy’ [4, p. 644]. Probably, its mean was linked with the idea of «accumulation» of the glory.
- **Květo-slava*, **Květo-slavъ*: Sloven. *Cvetoslava, Cvetoslav* [21], Slovak *Kvetoslava* [18], Bulg. *Цветослав* ([1, p. 26]: interpreted as an innovative name).
- **Ladi-slavъ*: Sloven. *Ladislav* [21], OCzech *Ladislauis* ([7, p. XVI, 257]; [10: II, p. 198]: *Ladizlaus* rex Ungariae < *Vladislav*), Slovak *Ladislav* [18].
- **Lěpo-slavъ*: Serb. *Љенослав* [19, p. 55], Sloven. *Leposlav* [21].
- **L’ubi-slavъ*: Serb. *Ljubislav* [19, p. 56], *Љубислава* ([14, p. 121]: ‘gratam gloriam habens’), Sloven. *Ljubislav* [21].
- **L’ubo-slavъ*: Bulg. *Любослав* ([1, p. 310]; [2, p. 123]: ‘love the glory’, ‘be loved by the glory’), Serb. *Ljuboslav* [19, p. 56], Sloven. *Ljuboslav* [21], Slovak *Luboslav* [18], Pol. derivative with suff. *-sk-* *Lubostawski* [20, p. 6414].
- **L’udi-slavъ*: OCzech *Ludizlaus*, 1261 [10: II, p. 286].
- **L’udo-slavъ*: OCzech *Lidořlaw* ([10: II, p. 287]: *L’udoslav*) with the result of delabialisation *ü* > *i*.
- **L’udъ-slavъ*, **L’udъ-slavъ*: OCzech *Ludzlaus*, 1266, *Luzlaus*, 1259 [10: II, p. 286], OPol. *Lud-clawski*, 1381 ([22: VII, p. 135]: *Lutstawski*).
- **L’uto-slavъ*: Serb. *Љутослав*, Czech *Litoslav* [19, p. 58], OPol. *Lutostaw: Luthoslaus*, 1413 [22: III, p. 301].
- **Mani-slavъ*: Serb., Croat. *Manislav* ~ OCS *манити* ([14, p. 121–122]: ‘ab incitando gloriam habens’).
- **Ma-slavъ* (< **Maji-slavъ*?): OPol. *Mastaw: Maslaus*, 1194–1206 [22: III, p. 414].
- **Meti-slavъ*, **Měti-slavъ* (?): Sloven. *Metislav* [21], OCzech *Mitizlaus* [8, p. 102]. May be from **mesti*: **metati*: **mětati* ‘to reject’, cf. **Meti-mirъ* (V. N. Toporov).
- **Měri-slavъ*: Slovak *Mierislav* [18].
- **Milo-slavъ*: Bulg. *Милослав* ([1, p. 334]; [2, p. 132]: ‘to cherish the glory’), Serb. *Милослав* [4, p. 555], Sloven. *Miloslav* [21], OCzech *Milozlaw* ([10: II, p. 361]: *Miloslav*), Slovak fem. *Miloslava* [18], OPol. *Miostaw: Miloslaw* 1155 [22: III, p. 513], Pol. *Miostaw* [16, p. 45].
- **Miro-slavъ*: Bulg. *Мирослав* ([1, p. 337]: ‘who is glorified in the world’; [2, p. 133]: ‘be famous in the world; glorify the world’), Serb. *Мирослав* ([4, p. 533]; [14, p. 124]: ‘in pace gloriam habens’ or ‘pacem gloriamque habens’), Sloven. *Miroslav* [21], OCzech *Miroslaus*, 1333 [7, p. 360], Czech *Miroslav* [16, p. 46], Slovak *Miroslav* [18], OPol. *Miostaw: Mirosław* 1385 [22: III, p. 523], Pol. *Miostaw*, toponym Rus. *Мирославское* [16, p. 46].
- **Moјъ-slavъ*: Croat. **Moјslav* ([14, p. 124]: ‘mea gloria’ or ‘meum decus’), Sloven. *Moјslav* [21], OCzech *Moјslaw* [10: II, p. 397], OPol. *Moјstaw: Moјslaw*, 1113 [22: III, p. 545], ORus. *Моиславъ* [14, p. 124].
- **Moti-slavъ*: Sloven. *Motislav* [21], OPol. *Męcistaw: Mączeslao* de Zurovicze, 1472 [22: III, p. 443].
- **Mъnogo-slavъ*: Serb. *Mnogoslav* [19, p. 65].
- **Mъnoži-slavъ*: Serb. *Množislav* [19, p. 65].
- **Mу-slavъ* (< **Myslъ-slavъ*): OSerb. *Muisclavo* = *Mislav* < **мысльславъ* ([14, p. 124]: ‘cogitandi gloriam habens’), Sloven. *Mislav* [21], Pol. *Mystaw* [20, p. 1263].

**M̃sti-slaṽ*: Sloven. *Mistislav* [21], Czech derivative *Mstislavice* [16, p. 48], OCzech *Mistislaviz* [8, p. 102], *Mstizlaus*, *Mstislaus* [10: II, p. 412], OPol. *M̃scislav*: *Msczislav*, 1405 [22: III, p. 578], ORus. *Мѣстиславъ*. Cf. OCzech *Mztigneu* [8, p. 106] < **M̃sti-gñṽ*.

**Na-č̃e-slaṽ*: OPol. *NaczeŃstaw*: *Nachezlawus*, 1260 (1228), *Naceslaus*, 1409 [22: IV, p. 3]. Cf. **Na-č̃e-mir̃* > Czech derivative *Načemiřice* [16, p. 46].

**Nad(̃)-slaṽ*: Czech *Nadslav*, derivative Pol. *Nadstawski* [16, p. 58].

**Na-slaṽ*: Pol. *Nastaw* [16, p. 58].

**Ne-slaṽ*: OPol. *Niestawic*: *Niszlawitz*, 1462–1467 [22: VII, p. 165], Pol. *Niestawski* [20, p. 7735], which are derivatives with suff. *-itj̃*, *-vsk-*.

**Ñgo-slaṽ*: Bulg. *Негослав*, XV, XVI ([1, p. 356]: ‘who cherish the glory’), Serb., Croat. *Njegoslav* ([14, p. 125]: *Negoslav*), toponym Serb. *Негославци* (Vukovar) [4, p. 579], Sloven. *Negoslav* [21], OPol. *Niegostaw*: *Negoslav*, 1224 [22: IV, p. 41].

**Nino-slaṽ*: OSerb. *Нинославъ* [4, p. 30], Serb., Croat. *Ninoslav* ([14, p. 106, 124]: to *nin*), Sloven. *Ninoslav* [21], Ukr. *Нинославъ* ~ *Ниномысл* [3, p. 11]. As regards the first part of the anthroponyms cf. Pol. *Ninowtadz* [16, p. 49] = **Nino-vold-j̃*, Pol. *Ninogniew*, Czech *Ninomysl* [14, p. 124] = **Nino-gñṽ*, **Nino-mysl̃*.

**Nosi-slaṽ*: Czech *Nosislav*, XVI [17, 168].

**Nyñe-slaṽ*: Serb. *Ninjeslav* [19, p. 71].

Ob-ę-slaṽ* (Ob̃-j̃e-slaṽ*): OPol. *Objestaw*: *Obezlaus*, 1175, *Obezlau*, 1177 [22: IV, p. 86].

Ob-kr̃eši-slaṽ* (Ob-kresi-slaṽ*): OPol. *Okrzestaw*: *Okreslaus*, 1276 [22: IV, p. 105]. Evidently, this OPol. name represents the result of syncope of the original form **Okr[z]esi-staw*, cf. above *Crezislavus* (= *Krzesistaw*) and phonetically secondary variant *Črzeslaum* (= *Krzeslaw*) (the similar case is described by V. V. Toporov).

**Ob-r̃eši-slaṽ* > **Br̃eši-slaṽ*: Sloven. *Bretislav* [21], Czech *Břetislav* ([16, p. 18]: брѣт-; V. N. Toporov explains with regard to OCS об-рѣсти, об-рѣтати; another explanation see: [10: I, p. 99]: from *Břacislav*), OPol. A famoso *Brzeczislao/Brzeczyslao* (!), 1456 ([22: I, p. 266]: *Brzeczystaw* (?)), Rus. deanthroponymic toponym *Брячиславль* ([16, p. 18]: брѣт-).

**Ono-slaṽ*: Serb. *Onuslav* [19, p. 73].

Ordo-slaṽ*/Rado-slaṽ*: Bulg. *Радослав* ([1, p. 26, 27, 416]; [2, p. 153]: ‘be glad for the glory’), Serb. *Радослав* ([4, p. 325]; [14, p. 127]: ‘laetam gloriam habens’), Sloven. *Radoslav* [21], OCzech *Radzlaus*, *Radoslaus*, *Radozlaus* [7, p. 112; 8, p. 140, 141], derivative Czech *Radslavice* [16, p. 54], Slovak *Radoslav* [18], OPol. *Radostaw*: *Radozlaus*, 1173 [22: IV, p. 421], Pol. *Radostaw*.

**Orsti-slaṽ*: Sloven. *Rastislav* [21], Slovak *Rastislav* [18], OPol. *Rościstaw*: *Roscizlao*, 1455–1480 [22: IV, p. 493], toponym ORus. *Ростиславль* [16, p. 55].

**Oto-slaṽ*: Serb. *Otoslav* [19, p. 74], OCzech «Wotycho de *Othaslawicz*» [7, p. 18, 19], Czech derivative *Otaslavice* (Moravia) ([16, p. 50]: от-) ‘father’, OPol. *Otoslawski*: *Otoslawski*, 1448 [22: IV, p. 161].

**Ot̃-j̃e-slaṽ*: Sloven. *Očeslav* [21], OPol. *Ocięstaw* (< *Otjęstaw*): *Oteslau*, *Otenzlau*, XII, *Otezlaus*, 1203 [22: IV, p. 90].

**Pače-slaṽ*: Czech derivatives *Pačislavice*, (Moravia) *Pačslavice*, Ukr. (Galicia) *Пацлав* ([16, p. 51]: пак-) < Pol. **Pactaw* < **Paczestaw*.

**Pako-slaṽ*: Czech *Pakoslav* ([16, p. 51]: пак-), OPol. *Pakostaw*: *Pacozlau*, XII, *Pacozlav*, 1206, *Pacoslav*, 1397 [22: IV, p. 178], Pol. *Pakostaw*.

**Perdi-slaṽ*: Serb., Croat. *Predislav* ([14, p. 125]: ‘in primis’, ‘inter prima gloriam habens’), Sloven. *Predislav* [21].

**Perd̃-slaṽ*: Czech *Předslav* ([16, p. 52]: прѣдъ), Old Slavonic *Predeslav* (*Predezlawz*) (from «Cividale evangeliary») [18], OPol. *Przedstaw*: *Predslav*, 1220 [22: IV, p. 362], cf. OPol. *Przedwoj*, 1153 [22: IV, p. 365].

**Per-j̃e-slaṽ*: Bulg. *Прѣслав* [16, p. 58], OCzech *Preiazlawici* [8, p. 136], derivative Czech *Přejaslavice*, toponym Pol. *Przęstawice* [16, p. 58] < **Przejęstawice*, Rus. *Переяславль*, Ukr. *Переяслав* — toponyms.

**Per-slaṽ*: Bulg. *Преслав* ([1, p. 407]: ‘famous many times’), Serb. *Preslav*, *Пружеслав* [19, p. 80], toponym Czech *Přeslavice* [16, p. 58], OPol. *Przeslaw*: *Przeslaw*, 1401 [22: IV, p. 373].

**Pod̃-slaṽ*: Pol. *Podstawski* [20, p. 8803].

**Poči-slaṽ*: OPol. *Panczlaw*, 1388, *Panczslaw*, 1399 ([22: IV, p. 217]: *Pęc(s)law*), Pol. *Pęclaw* ([16, p. 53]: пжк-).

**Poko-slaṽ*: OPol. *Pękostaw*: *Pancoslaw*, 1426 [22: IV, p. 220], cf. Pol. *Pękostaw* ([16, p. 53]: пжк-).

**Poti-slaṽ*: Serb. Croat. *Putislav* ([14, p. 106, 126]: to *put*, ‘peregrinationis gloriam habens’), OPol. *Pantizlaus*, 1214, *Pantislavo*, 1224 ([22: IV, p. 216]: *Pęcistaw*) ~ **poti-vit̃*, **poti-mir̃*, **poti-voj̃*.

**Pravi-slaṽ*: Old Slav. *Pravislav* ~ *Pravimir* [19, p. 79].

**Pravo-slaṽ*: Slovak *Pravoslav* [18].

**Priby-slaṽ*: Serb. *Прибислав* ([4, p. 421]; [14, p. 126]: ‘accessit gloria’), derivative Croat. *Pribislavec* [16, p. 51], Sloven. *Pribislav* [21], OCzech *Przibizlaus* [7, p. 240], Czech *Přibyslav* ([16,

p. 51]: прибы), OPol. *Przybystaw*: *Pribislaw*, 1224, *Przibislaw*, 1393 [22: IV, p. 382], Pol. *Przybystaw*. Cf. OPol. *Przybimir* (: *Pribimir*, 1265), *Przybyrad* (: *Pribirad*, 1204), *Przybygniew* (: *Przibigniew*, 1388) [22: IV, p. 381, 382].

**Pri-slavъ*: Pol. *Przystawski* [20, p. 9110].

**Prosi-slavъ*: Sloven. *Prosislav* [21]. Cf. **Prosi-mirъ* (V. N. Toporov).

**Prosti-slavъ*: Serb. *Prostislav* ~ *Prostimir* [19, p. 82].

**Pьlni-slavъ*: Czech *Polnislav* [19, p. 77].

**Pьrvo-slavъ*: Serb. *Првослав* [4, p. 644], Croat. *Prvoslav* ([14, p. 126]: ‘primam gloriam habens’), Sloven. *Prvoslav* [21]. May be, semantics of the name was ‘the first among glorified’.

**Radi-slavъ*: Bulg. *Радицлав* [1, p. 416], Serb. *Радицлав* [4, p. 296], Sloven. *Radislav* [21], OCzech *Radislaus* [8, p. 140], OPol. *Radzlaus*, XII, *Radzslaws*, 1210 ([22: IV, p. 424]: *Radstaw*) < **Radzi-staw*, cf. Pol. *Radzistaw* [20, p. 9263].

**Rati-slavъ*: Sloven. *Ratislav* [21], OPol. *Ratislaus*, 1252 ([22: IV, p. 414]: *Racistaw* (?)).

**Rędi-slavъ*: OPol. *Rzędzistaw*: *Radzislav*, 1138–1144 [22: IV, p. 545]. Cf. OPol. *Rzędzimir* (: *Reddimirus*, 1299), *Rzędziwoj* (: *Radywoj*, 1466, *Rzencziwoius*, 1077) [22: IV, p. 545].

**Rodo-slavъ*: OPol. *Rodstaw*: *Rodslaus*, 1270 [22: IV, p. 470].

**Samo-slavъ*: Serb. *Samoslav* [19, p. 89].

**Sebě-slavъ*: Bulg. *Себеслав* [1, p. 443], Sloven. *Sebeslav*, *Sebislav* [21], Old Slavonic *Sebeslava* (from «Civdale evangeliary») [18].

**Sěmi-slavъ*: Bulg. *Семислав* ([1, p. 446]: to Old Slav. *сѣмь* ‘human, person’), Sloven. *Semislav* [21], OCzech *Semislaus* [8, p. 151], Czech *Semislav* ([16, p. 63]: *сѣм-*), OPol. *Siemistaw*: *Zemislao*, 1253 [22: V, p. 61].

**Sěmo-slavъ*: OPol. *Siemostaw*: *Zemoslaus*, 1415 [22: V, p. 63]. Cf. OPol. *Siemoradz* (?) (: *Zemoras*, 1415), *Siemowit* (: *Semovith*, 1327) [22: V, p. 63].

**Sěti-slavъ*: OPol. *Sieczestaw*: *Zieczlaus*, 1203, *Sezezlaus*, 1231 [22: V, p. 48] ~ OCS *сѣтуму сѧ* ‘recall’, Serb. *сѣтуму се* ‘recall’, ‘remember’.

**Silo-slavъ*: Serb. *Siloslav* [19, p. 91], Sloven. *Siloslav* [21].

**Skoro-slavъ*: Serb. *Skoroslav*, Sorab. *Oskerslev* [19, p. 91].

**Slavi-bojъ*: Serb. *Slaviboj* [19, p. 92].

**Slavi-borъ*: OCzech *Slabiborius*, *Slayborius* ([7, p. 521]: *Slawibor*), Czech (Moravia) *Slaviboř* [16, p. 58] — toponym with suff. *-jъ*.

**Slavi-mirъ*: Serb. *Slavimir* [19, p. 82].

**Slavi-těxъ*: Serb. *Славумјех* [19, p. 92].

**Slavo-borъ*: Sloven. *Slavobor* [21], OPol. *Stawobor*: *Slawobor*, 1417 [22: V, p. 113].

**Slavo-gostъ*: OSerb. *Славогостъ* — the prince of Bribir [4, p. 62], Serb., Croat. *Slavogost* ([14, p. 127]: ‘gloriae hospes?’), Czech toponym *Slavhostice* [16, p. 58].

**Slavo-l’ubъ*: Serb. Croat. *Slavoľub* ([14, p. 128]: *amans gloriam*), Sloven. *Slavoljub* [21].

**Slavo-měrxъ*: OPol. *Stawomiar*: *Sclawomarus*, 1266, *Zlawomarus*, 1264 [22: V, p. 113].

**Slavo-milъ*: Serb. *Slavomil* [19, p. 92], Sloven. *Slavomil* [21].

**Slavo-mirъ*: Bulg. *Славомир* [1, p. 454], Serb. *Славомир* ([4, p. 130]; [14, p. 128]: ‘in gloria pacem habens’), Sloven. *Slavomir* [21], Slovak *Slavomír* [18], OPol. *Stawomir*: *Zlauomir*, 1155, *Slauomir*, 1224 [22: V, p. 113].

**Slavo-slavъ*: Bulg. patronymic derivative with suff. *-ов-* *Славославов* [1, p. 454], OPol. *Stawostaw*: *Szlawoslaus*, 1469, *Slawoslaus*, 1471 [22: V, p. 114].

**Slavo-těxъ*: OPol. *Staw(o)ciech*: *Szlautech*, 1188 [22: V, p. 113].

**Slavo-vidъ*: Sloven. *Slavovid* [21].

**Sobě-slavъ*: Czech *Soběslav* [16, p. 60], OPol. *Sobiestaw*: *Zobezlaus*, 1203, *Sobeslaus*, 1249 [22: V, p. 137]. Cf. OPol. *Sobiezyr* (: *Sobesir*, 1265) [22: V, p. 138].

**Sōdi-slavъ*: Czech *Sudislav*, *Sudslav* ([16, p. 64]: *сѣд-*), OPol. *Sędzistaw*: *Sudzlawus*, 1243–1250, *Sandislawo*, 1250, *Sandislaus*, 1399 [22: V, p. 36], Ukr. *Судислав* [3, p. 11].

**Sōdo-slavъ*: OPol. *Sędostaw*: *Sodoslaus*, 1397, *Sandoslaus*, 1409 [22: V, p. 34].

**Stani-slavъ*: Bulg. *Станислав* ([1, p. 26, 463]: ‘establish the glory’), Serb. *Станислав* ([4, p. 187]; [14, p. 128]: ‘in firmitate gloriam habens’ or ‘firmam gloriam habens’), Sloven. *Stanislav* [21], OCzech *Stanizlaus* [7, p. 131, 192], Slovak *Stanislav* [18], OPol. *Stanistaw*: *Stanislav*, 1377 [22: V, p. 178, 179], Pol. *Stanistaw* [16, p. 60].

**Sterzi-slavъ*, **Sterži-slavъ*: Bulg. *Стрезицлав* ~ *Стрезицумир* ([1, p. 468]: ‘glory keeper’), Old Slav. *Strežislav* [19, p. 98], OPol. *Strzeżystaw*: *Strzeszyslawo*, 1441 [22: V, p. 239]. Cf. *Strzeżymir*: *Sthrezemirus*, 1295 [22: V, p. 239].

**Stoji-slavъ*: Bulg. *Стоицлав* [1, p. 466], Serb., Croat. *Stojislava* ([14, p. 128]: ‘firmam gloriam habens’), Sloven. *Stojslav* [21], derivative Czech *Stojislavice* [16, p. 61], OPol. *Stoj(i)staw*: *Stoyslaus*, 1145 [22: V, p. 211]. Cf. OPol. *Stoj(i)gniew* (: *Stoigneu*, 1136, *Stoignewo*), *Stojimir* (: *Stomir*, 1177) [22: V, p. 210, 211, 213].

**Storni-slavъ*: OPol. *Stronistaw*: *Stronislaus*, 1404 [22: V, p. 222].

- **Storži-slav̆*: Sloven. *Stražislav* [21].
- **Suli-slav̆*: OCzech *Sulislaus* [8, p. 162], Czech *Sulislav* [16, p. 62], OPol. *Sulistaw*: *Sulizlav*, 1136, *Sulislav*, 1224 [22: V, p. 250], Ukr. *Сулислав* [3, p. 11]. Cf. OPol. *Sulibor* (: *Sulibor*, 1497), *Sulibrat*, 1265, *Sulidziad* (: *Sulidad*, 1136), *Sulimiar* (: *Suillimari*, 1174, *Zulimari*, 1219), *Sulimir* (: *Sulimir*, 1065), *Sulirad* (: *Sulirad*, 1136), *Sulistryj* (: *Sulistry*, 1136), *Suliwuj* (: *Suliuw*, 1136) and also derivative *Sulgostowski*, 1497 [22: V, p. 248, 249, 250, 253] = **suli-bor̆*, **suli-brat̆*, **suli-děd̆z̆*, **suli-gost̆*, **suli-mě̆r̆z̆*, **suli-mir̆z̆*, **suli-ord̆z̆*/*suli-rad̆z̆*, **suli-stryj̆* (~ **stryj-ŕko*), **suli-vu-ŕ̆* (~ *[*v*]uj-ŕko).
- **Svĕti-slav̆*: Serb. *Светислав* ([4, p. 173]; [14, p. 128–129]: ‘firmam gloriam habens’), OCzech *Swetizlaw* ([7, p. 523]: *Swētislaw*).
- **Svĕto-slav̆*: Bulg. *Светослав* [1, p. 442], OSerb. *Suataslao* = *Svetoslav* ([14, p. 129]: ‘firmam gloriam habens’), Sloven. *Svetoslav* [21], Czech *Svatoslav* [16, p. 57], OPol. *Świętosław*: *Swentoslaw*, 1385 [22: V, p. 401], Pol. *Świętosław* [16, p. 57].
- **Svoj̆-slav̆*: Sloven. *Svojslav* [21], OCzech *Swyzlaw* ([7, p. 378]: *Swojslaw?*), OPol. *Swo(j)staw*: *Swoslaum*, 1389 [22: V, p. 263].
- **Sz̆-by-slav̆*: Serb. **Збислав* [4, p. 421], Czech *Zbislav*, derivative *Zbyslav* ([16, p. 63]: сьбы), OPol. *Sbislaus*, 1254, *Sbyslaus*, 1429 [22: VI, p. 296], пол. *Zbystaw* [20, p. 12971], ORus. *Сбыславъ* [14, p. 134].
- **Sz̆-dě-slav̆*: OSerb. *Sedesclavus* ([14, p. 134]: *сѣдѣславъ ‘perfecit gloriam’), Serb. *Здеслав* [4, p. 425], Sloven. *Zdeslav* [21], OCzech *Sdezlaus* [7, p. 30, 129], Czech *Zdeslav*, *Zdislav* ([16, p. 63]: сѣд-), Old Slavonic *Sdislav* (from «Cividale evangeliary») [18], OPol. *Zdziesław*: *Zdeslaw*, 1386 [22: VI, p. 304]. Cf. OPol. *Zdziewit*: *Sdeuit* [22: VI, p. 308] < **Sz̆-dě-vit̆z̆* (-vikt̆z̆) ‘one who makes a sacrifice’ (literally is ‘one who lays, sets a sacrifice’).
- **Sz̆pasi-slav̆*: Bulg. *Спасислав*, Sloven. *Spasislav* [21]. Cf. **Sz̆pasi-mir̆z̆* (V. N. Toporov).
- **Širo-slav̆*: Serb. *Široslav* [19, p. 102], Sloven. *Široslav* [21].
- **Terb̆-slav̆*: OPol. *Trzebiestaw* (?): *Trebeslaus*, 1246 [22: V, p. 478].
- **Terbi-slav̆*: OPol. *Trzebiestaw* (?): *Trzebislaus*, 1392 [22: V, p. 478].
- **Těxo-slav̆*: OPol. *Ciechoślaw*: *Czechoslaw* de Chudzicze 1392 [22: I, p. 363].
- **Tĕši-slav̆*: Sloven. *Tešislav* [21], Czech *Tiešislav* [19, p. 104], OPol. *Cieszystaw*: *Tesislaus*, 1223 [22: I, p. 376].
- **Tixo-slava*, **Tixo-slav̆*: Bulg. *Тихослава* [1, p. 485], Serb., Croat. *Tihoslav* ([14, p. 129]: ‘pacificam gloriam habens’), Sloven. *Tihoslav* [21].
- **Toli-slav̆*: Serb., Croat. *Tolislav* [14, p. 130], Sloven. *Tolislav* [21], OPol. *Tolistaw*: *Tolislawi*, filii Milostii, 1237 [22: V, p. 447].
- **Tomi-slav̆*: Serb. *Томислав* ([4, p. 75]; [14, p. 130]: ‘in afflictione gloriam habens’), Sloven. *Tomislav* [21], OPol. *Tomistaw*: *Thomislaw*, 1389 [22: V, p. 455], Ukr. *Томислав* [3, p. 11].
- **Tvori-slav̆*: OPol. *Tworzystaw*: *Tworzisla*, 1399 [22: V, p. 500].
- **Tvr̆di-slav̆*: Serb. Croat. *Tvr̆dislav* ([14, p. 106, 130]: to *tvrd*, ‘firmam gloriam habens’).
- **Tvr̆do-slav̆*: Sloven. *Trdoslav* [21], Czech *Tvr̆doslav* [16, p. 64], OPol. *Twardostaw*: *Tuardoslaus*, 1255 [22: V, p. 493].
- **Tŕpi-slava*: OPol. *Cirzpiŕstawa*: *Cirpizlawa*, 1265 [22: I, p. 381].
- **U-bi-slav̆*, **U-by-slav̆* (?): OPol. *Ūbystaw*, *Hubystaw*: *Vbislaf*, 1391, *Ubislav*, 1397, *Hubizlaus*, 1265 [22: V, p. 514, 515] ~ Pol. *Ūbystaw*, Czech *Oubislav* ([16, p. 66]: оуби-), Sloven. *Ubislav* [21].
- **Uje-slav̆*: Serb. *Бујислав* [4, p. 182] ~ OPol. *Borzywuj*, *Budziwuj* ect. [22: VI, p. 221].
- **Uně-slav̆*: Czech *Uněslav*, OPol. *Uniestaw*, *Huniestaw*: *Uneslaw*, 1379, *Huneslawo*, 1272 [22: V, p. 524, 525]. Cf. OPol. *Unidarzyc* (: *Vnidarsiz*, 1223), *Uniebož* (: *Unebosus*, 1281), *Uniedrog* (: *Vnedrog*, 1265), *Uniegost* (: *Vnegost*), *Uniemierski*: *Vnemerski*, 1418, *Uniemir*, *Unimir* (: *Vnemir*, 1203, *Unimirus*, 1254), *Uniemyst* (: *Vnemisl*, 1136), *Uniewit* (: *Vneuit*, 1136), *Uniežyrski* (: *Iohanni Vnyezirzski*) [22: V, p. 523, 524, 526] = **uně-bož̆*, **uně-dar̆z̆*, **uně-dorğz̆*, **uně-gost̆*, **uně-mě̆r̆z̆*, **uně-mir̆z̆*, **uně-mysl̆z̆*, **uně-vit̆z̆*, **uně-žir-ŕ̆*.
- **Uni-slav̆*: Sloven. *Unislav* [21], OPol. *Unistaw*: *Vnizlaus*, 1220, *Unislawus*, 1247 [22: V, p. 524, 525], Ukr. *Унислав* [3, p. 11].
- **Uno-slav̆*: Old Slavon. *Unoslav* [19, p. 24].
- **U-těxo-slav̆*: Sloven. *Utehoslav* [21].
- **Vele-slav̆*: Bulg. *Велеслав* ([1, p. 105]: ‘one who has the great glory’; [2, p. 62]), Serb. **Велеслав* and its derivative **Велеславић* [4, p. 138, 139], Sloven. *Veleslav* [21], OCzech *Weleslaus* [7, p. 126], toponyms Czech *Veleslavice*, *Veleslavín* [16, p. 21], OPol. *Wielestaw*: *Weleszlaff* von Coyno, 1490 [22: VI, p. 59].
- **Vel̆i-slav̆*: Bulg. *Велислав* ([1, p. 105]: ‘one who has the great glory’; [2, p. 62]: ‘let the great glory get you’), Serb. *Велислав*, 1528 [4, p. 138, 139], Sloven. *Velislav* [21], OCzech *Welyslaus* [7, p. 54], toponym Czech *Velislavín* [16, p. 21], OPol. *Wielistaw*: *Velislav*, 1228, *Welislav*, 1391 [22: VI, p. 59].
- **Věko-slav̆*: Serb. *Вјекослав* [5, p. 113], Croat. *Vjekoslav* [12, p. XXXV], Sloven. *Vekoslav* [21].

- **Věri-slavъ*: Serb. *Верислав* [4, p. 65].
- **Věro-slava*, **Věro-slavъ*: Bulg. *Верослав*, *Верослава* ([2, p. 60]: *Веро* + *слав*), Slovak *Vieroslava* [18].
- **Vetje-slavъ*: Sloven. *Večeslav* [21], Czech derivative *Václavov* (Moravia), *Václavy* [16, p. 25], Slovak *Václav* [18], OPol. *Więcestaw*: *Wenczesslaw*, 1398–1399 [22: VI, p. 81].
- **Vido-slavъ*: Bulg. *Видослав* [1, p. 109], OSerb. *Vidoslav*, 1455, Serb. *Видослав* ([4, p. 145, 146, 147]; [16, p. 40]: видъ 'look, appearance'), Sloven. *Vidoslav* [21].
- **Vito-slavъ*: Serb., Croat. *Витослав* ([4, p. 150]; [14, p. 132]: 'sermonis gloriam habens'), Sloven. *Vitoslav* [21], OCzech *Withoslaus* [7, p. 317, 347], *Vitoslav* z Kameničky ([10: II, p. 15]: *katennička*), OPol. *Witostaw*: *Wittoslaw*, 1392, *Vitozlaus*, 1193 [22: VI, p. 133].
- **Voje-slavъ*, **Vojs-slavъ*: O Bulg. *Воиславъ* — cousin of Osviatoslav, Bulg. *Воислав* [1, p. 115], OSerb. *Vojslav*, Serb. *Војислав* ([4, p. 87, 159, 161]; [14, p. 132]: 'bellatores gloriamque habens'), Sloven. *Vojeslav* [21], OCzech *Wojzlaus* [7, p. 13, 70], toponyms Czech *Vojslavice*, *Vojslavice* [16, p. 23], OPol. *Wojstaw*, *Wojistaw*, *Wojestaw*: *Voyslav*, 1224, *Wogizlaus*; *Woyeslav*, 1425 [22: VI, p. 176, 177], Ukr. *Војславичи*, 1938 — toponym [3, p. 11].
- **Voldi-slavъ*: Bulg. *Владислав* ([1, p. 113]; [2, p. 66]: 'hold the glory'), Old Croat. *Vladislavus*, 839, Serb. *Владислав* ([4, p. 154]; [14, p. 123]: 'dominandi gloriam habens' or 'dominationem gloriamque habens'), toponym Croat. *Vladislavci* [16, p. 22], Sloven. *Vladislav* [21], Czech *Vladislav* [16, p. 22], Slovak *Vladislav* [18], OPol. *Włodzistaw*: *Włodzyslaw*, 1437 [22: VI, p. 143].
- **Voli-slavъ*: Serb. *Волислав*, Croat. *Volislav*, *Voļislava* ([4, p. 161]; [15, p. 102, 106, 132]: to *voļa*, 'voluntatem gloriamque habens'), OPol. *Wolislav*: *Wolislavus*, 1349 [22: VI, p. 191].
- **Volsti-slavъ*: Sloven. *Vlastislav* [21], Czech *Vlastislav* [16, p. 22].
- **Vorti-slavъ*: Serb. *Вратислав* ([4, p. 165]; [14, p. 133]: 'in vertendis hostibus in fugam modum habens'), toponym Sloven. *Vratislavci* [16, p. 23, 24], OCzech «Datum in *Wratislawia*» [7, p. 234], Czech *Vraclav*, toponyms *Vratislavice*, (Moravia) *Vratislávka* [16, p. 23, 24], Slovak *Vratislav* [18], OPol. *Wrocistaw*: *Wrocuzlao*, filio Dobesij, 1306 [22: VI, p. 207], Rus. toponym *Воротиславль* [16, p. 23].
- **Vyš-slavъ*: Bulg. *Вишеслав* ([1, p. 112]: 'very famous person'), OSerb. *Wissasclavo*, Serb. *Вишеслав* ([4, p. 150, 152]; [14, p. 130]: 'plurimam gloriam habens'), Sloven. *Višeslav* [21], Old Slovak *Vyšeslav* [18], OPol. *Wyszestaw*: *Wiseslaus*, 1214 [22: VI, p. 241].
- **Vylko-slavъ*: Serb. *Вукослав*, *Вучеслав* [4, p. 41, 176], Czech *Vlkoslav* [19, p. 22].
- **Vьrxo-slavъ*: Serb. **Врхослав* [4, p. 171], Sloven. *Vrhoslav* [21], OCzech *Vurchozlaus* [7, p. 200], Czech *Vrchoslav* [4, p. 171], OPol. *Wirzchostaw*: *Wirchozlaw*, XII, *Wirzchoslav*, 1400 [22: VI, p. 120], Pol. toponymic derivative *Wierzchosławice* [16, p. 24].
- **Vьrxu-slavъ*: Slavon. *Verchuslav* [19, p. 14].
- **Vьrti-slavъ*: Slavon. *Vertislav* [19, p. 15], OPol. *Wiercistaw* (?): *Cum Vercislao* de Gnewacin, 1377 [22: VI, p. 65].
- **Vьse-slavъ*: Bulg. *Всеслав* ([1, p. 117]: 'all-glorious'), Sloven. *Vseslav* [21], Czech *Všeslav* [19, p. 21], Rus. *Всеслав* ~ ORus. adj. *всеславъный*. Cf. also variants with apheresis: Czech *Seslav*, toponym Pol. *Siestawice* [16, p. 58].
- **Zemi-slavъ*: Sloven. *Zemislav* [21], derivative Pol. *Ziemistawski* [20, p. 13056] ~ Pol. *ziemia* 'earth', 'country', 'land'.
- **Zelo-slavъ*: Serb. *Зѣлослав* [19, p. 109].
- **Zvьni-slavъ*: Serb. *Zvanislav* [19, p. 110], OPol. *Zwnistaw*: *Zwinezlaus*, 1175 [22: VI, p. 338], ORus. *Звени-слава* ~ **Zvьni-mirъ*, that is to imper. **zvьni* (: **zvьnĕti*), see known study by V. N. Toporov.
- **Zьlo-slavъ*: Sloven. *Zleslav* [21].
- **Želi-slavъ*: OSerb. *Zelesclawia* ([14, p. 135]: 'desideria gloriamque habens'), Serb. *Жельослав* [4, p. 395], Sloven. *Želislav* [21], OPol. *Želistaw*: *Zelislavus*, 1386 [22: VI, p. 362], Pol. *Želistaw* [16, p. 34], *Żelestawski* [20, p. 13215]. From **želĕti* 'to wish'. Forms with the connector *e* (> Serb. *o*) are secondary.
- **Žero-slavъ*: OPol. *Domini Zeroslai ... episcopi Laodinensis*, 1444, *Seroslaus*, 1112–1120 ([22: V, p. 80]: *Sierostaw*/*Žerostaw*), Pol. *Żerostawice* ([16, p. 34]: *жиръ*), *Żerostawski* [20, p. 13226] = **žero-slavъ* 'one whose victim is famous'?
- **Židi-slavъ*: Sloven. *Židislav* [21], Rus. *Жидислав* [4, p. 402].
- **Žiro-slavъ*: Serb. *Žiroslav* [19, p. 112], *Жирославъе* [4, p. 405] — toponymic derivative with *-je*, Sloven. *Žiroslav* [21], ORus. *Жирославъ*, XIII [4, p. 405]. Cf. also derivative Pol. *Żyrastawice* ([16, p. 34]: *жиръ*). That is **žiro-slavъ* 'one whose victim is famous'?
- **Žito-slavъ*: Serb. *Žitoslav* [19, p. 113].
- **Živo-slavъ*: Serb. *Живослав* [5, p. 225].

2.2. Semantical valency of the stem *slav-/*-slavъ. As we can see the overviewed exponent has a high degree of compatibility. Even this partial list of reconstructed forms enables us to reasonably argue that **slav-* almost did not have restrictions to join other exponents. Thus we give here all these lexical stems.

2.2.2. Substantive stems: **bog-*, (in case form) **bogu-*, **boj-*, **bolg-*, **bor-*, **brat(r)-*, **bun-*, **čar-*, **čudo-*, **čbst-*, (in case form) **čbsti-*, (in case form) **dani-*, **dar-*, **děd-*, **div-*, (in case form) **doma-*, **dux-*, **god-*, (in case form) **godu-*, **gor-*, **gost-*, (in case form) **gosti-*, **xlěb-*, **kor-*, **kory-* (?), **kraj-*, **květ-*, **lud-*, **měr-*, **mir-*, **my-* (< **mysl-*), (in case form) **mvsti-*, **něg-*, **ot-*, **pok-*, (in case form) **poti-*, (in case form) **rati-*, **rod-*, **sēm-*, (in case form) **sēmi-*, **sil-*, **slav-*, **sqd-*, **těx-*, **uj-*, (in case form) **uně-*, **uni-*, **u-těx-*, **věk-*, **věr-*, **vid-*, **vit-*, **voj-*, (in case form) **voli-*, **volsti-*, **volk-*, **vrx-*, (in case form) **vrxu-*, (in case form) **zemi-*, **žer-*, **žid-*, **žir-*, **žit-*.

2.2.2. Adjective stems: **běl-*, (compar.) **bol'e-*, **bož-* (**božьjь*), **buj-*, **bvz-*, **dob-*, (compar.) **dob-je-*, **dobr-*, **dorg-*, (compar.) **dorže-*, **dvlg-*, **xud-* (compar.) **jače-*, **jar-*, **jbst-*, **lěp-*, **l'ub-*, **l'ut-*, **mil-*, **ord-*/**rad-*, **pak-*, (compar.) **pače-*, **prav-*, **skor-*, **svět-*, **šir-*, **tix-*, (compar.) **tiše-*, **tvrd-*, **un-*, **vel-*, (compar.) **vetje*, **vyše*, **zvl-*, **živ-*.

2.2.3. Pronominal stems: **jn-*, **moj-*, **on-*, **sam-*, **sebě-*, **sobě-*, **svoj-*, **vse-*.

2.2.4. Numeral stems: **prv-*.

2.2.5. Verbal bases: **baji-*, **beri-*, **běli-*, **bodi-*, **bolži-*, **bori-*, **bodi-*, **brodi-*, **budi-*, **buni-*, **bzdri-*, **čeli-*, **ča-* (< **čajь-*), **desi-*, **dě-* (**dě(ja)ti*), **divi-*, **dorži-*, **dvrži-*, **e-* (**eti*), **go-* (< **goji-*), **godi-*, **goji-*, **gordi-*, **gori-*, **grimi-*, **grvmi-*, **xodi-*, **xorni-*, **xotě-*, **xoti-*, **xvali-*, **judi-*, **jbšči-*, **jbz-ě-*, **kori-*, **krasi-*, **krěpi-*, **krěsi-* (**krěsi-*?), **kupi-*, **ladi-*, **l'ubi-*, **mani-*, **ma-* (< **maji-*), **meti-*/**měti-*, **měri-*, **moti-*, **množi-*, **na-če-*, **nosi-*, **ob-ě-*/**obz-je-*, **ob-rěti-*, **ob-krěsi-*/**ob-kresi-*, **orsti-*, **otz-je-*, **per-je-*, **poči-*, **pravi-*, **pri-by-*, **prosi-*, **prosti-*, **pvlni-*, **rědi-*, **sěti-*, **slavi-*, **sqdi-*, **stani-*, **sterzi-*/**sterži-*, **stoji-*, **storni-*, **storži-*, **suli-*, **světi-*, **sž-by-*, **sž-dě-*, **sž-pasi-*, **terbě-*, **terbi-*, **těš-*, **toli-*, **tomi-*, **tvari-*, **tvrdi-*, **trpi-*, **u-bi-*, **veli-*, **věri-*, **voldi-*, **vorti-*, **vrti-*, **zvni-*, **želi-*.

2.2.6. Adverbs: **mznogo-*, **nino-*, **nyně-*, **zělo-*.

2.2.7. Prepositions: **na-*, **nad(ь)-*, **per-*, **perdi-*, **perdz-*, **podz-*, **pri-*, **radi-*.

2.3. Formulaic expressions and ditheatic anthroponyms. Many compound words were formed by usual combination of exponents relevant for name-giving. However there are enough examples pointing to other conditions for the appearance of mentioned personal names category. We mean forming of binominal anthroponyms on the base of formulaic expressions which were peculiar to poetic speech. Until recently these expressions were used in folklore texts. The clear correlation between ditheatic personal names and appropriate stable word combinations confirms mentioned point of view. Cf.:

**Bogo-slavz* ~ Croat. *Boga slavi* [12, p. 32];

**Bojz-slavz*, **Slavi-bojz* ~ Croat. *u boju slavan* and *slavni boj* [12, p. 74, 297];

**Boł'e-slavz* ~ Croat. *slavu boļu* [12, p. 84];

**Borni-slavz* ~ Croat. «U fratara Kate svete / iglica se draga hrani / krune srebrom opoviete, / ka nam staru slavu brani» [12, p. 316];

**Boži-slavz* ~ Croat. *božja slava*. «pivaju se božje slave» [12, p. 294, 336], *slava božja* [9, p. 201];

**by-slavz* ~ Croat. «i ti hoćeš slavan biti» [12, p. 85];

**Květo-slavz* ~ Croat. «svim dobrom slavni cvit oda svih liposti» [9, p. 16];

**Dobo-slavz* ~ Croat. *dobi u slavi* [12, p. 100];

**Dvlgo-slavz* ~ Croat. «od tvoje iste slave duge», «Rane u svoje sakrij roba, / ... / na smrt zazov tvoga slugu, / i daruj mu slavu dugu» [12, p. 215, 436];

**Xorni-slavz* ~ Croat. «a rajsku joj slavu hrani» [12, p. 279];

**Xudo-slavz* ~ Rus. «Понабралась ты, галоб"вушка, / Худэй славушки, ўсё досадущки» (411), «Ве"к ва девушках сидеть, / Худую славушку тирьпеть. / Худа славушка пройдесть, / Нихто замуж ни възмэть» (476), «Галава ж ты мая, галовушка, / Понабралася худэй славушки» (502) (examples taken from well-known book «Folklore Heritage by A. A. Shakhmatov»);

**Lěpo-slavz* ~ Croat. «podobna jezika za lipos tvu slaviti!», «lipos tvu noć i dan slaviti u vas glas» [12, p. 13];

**L'udi-slavz* ~ Croat. «Na Korčuli nie telesa / doistitih, da ti ih pravu / sva kralja od nebesa / i kraljicu ljudi slavu» [12, p. 310];

**Mznogo-slavz* ~ Croat. *mnoga slava* [12, p. 360];

**Pvlni-slavz* ~ Croat. «Zdravi u duši i u tilu, / ... / krote puti biesnu silu / puni slave i dobića», «s nje pun slave mrazne stide» [12, p. 356, 410], *pun slave* i *dike* [9, p. 122];

**Slavo-slavz* ~ Croat. *Slavom slaviti* [12, p. 261];

**Svojz-slavz* ~ Croat. *u svoj slavi, svoja slava, svoju slavu* [12, p. 209, 331, 503];

**Tvrdo-slavz* ~ Croat. *slava tvrda* [12, p. 171];

**Vetje-slavz* ~ Croat. *veća slava* [12, p. 158, 277, 347], «ti veću slavu damo» [9, p. 423];

**Věko-slavz* ~ Croat. «i u vieke slaviti taj porod milostan» [9, p. 419];

**Vyše-slavz* ~ Croat. *višu slavu*, «i cesar se više slavi», «da s nom višju slavu sreće», [12, p. 136, 281, 283], «u višnjoj slavi uživam vječni dan» [9, p. 15];

**Vrxo-slavz* ~ Croat. «jer najgora zloća ova / truni smiono Bogu svomu / milosrdja slavne vrhe, ...» [12, p. 332];

**Vse-slavz* ~ Croat. *sve slave* [9, p. 425];

**Živo-slavъ* ~ Croat. *život slavan, živi u slavi* [12, p. 11, 14].

3. Conclusions. The main task of proposed paper was the reconstruction of the **slav*-paradigm core. Preliminary results of the group reconstruction of the units, which belonged to the viewed lingistical object, indicate the high degree of the stem **slav*- productivity. In particular Proto-Slavonic vocabulary may be supplemented with 230 prototypes; it is possible to expand geography (ancient lingual areal) for a number of previously proposed Proto-Slavonic words. High productivity of the paradigm with the exponent **slav*- impels us to make the conclusion about significant culture role of **slav*-anthroponyms in the life of Old Slavonic peoples. Like some other exponents of Proto-Slavonic anthroponymic vocabulary, **slav*- was a lexical unit of archaic poetic language used in ritualized actions. One of such actions was name-giving, which had to connect a person with the world of ideas (right, law, ethics, family, religion, war, life, emotion, duty ect.) and semantical valency **slav*- is the convincing evidence of it. Examples of poetic speech demonstrate syntactic counterparts of dithematic personal names on the basis of which the analyzed anthroponyms perhaps arose.

The *perspectives* for further research are to uncover the system of structurally and etymologically identical dithematic anthroponyms in onomastic vocabulary of Baltic and Iranian languages and comparative analysis of their cultural semantics.

References I

1. Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София : БАН, 1969. 626 с.
2. Ковачев Н. П. Честотно-тълковен речник на личните имена у българите. София : Д-р Петър Берон, 1987. 216 с.
3. Кордуба М. Що нам кажуть назви осель? Львів : Наша Батьківщина, 1938. 22 с.
4. Михајловић В. Српски презименик. Нови Сад : Аурора, 2002. 736 с.
5. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів : Світ, 2005. 704+XLVIII с.
6. Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Київ : Довіра, 2015. Ч. 2. 504 с.
7. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae / [Herausgegeben von P. Ritter v. Chlumecky]. Brünn : Commission bei Nitsch & Grosse, 1854. Band VI. 398 + LXVIII.
8. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Index. Brunae : Typogr. Caroli Winklerii, 1850. 200 p.
9. Držić M. Djela. *Stari pisci hrvatski*. Zagreb : Dionička tiskara, 1875. Knj. VII. 480 s.
10. Gebauer J. Slovník staročeský. Praha : Unie, 1903–1904. D. I–II.
11. Iliadi A. I. Proto-Slavonic Reconstruction and Slavonic Anthroponymy. Kirovograd (manuscript). 375 p.
12. Kavanjin J. Povjest vandelska bogatoga a nesrećna Epuluna i ubogoga a čestita Lazara (Bogastvo i uboštvo). *Stari pisci hrvatski*. Zagreb : Dionička tiskara, 1913. Knj. XXII. 554 s.
13. Kronsteiner O. Alpenlawischen Personennamen (= Österreichische Namenforschung: Sonderreihe 2). Wien : Österr. Ges. für Namenforschung, 1975. 214 S.
14. Maretić T. O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. 1886. Knjiga XIV (LXXXI). S. 81–146.
15. Maretić T. O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. 1886. Knjiga XV (LXXXII). S. 69–154.
16. Miklosich F. Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen. Wien : Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1864. 74 S.
17. Nováček V. J. (sest.) Listář k dějinám školství Kutnohorského (1520–1623). *Historický archiv*. Praha, 1894. Č. 5. 231 s.
18. Ovsená B. Pátranie po tajných slovenských dejinách a slovenskom duchu. Trnava : Eko-konzult, 2014. 216 s.
19. Pačić J., Kollár J. Gmenosłow čili Slovník osobných Gmen rozličných kmenů a nářečí národu Slawenského. Budin : Tiskem kr. všeučiliště Peštianského, 1828. 113 s.
20. Rymut K. (red.) Słownik nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku. Kraków : Instytut Języka Polskiego PAN, 2003 (CD).
21. Stara slovanska imena [http://www.dlib.si/preview/URN:NBN:SI:DOC-DEOPQVQS/34e4051a-7621-48c6-bd23-11d6f7e1ca2e/save].
22. Taszycki W. (red.) Słownik staropolskich nazw osobowych. Wrocław etc. : PAN, 1965–1985. T. I–VII.

References II

1. Ilchev, St. (1969), *A Dictionary of the Bulgarian Personal Names and Surnames* [*Rechnik na lichnite i familni imena u bŕlgarite*], BAN Publishing House, Sofia, 626 p.
2. Kovachev, N. P. (1987), *A Frequency and Explanatory Dictionary of the Bulgarian Personal Names* [*Chestotno-tŕlkoven rechnik na lichnite imena u bŕlgarite*], D-r Petar Beron Publishing House, Sofia, 216 p.
3. Korduba, M. (1938), *What the Names of Settlements tell us?* [*Shcho nam kazhut' nazvy osel'?*], Nasha Bat'kivshchyna Publishing House, Lviv, 22 p.
4. Mihajlović, V. (2002), *A Dictionary of the Serbian Personal Names* [*Srpski prezimenik*], Aurora Publishing House, Novi Sad, 736 p.
5. Chuchka, P. P. (2005), *The Surnames of the Ukrainian of Transcarpathia: Historical-Etymological Dictionary* [*Prizvyshcha zakarpats'kykh ukrayintsiv : Istoryko-etymologichny slovnyk*], Svit Publishing House, Lviv, 704+XLVIII p.
6. Shulgach, V. P. (2015), *Essays on Proto-Slavonic Anthroponymy* [*Narysy z praslavyans'koyi antroponimiyi*], Dovira Publishing House, Kyiv, Part 2, 504 p.

7. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (1854), Herausgegeben von P. Ritter v. Chlumecky, Commission bei Nitsch & Grosse, Brünn, Band VI, 398 + LXVIII p.
8. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (1850), Index, Typogr. Caroli Winikerii, Brunae, 200 p.
9. Držić, M. (1875), “Djela”, *Stari pisci hrvatski*, Dionička tiskara Publishers, Zagreb, Knj. VII, 480 s.
10. Gebauer, J. (1903–1904), *Slovník staročeský*, Unie, Praha, D. I–II.
11. Iliadi A. I. (2022), *Proto-Slavonic Reconstruction and Slavonic Anthroponymy* (manuscript), Kropyvnyts'kyy, 375 p.
12. Kavanjin, J. (1913), “Povjest vandelska bogatoga a nesrećna Epuluna i ubogoga a čestita Lazara (Bogastvo i uboštvo)”, *Stari pisci hrvatski*, Dionička tiskara Publishers, Zagreb, Knj. XXII, 554 s.
13. Kronsteiner, O. (1975), *Alpenslawischen Personennamen* (= Österreichische Namenforschung : Sonderreihe 2), Österr. Ges. für Namenforschung, Wien, 214 S.
14. Maretić, T. (1886), “O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba”, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Knjiga XIV (LXXXI), ss. 81–146.
15. Maretić, T. (1886), “O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba”, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Knjiga XV (LXXXII), ss. 69–154.
16. Miklosich, F. (1864), *Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen*, Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 74 S.
17. Nováček, V. J. (sest.) (1894), “Listář k dějinám školství Kutnohorského (1520–1623)”, *Historický archiv*, Praha, Č. 5, 231 s.
18. Ovsená, B. (2014), *Pátranie po tajných slovenských dejinách a slovenskom duchu*, Eko-konzult, Trnava, 216 s.
19. Pačić, J., Kollár, J. (1828), *Gmenoslaw čili Slovník osobných Gmen rozličných kmenů a nářečí národu Slawenského*, Tisk kr. vřeučiliště Peštianského, Budín, 113 s.
20. Rymut, K. (red.) (2003), *Słownik nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków, (CD).
21. *Stara slovanska imena* [<http://www.dlib.si/preview/URN:NBN:SI:DOC-DEOPQVQS/34e4051a-7621-48c6-bd23-11d6f7e1ca2e/save>].
22. Taszycki, W. (red.) (1965–1985), *Słownik staropolskich nazw osobowych*, PAN, Wrocław etc., T. I–VII.

ІЛІАДІ Олександр Іванович,

доктор філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики факультету іноземних мов Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; вул. Staroportofrankivska, 34, 65020, Одеса, Україна; тел.: +38 095 0812118; e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-5078-8316.

ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ СЛОВА-КОМПОЗИТИ ЗІ *SLAV- ‘СЛАВА’, ‘РОЗГОЛОС’: СИСТЕМНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ПАРАДИГМИ «СЛАВНИХ ІМЕН»

Анотація. Стаття присвячена історико-мовному дослідженню праслов'янських антропонімів-комполітів із основою *slav-. **Мета** розвідки — опис структури та семантики антропонімічних комполітів із праслов'янським компонентом *slav-. **Об'єкт** дослідження — утворені шляхом складання «основа + слово», «слово + слово» давні слов'янські Nomina Personalia, вилучені з писемних джерел (а саме — зібрань слов'янських особових імен і (меншою мірою) пам'яток писемності різного часу). **Предмет** — етимологічні, фонетичні, морфологічні, лексико-семантичні властивості історично засвідчених слов'янських особових назв і реконструйованих під час аналізу праслов'янських прототипів. **Результати** дослідження: реконструйовано фрагмент системи праслов'янських двоосновних лексем (антропонімів) із експонентом *slav-/*-slavъ; прокоментовано етимологічно неоднозначні особові назви; висвітлено морфологічні та семантичні властивості праслов'янських дитематичних особових імен. **Conclusions.** Компонент *slav-/*-slavъ у праслов'янських двоосновних Nomina Propria засвідчений як препозитивне означення, так і як постпозитивне означуване. Попередні результати групової реконструкції одиниць, які належали гнізду з основою *slav-, засвідчують високий рівень її продуктивності. Зокрема, праслов'янський словник може бути поповнений на 230 прототипів; видається можливим розширити географію багатьох раніше реконструйованих прототипів. Висока продуктивність парадигми з експонентом *slav- спонукає до висновку про значимість культурної ролі антропонімів зі *slav- у житті давньослов'янських народів. Як і деякі інші компоненти праслов'янського антропонімічного вокабуляра, *slav-належало до архаїчної поетичної мови, яка використовувалася в ритуалізованих діях. Приклади слов'янського поетичного мовлення демонструють синтаксичні відповідники слов'янських двоосновних особових назв; на базі цих синтаксичних сполук були сформовані відповідні антропоніми. **Перспективи** подальших досліджень полягають у залученні структурно ідентичних та етимологічно споріднених антропонімів із ономастичного вокабуляра балтійських та іранських мов і компаративному аналізі їхньої культурної семантики.

Ключові слова: праслов'янський, реконструкція, антропонім, комполіт, лексема, прототип, семантика.

Статтю отримано 8.02.2023 р.

Українською і англійською мовами.

Свідоцтво про реєстрацію в Державному комітеті телебачення і радіомовлення України КВ № 8932 від 6 липня 2004 р.

Журнал «Мова» постановою президії ВАК України № 1-05/6 від 12 червня 2002 р. включено до переліку № 10 наукових фахових видань України. Тричі перереєстровано: Постановою президії ВАК України № 1-05/8 від 22.12.2010 р.; Наказом МОН України № 1328-05/8 від 21.12.2015 р.

Наказом МОН України № 409 від 17.03.2020 р. журнал «Мова» включено до переліку фахових наукових видань категорії «Б».

З 2014 р. журнал «Мова» індексують у міжнародній науково-метричній системі Index Copernicus (ICV 2014 : 67,85; 2015 : 65,51; 2016 : 68,55; 2017 : 94,36; 2018, 2019, 2020, 2021 : 100,00), а також у науково-метричних системах Ulrich's Periodicals Directory, Ukrainian Scientific Journals (USJ), Google Scholar, Slavic Humanities Index. Журнал «Мова» входить до бібліометричних інформаційних баз «Україніка наукова», Scientific Periodicals in National Library of Ukraine Vernadsky, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Slavic Humanities Index. Зміст статей журналу відображено у випусках українського реферативного журналу «Джерело». Журнал «Мова» є учасником міжнародного проекту громадських знань Open Journal Systems.

Рекомендовано до друку вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Протокол № 9 від 20.06.2023 р.).

Наклад 100 прим. Зам. № 741.

Адреса редакції / Адрес редакції / Address: Французький бульвар, 24/26, кімн. 113, м. Одеса, 65058, Україна
Телефон / Phone: +38 096 496-64-06; +38 095 866-32-87 Факс / Fax: +38 (048) 746-51-14
E-mail: stepanov.odessa@gmail.com; stepanov175@163.com; n.arefieva@onu.edu.ua

Видавництво і друкарня «Астропринт». м. Одеса, 65091, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 33-07-95, 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855
www.astroprint.odessa.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.

ISSN 2307—4558; ISSN 2414—9489. Мова. 2023. № 39. 1—70.